

**ПОДОБРЯВАНЕ НА РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ПРАВАТА НА
БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО МАЛЦИНСТВО В ОБЩИНА
БОСИЛЕГРАД**

**МАЛЦИНСТВЕНИ ПРАВА И МЕЖДУЕТНИЧЕСКА
ТОЛЕРАНТНОСТ В ОБЩИНА БОСИЛЕГРАД**

Балкански център за развитие Кралево

Декември

2018.

„Тази публикация е финансирана със средства от Съвместната програма на Европейския съюз и Съвета на Европа. Становищата в публикацията не отразяват официалната политика на Европейския съюз и Съвета на Европа.“

Съдържание

1. Уводни бележки	6
2. Правна рамка в областта на защитата на правата на човека.....	9
2.1. Международна и регионална правна рамка в областта на защитата на правата на човека	9
2.2. Национална правна рамка в областта на защитата на правата на човека	13
3. Правна рамка в областта на правата на националните малцинства.....	13
3.1. Международна и регионална правна рамка в областта на правата на националните малцинства.....	14
3.2. Сравнителноправен анализ на правата на националните малцинства...	19
3.3. Междуетническа толерантност.....	23
3.4. Национална правна рамка в областта на правата на националните малцинства.....	25
4. Анализ на състоянието на защитата на човешките и малцинствените права в Република Сърбия.....	32
5. Етническа структура на Република Сърбия и анализ на състоянието на правата на националните малцинства в Република Сърбия	33
6. Роля и значение на Канцеларията за човешки и малцинствени права към Правителството на Република Сърбия в областта на упражняването на малцинствено самоуправление в Република Сърбия	45
7. Общински съвети за международнационални отношения.....	46
7.1. Процедура за формиране и представителство на общностите в общинските съвети за международнационални отношения	47
7.2. Избор на членове и компетентности на общинските съвети за международнационални отношения	49
7.3. Досегашен опит в работата на общинските съвети за международнационални отношения.....	50
8. Национални съвети на националните малцинства	52
8.1. Анализ на законодателството за националните съвети на националните малцинства.....	53
8.2. Компетенции на националните съвети на националните малцинства...	53
8.3. Прозрачност в работата на националните съвети на националните малцинства.....	56
8.4. Препоръки за работа на националните съвети на националните малцинства.....	57
8.5. Подобряване на сътрудничеството между държавните органи и националните съвети на националните малцинства.....	59

9. Защитник на гражданите на Република Сърбия - роля и функции в правната система.....	61
9.1. Доклади и коментари на Защитника на гражданите на Република Сърбия.....	65
9.2. Препоръки и становища на Защитника на гражданите на Република Сърбия за правата на националните малцинства в Република Сърбия.....	65
10. Българското национално малцинство в Република Сърбия.....	68
10.1. Българите в Република Сърбия.....	68
10.2. Сръбско-български отношения.....	70
10.3. Положение и права на българското национално малцинство в Република Сърбия.....	74
11. Община Босилеград.....	78
11.1. Общи данни за общината и нивото на реализация на правата на националните малцинства в Община Босилеград.....	78
11.2. История на Община Босилеград.....	80
11.3. Населени места в Община Босилеград.....	81
11.4. Население - националната структура на Община Босилеград.....	82
11.5. Икономика, публични предприятия и институции, образование, здравеопазване и спорт в Община Босилеград.....	84
12. Положение на сръбското малцинство в Община Босилеград.....	92
13. Анализ на нормативно-правната рамка на Община Босилеград.....	93
13.1. Статут на Община Босилеград.....	93
13.2. Стратегия за развитие на Община Босилеград 2013 - 2018.....	94
13.3. Решение за общинската администрация на Община Босилеград и Правилник за вътрешната организация и систематизация на работните места в общинската администрация на Община Босилеград.....	96
13.4. Реализирани проекти и текущи проекти в Община Босилеград.....	97
14. Анализ на резултатите от проучването на нагласите на гражданите на Община Босилеград за употребата на малцинствените езици.....	98
14.1. Основна информация за проекта.....	98
14.2. Използвана методология.....	99
14.3. Цел и очаквани резултати.....	100
14.4. Обработени данни и резултати от проучването.....	101
14.4.1. Демографски данни.....	101
14.4.2. Оценка на познанията за човешките и малцинствените права.....	105
14.5. Отношение към правата на човека и малцинствата и индивидуални нагласи относно спазването на правата на всички нива в Община Босилеград.....	112

14.6. Нагласи относно възможностите за служебна употреба на малцинствения език в местните и държавните институции в Община Босилеград	116
15. Заключение и препоръки от проведената анкета за подобряване на реализацията на правата на националните малцинства в Босилеград	137
16. Препратки и използвани източници на информация.....	143

"Страстта към истината е най-добрият израз на жизнената сила на човека и особена форма на неговото самоуважение."

(Иво Андрич)

"Малцинствата не трябва да се считат за неестествени петна на националната територия, а за пълноправни граждани, на чиито интереси трябва да се обърне необходимото внимание."

(Will Kymlicka)

„Човекът, индивидът, е като цялото човечество и все докато правата и свободите на един човек на планетата са застрашени, цялото човечество е в опасност и затова единствената истина, която всеки от нас трябва да следва е, че човешките права са вродени, универсални и неотменими, и че нашето задължение е да ги пазим, уважаваме и изпълняваме."

(Сузана Паунович, директор на Канцеларията за правата на човека и малцинствата)

МАЛЦИНСТВЕНИ ПРАВА И МЕЖДУЕТНИЧЕСКА ТОЛЕРАНТНОСТ В ОБЩИНА БОСИЛЕГРАД

1. Уводни бележки

Когато говорим за *правата на човека*, имаме предвид, че това са универсални правни гаранции за защита на отделни лица и групи от действия и бездействия, свързани с основните свободи и права на човека и човешкото достойнство като цяло. За правата на човека можем да кажем, че те са присъщи на всички човешки същества и че са базирани на уважението към достойнството и способностите на всеки човек. Правата на човека са сред най-важните човешки ценности и са общи за всички цивилизации и култури.

След Втората световна война голям брой страни са ратифицирали редица международни договори за правата на човека и по този начин тази област е кодифицирана, въпреки че Всеобщата декларация за правата на човека продължава да бъде основният документ в тази област. Всеобщата декларация за правата на човека е приета и обнародвана в Резолюция 217 (III) на Общото събрание на ООН от 10 декември 1948 година (48 държави са гласували „за“, нито една „против“ и 8 въздържали се, включително Югославия).

Освен това, съществуват и регионални инструменти за защита на правата на човека и повечето страни са приели конституции и други закони, които официално защитават основните човешки права и свободи на техните граждани. По този начин международните договори и обичайното право, заедно с тълкувателната практика на договорните органи, са основата на международното право в областта на правата на човека. Има и други, правно необвързващи инструменти, като декларации, насоки и принципи, приети на международно ниво, които също допринасят за по-доброто разбиране, прилагане и развитие на това право.

Правата на човека са универсални, неотменими, взаимосвързани, взаимозависими и неделими.

Те са универсални, независимо от политическата, икономическата или културната система. Правата на човека принадлежат на всички лица и не могат да бъдат отчуждавани от индивид или група, освен по подходяща процедура и в специални ситуации. Тези права са взаимосвързани, тъй като напредъкът в осъществяването на което и да било човешко право зависи от упражняването на останалите човешки права. Те са взаимозависими, тъй като степента на ползване на всяко право зависи от степента на упражняване на други права.

Всички граждански, културни, икономически, политически и социални права са еднакво важни и затова човешките права са неделими. Това по същество означава, че подобряването на упражняването на което и да е право не може да бъде за сметка на упражняването на друго право.

Наблюдавани заедно, те гарантират, че всички права на човека са постижими, независимо дали става дума за граждански или политически, икономически, социални и културни права или колективни права, за всички хора и по всяко време, освен в отделни случаи на ограничаване и чрез подходяща процедура.

Нивото на ползване на едно право зависи от упражняването на други права. Например, не е задължително правото на глас или правото на участие в обществения живот да бъдат от голямо значение за някой, който е гладен. От друга страна, смисленото ползване на тези права зависи например от упражняването на правото на образование. По подобен начин напредъкът, постигнат в упражняването на което и да било човешко право, не може да бъде за сметка на ползването на всяко друго право. Следователно упражняването на гражданските права е също толкова важно, колкото и упражняването на икономическите права.

Идентифицирането на притежателите или субектите на права, които могат да търсят определени права, защото са човешки същества, са основната характеристика на правата на човека в степен, в каквата е и идентифицирането на носителите или субектите на отговорността, които имат законово задължение да спазват, защитават и изпълняват правомощия, свързани с тези изисквания.

При позоваването на права е важно да се идентифицират не само елементите, считани за права, но и да се идентифицират точно субектите, чието задължение е да предприемат стъпки за ползване на тези права. В това отношение съществуват права на отделни лица и групови права, както и задължения, свързани с тях. Задълженията възникват предимно за държавите – за всяка от тях и за всички заедно. Законите за човешките права задължават държавата и длъжностните лица да не нарушават и да не застрашават основните свободи и права на хората, както и да предприемат мерки за тяхното постигане.

На световно ниво, в международното право в областта на правата на човека съществува разлика между *непосредствените задължения на държавата* и тези, които могат да бъдат постигнати *постепенно*, ако липсват ресурси. Така например задължението за недискриминация на различни групи от населението при осъществяването на човешките права представлява непосредствено задължение на държавата. По подобен начин, например, правното задължение

на държавата да зачита свободата на изразяване, без да използва ненужна или непропорционална сила срещу демонстрантите, както и да защитава правото на труд по същество се разглежда като пряко. В това отношение в повечето случаи гражданските, културните, икономическите, политическите и социалните права предполагат непосредствени задължения, както и аспекти на постепенното постигане.

Приемането на закони и предприемането на съдебни и административни мерки от решаващо значение за реализацията на граждански, културни, икономически, политически и социални права по същество са положителни задължения, които държавите трябва да изпълнят. Например това се отнася до задълженията за зачитане на правата на човека, включително задължението за тяхното подобряване и осигуряване.

В правната теория се счита, че такива задължения са по-трудни за постигане в съдебно производство. Неотдавнашните случаи обаче показват, че те също могат да подлежат на съдебна оценка. Освен това, задължението за подобряване се отнася до икономическите, социалните и културните, както и до гражданските и политическите права. Държавите имат непосредствено задължение да удовлетворят само основния минимум от тези права и да предприемат разумни, конкретни и целенасочени стъпки към пълната им реализация.

Когато става въпрос за обхвата на задълженията на държавите в областта на правата на човека, това в областта на зачитането означава, че държавата трябва да се въздържа от неоправдана намеса в упражняването на правата на човека. В областта на защитата държавата трябва да попречи на отделни индивиди или трети лица да нарушават правата на човека, докато в областта на изпълнение на правата на човека това означава, че държавата трябва да предприеме положителни мерки, включително приемане на подходящи закони, политики и програми, за да гарантира реализацията на правата на човека.

Международната нормативна рамка за правата на човека, включително международните договори за правата на човека и общите коментари и препоръки, приети от органи, които наблюдават тяхното прилагане, включва общоприети норми и принципи за правата на човека, като недискриминация и равенство, участие, достъп до средствата за правна защита, достъп до информация, отговорност, върховенство на закона и добро управление. Когато става въпрос за прилагане на правата на човека, такива норми трябва да бъдат ръководство за държавите и другите носители на задължения.

Понятието за достъп до средствата за правна защита, което представлява съществен елемент от правата на човека е тясно свързано с отговорността и върховенството на закона. В случай на нарушаване или отричане на права, базиращият върху правата на човека подход подчертава необходимостта от осигуряване на достъп до наличните средства, с помощта на които се търси и получава обезщетение. Това включва позоваване на правото на средства за правна защита и подходяща процедура, както и правото на информация.

Същността на цялата работа в областта на правата на човека е недискриминацията. Недискриминацията е общоприет стандарт за правата на човека, внедрен във всички международни договори и международни конвенции за правата на човека, като Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените или Конвенцията за правата на хората с увреждания. Този принцип е задължителен за всеки и се прилага за всички човешки права и свободи. Той забранява дискриминацията въз основа на дълъг списък от основания, като раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политическо или друго убеждение, национален или социален произход, материално положение и имотно състояние, раждане или друг статут.

Важно е да се подчертае и това, че принципът на недискриминация се допълва от принципа за равенство. Принципът за равенство, посочен в член 1 от Всеобщата декларация за правата на човека, постановява, че всички човешки същества се раждат свободни и равни по достойнство и права.

2. Правна рамка в областта на защитата на правата на човека

2.1. Международна и регионална правна рамка в областта на защитата на правата на човека

Може да се каже, че международната нормативна рамка за правата на човека се развива още от 10 декември 1948 година, когато Общото събрание на Организацията на обединените нации (ООН) е приело Всеобща декларация за правата на човека.

Всеобщата декларация за правата на човека е определена като общ стандарт, който трябва да бъде постигнат от всички народи и държави. Тя дефинира основните граждански, политически, икономически, социални и културни права, които трябва да се ползват от всички човешки същества. Всеобщата декларация съдържа фундаментални норми за правата на човека, които трябва да се спазват, защитават и прилагат, и като такава е приета от голям брой държави.

Всеобщата декларация, заедно с Международния пакт за граждански и политически права и Международния пакт за икономически, социални и културни права, по същество е *международно право в областта на правата на човека*.

От останалите конвенции, приети от ООН за подобряване и защита на правата на човека, следва да се подчертаят:

- Международна конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация;
- Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените;
- Конвенция против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание;
- Конвенция за правата на детето;
- Международна конвенция за защита на правата на всички работници мигранти и членове на техните семейства;
- Конвенция за правата на хората с увреждания;
- Международна конвенция за защита на всички лица от насилствени изчезвания.

Тези девет конвенции, както и техните факултативни протоколи, са основните инструменти на ООН за човешките права, а съдържащите се в тях разпоредби представляват същността на нормативната рамка на ООН за правата на човека.

За нормативното оформяне на стандартите за правата на човека са допринесли и други механизми за правата на човека, като специалните процедури на Съвета по правата на човека.

За страните, които ги ратифицират или се присъединят към тях, международните споразумения, протоколи и конвенции са правно обвързващи документи. Освен това, съществуват и много други универсални инструменти за правата на човека с различен правен статут. Съществуват и декларации, принципи, насоки, стандартни правила и препоръки, които нямат правно обвързващ характер, но и като такива имат неоспорима морална сила и предоставят на държавите практически насоки за поведение.

Предвид факта, че стандартите за правата на човека са кодифицирани както в международната, така и в регионалните и националните правни системи, те представляват набор от критерии за ефективност, въз основа на които

държавите могат да бъдат привлечени към отговорност поради пренебрегване или неприлагане.

Република Сърбия е договаряща страна по осем от деветте основни международни договора за правата на човека.

Основните договори на ООН за правата на човека, ратифицирани от Република Сърбия, са:

- 1) Международен пакт за граждански и политически права (с първи и втори факултативен протокол);
- 2) Международен пакт за икономически, социални и културни права;
- 3) Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените и факултативен протокол;
- 4) Конвенция срещу изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание и факултативен протокол;
- 5) Международна конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация;
- 6) Конвенция за правата на детето и два факултативни протокола;
- 7) Конвенция за правата на хората с увреждания и факултативен протокол;
- 8) Международна конвенция за защита на всички лица от насилствени изчезвания.

Следователно, Република Сърбия е длъжна да представя доклади на договорните органи на ООН и Съвета на ООН по правата на човека в процеса на универсалния периодичен преглед (UPR). Когато става въпрос за това задължение, през 2013 година Република Сърбия е преминала през втория цикъл на универсалния периодичен преглед пред Съвета на ООН по правата на човека. По този повод, от 144 препоръки, получени в този процес, Република Сърбия е приела 137. Трябва да се подчертае, че една от приетите препоръки е препоръката 131.4, в която се посочва, че Република Сърбия следва да обмисли създаването на орган за мониторинг на изпълнението на препоръките на механизмите за правата на човека, така че Правителството на Република Сърбия с решението си от 19 декември 2014 година е създадо Съвет за наблюдение на изпълнението на препоръките на механизмите на ООН за правата на човека.

Списък на най-важните международни конвенции и международни пактове за правата на човека (вижте повече на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/19983>):

- Конвенция относно възстановяването на издръжка в чужбина (Ню Йорк, 20 юни 1956 г.);
- Конвенция за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените (CEDAW) („Служебен вестник на СФРЮ“ - Международни договори, номер 11/81);
- Факултативен протокол към Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените („Служебен вестник на СФРЮ“ - Международни договори, номер 13/02);
- Конвенция на ООН срещу изтезанията;
- Конвенция за защита на всички лица от насилствени изчезвания;
- Конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация („Служебен вестник на СФРЮ", номер 31/67);
- Конвенция на ООН за правата на детето („Служебен вестник на СФРЮ“ - Международни договори, номер 15/90 и „Служебен вестник на СРЮ“ - Международни договори, номер 4/96 и 2/97);
- Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография („Служебен вестник на СРЮ“ - Международни договори, номер 7/02);
- Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно участието на деца във въоръжени конфликти („Служебен вестник на СРЮ“ - Международни договори, номер 7/02);
- Конвенция на Съвета на Европа за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание („Служебен вестник на СЧГ – Международни договори", номер 9/03);
- Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания („Служебен вестник на РС - Международни договори", номер 42/09);
- Международен пакт за икономически, социални и културни права („Служебен вестник на СФРЮ", номер 7/71);
- Международен пакт за граждански и политически права („Служебен вестник на СФРЮ", номер 7/71);

- UPR - Универсален периодичен преглед.

2.2. Национална правна рамка в областта на защитата на правата на човека

Списък на най-важните валидни стратегически документи и закони, регулиращи областта на защитата на правата на човека в Република Сърбия (вижте повече на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/22041>):

- Стратегия за превенция и защита от дискриминация (трети и четвърти доклад за мониторинг на АП; проект на пети доклад за мониторинг на АП);
- Стратегия на Съвета на Европа за правата на детето за периода 2016 - 2021 година;
- Стратегия за превенция и защита от дискриминация (Доклад и втори Доклад за мониторинг на АП);
- Закон за забрана на дискриминацията („Служебен вестник на РС“ номер 22/09);
- Закон за предотвратяване на дискриминацията на хората с увреждания („Служебен вестник на РС“ номер 33/06 и 13/16);
- Закон за равенството между половете („Служебен вестник на РС“ номер 104/09);
- Закон за Защитника на гражданите („Служебен вестник на РС“ номер 79/05 и 54/07).

Списък на създадените съвети в областта на защитата на правата на човека в Република Сърбия (вижте повече на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/19958>):

- Съвет за мониторинг на изпълнението на Плана за действие по Стратегията за превенция и защита от дискриминация;
- Съвет за мониторинг на изпълнението на препоръките на механизмите на ООН за правата на човека.

3. Правна рамка в областта на правата на националните малцинства

Конституцията на Република Сърбия ((„Служебен вестник на РС“ номер 98/06) постановява, че общоприетите норми на международното право и ратифицираните международни договори са неразделна част от националния правен ред и могат да се прилагат пряко. Това означава, че в йерархичната скала Конституцията на Република Сърбия поставя ратифицираните международни

договори над законите, но под Конституцията на Република Сърбия (чл. 16, ал. 2 и чл. 194, ал. 4 и 5).

Мултилатералните договори на Съвета на Европа - Европейската харта за регионалните или малцинствените езици и Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, са основата на европейските стандарти за защита на правата на лицата, принадлежащи към националните малцинства.

Европейската харта за регионалните или малцинствените езици е изготвена през 1992 година и влезла в сила през 1998 година. Държавната общност на Сърбия и Черна гора е ратифицирала Европейската харта за регионалните или малцинствените езици през 2005 година, а след разпадането на държавната общност СЧГ Република Сърбия като правопреемник на държавната общност е поела произтеклите от ратифицирането на този документ задължения.

За *Рамковата конвенция за защита на националните малцинства* може да се каже, че е първият мултилатерален международен договор, който се отнася изключително до правата на лицата, принадлежащи към националните малцинства. Рамковата конвенция за защита на националните малцинства съдържа дефинирани цели и принципи, които държавите-членки следва да прилагат в националните политики и регламенти. Тя не създава система за правна защита като тази, която придружава Европейската конвенция за защита на човешките права и свободи, а съдържа каталог на правата, които държавите трябва да включат в националните политики и правни системи и по този начин да създадат условия за опазване на особеностите на националните малцинства. Тази конвенция се отнася главно за културата, образованието, служебната употреба на езика, информирането, но също така и за други права, като правото на участие на членовете на националните малцинства в обществените дейности или за поддържане на контакти със сънародници, което е много важно.

3.1. Международна и регионална правна рамка в областта на правата на националните малцинства

Редица международни правни актове регулират положението на националните малцинства. Международната нормативна и правна рамка в тази област включва, наред с другото: Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи; Рамкова европейска конвенция за трансгранично сътрудничество; Декларация на ООН за правата на националните, етническите, религиозните и езиковите малцинства.

Няма съмнение, че двата най-важни документа на Съвета на Европа, които се отнасят до положението на националните малцинства, са Европейската харта за регионалните или малцинствените езици и Рамковата конвенция за защита

на националните малцинства. И двата международни документа са влезли в сила през 1998 година, а Република Сърбия принадлежи към групата държави, които са ги ратифицирали. Трябва да се отбележи, че в Европа има и държави, които не са ги ратифицирали, като Франция, Гърция или Турция, защото не приемат понятието за национално малцинство.

Освен тези актове, следва да се отбележи също, че през 1993 година Европейският съвет, най-висшият политически орган на ЕС, е приел „Копенхагенските критерии“. Те съдържат условията, които трябва да бъдат изпълнени от присъединяващите се към ЕС страни, с особен акцент върху институционалната стабилност и върховенството на закона, както и зачитането на човешките права и правата на малцинствата.

Безспорно е, че основният правен акт, който гарантира правата на националните малцинства в националното законодателство е Конституцията, в съответствие с член 27 от Международния пакт за граждански и политически права, с който индивидуалните права на членовете на етническите, религиозните и езиковите малцинства се превръщат в колективни права на етническите, религиозните и езиковите групи, към които принадлежат. И нашата страна е ратифицирала този документ, както и придружаващите го факултативни протоколи.

Ратифицирайки Европейската харта за регионалните или малцинствените езици, Република Сърбия е поела задължението да насърчава специфични за регионалните или малцинствените езици форми на изразяване и инициативи, както и да предоставя различни начини за достъп до произведения на изкуството, сътворени на тези езици; да осигурява различни средства, чрез които сътворените на регионалните или малцинствените езици произведения стават достъпни, подпомагайки и развивайки тяхното превеждане, синхронизиране и субтитриране; да подобрява достъпа до произведения, сътворени на други езици, също чрез преводи, свръхсинхронизация и субтитрирани преводи на регионалните или малцинствените езици; да стимулира прякото участие на използващите регионални или малцинствени езици в създаването на условия за културни дейности и тяхното планиране.

С ратифицирането на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства Република Сърбия е поела ангажимента да създаде на националните малцинства необходимите условия да опазват и развиват своята култура и основните елементи на своята идентичност - религия, език, традиции и културно наследство.

В рамките на всеобщата защита на правата на националните малцинства международните документи на ООН, ОССЕ и Съвета на Европа утвърждават правото на членовете на националните малцинства на образование на техния роден език. Тези документи стават правно обвързващи за държавите, които ги приемат чрез ратификацията.

Освен Декларацията на ООН за правата на националните или етническите, религиозните и езиковите малцинства и Конвенцията на ЮНЕСКО за борба срещу дискриминацията в областта на образованието, корпусът от най-важните международни източници в тази област включва документи от регионален или европейски характер, като Хартата за регионалните или малцинствените езици, Рамковата конвенция на Съвета на Европа за защита на националните малцинства и Хагските препоръки на ОССЕ за правото на националните малцинства на образование.

В областта на културата Република Сърбия е подписала множество международни документи, които се отнасят до зачитането на правата на човека в областта на културното многообразие, като Всеобщата декларация на ЮНЕСКО за културното многообразие от 2001 година. Също така Република Сърбия е подписала Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване от 2005 година, която стимулира взаимопроникването на различни културни съдържания и субекти чрез различни форми на изразяване на художественото и креативното културно творчество.

Освен тези две конвенции, от голямо значение за Република Сърбия е и Рамковата конвенция на Съвета на Европа за стойността на културното наследство за обществото. Международната нормативно-правна рамка в областта на културата се допълва от Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, както и от Европейската харта за регионалните или малцинствените езици.

Подписването на тези международни документи е важна стратегическа цел, като се има предвид, че Република Сърбия е място, където се срещат множество културни идентичности.

Сред най-важните международни документи, обвързващи Република Сърбия в областта на *информирането* на националните малцинства, са: Рамковата конвенция за защита на националните малцинства (потвърдена в Република Сърбия със закон през 1998 година), с която държавите се задължават да зачитат свободата на информиране на езиците на националните малцинства; Европейска харта за регионалните или малцинствените езици (потвърдена в

Република Сърбия със закон през 2005 година); Декларация за свободата на изразяване и информиране, 1982 г.; Европейска конвенция за трансгранична телевизия, влезла в сила през 1993 г. и допълнена през 2002 година; Препоръка за медиен плурализъм и разнообразие на медийното съдържание, 2007 г.; Декларация за ролята на медиите на гражданското общество в насърчаването на социалното сближаване и межкултурния диалог, 2009 г.; Директива за аудиовизуалните медии и услуги (Директива AVMS) от 2007 г. ; Всеобща декларация за културното многообразие, ЮНЕСКО, 2001 г.

Езикът като една от основните черти на националната идентичност се възползва от специална защита при опазването на особеностите на националните малцинства. Правото на използване на собствения език е едно от основните права на членовете на националните малцинства и се гарантира както от международните, така и от националните инструменти за защита на малцинствата. В допълнение, това право се отнася до частната, публичната и служебната употреба на езика.

Когато става въпрос за служебната употреба на езика на националното малцинство, това означава: ползване на личното име (име и фамилия) и вписване на личното име в публичните регистри и официалните документи на езика и писмото на националното малцинство; издаване на официални документи и водене на публични регистри и сборници от лични данни на езика и писмото на националното малцинство и приемане на документите на малцинствения език като валидни; провеждане на административни и съдебни производства на езика и писмото на националното малцинство; използване на езика и писмото на националното малцинство, когато процедурата се провежда на сръбски език; използване на езика и писмото на националното малцинство в комуникацията между органите с публични правомощия и гражданите; използване на езика и писмото на националното малцинство в бюлетините за гласуване и избирателния материал; използване на езика и писмото на националното малцинство в работата на представителните органи; публикуване на закони и други нормативни актове и на езиците на националните малцинства; изписване на наименованието на места и други географски наименования, наименованията на улици и площади, наименованията на органи и организации, пътни знаци, съобщения и предупреждения за обществеността и други публични надписи и на езиците на националните малцинства; изписване на фирмата на предприятия, институции и други юридически лица и на езика на националното малцинство и т.н.

Що се отнася до защитата на правото на служебна употреба на езиците на националните малцинства, съществуват две групи релевантни международни

договори, обвързващи Република Сърбия - многостранни споразумения, приети от Съвета на Европа, които пряко регулират защитата на националните малцинства, и двустранни договори между Република Сърбия и съседните държави, с които са регулирани някои аспекти на взаимната защита на правата на националните малцинства.

Сред най-важните правни актове в областта на правото на служебна употреба на езика на националното малцинство са: Рамкова конвенция за защита на националните малцинства; Европейска харта за регионалните или малцинствените езици; Двустранни споразумения с Хърватия, Унгария, Македония и Румъния; Препоръки от Осло за правото на националните малцинства да използват собствения си език, приети от ОССЕ през 1998 година.

Списък на най-важните международни харти и конвенции в областта на правата на националните малцинства (вижте повече на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/129>):

- Европейска харта за регионалните или малцинствените езици („Служебен вестник на Сърбия и Черна гора - Международни договори", № 18/05) (Четвърти периодичен доклад за прилагането на Европейската харта за регионалните или малцинствените езици в РС);
- Рамкова конвенция за защита на националните малцинства („Служебен вестник на СРЮ - Международни договори", № 6/98) (Четвърти периодичен доклад за прилагането на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства в РС).

Списък на най-важните действащи двустранни споразумения в областта на правата на националните малцинства (вижте повече на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/19978>):

- Споразумение между Сърбия и Черна гора и Република Хърватия за защита на правата на сръбското и черногорското малцинства в Република Хърватия и на хърватското малцинство в Сърбия и Черна гора („Служебен вестник на СЧГ - Международни договори", № 3/05);
- Споразумение между Сърбия и Черна гора и Република Унгария относно защитата на правата на унгарското национално малцинство, живеещо в Сърбия и Черна гора, и на сръбското национално малцинство, живеещо в Република Унгария („Служебен вестник на СЧГ - Международни договори", № 14/04);

- Споразумение между съюзното правителство на Съюзна република Югославия и правителството на Румъния за сътрудничество в областта на защитата на националните малцинства („Служебен вестник на СЧГ - Международни договори", № 14/04);
- Споразумение между Сърбия и Черна гора и Република Македония за защита на сръбското и черногорското национални малцинства в Република Македония и на македонското национално малцинство в Сърбия и Черна гора („Служебен вестник на СЧГ - Международни договори", № 6/05).

3.2. Сравнителноправен анализ на правата на националните малцинства

Защитата и равенството на националните малцинства са гарантирани от конституциите на редица европейски държави, а голям брой европейски страни са приели специални закони в тази област, като Австрия, Беларус, Босна и Херцеговина, Естония, Литва, Унгария, Руската федерация, Сърбия, Словения, Украйна, Черна гора, Хърватия, Чешката република и др.

Законът за защита на правата на членовете на националните малцинства в *Босна и Херцеговина* е базиран на ратифицираните международни правни актове, главно на разпоредбите на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства на Съвета на Европа. На националните малцинства се гарантира правото на употреба на майчиния им език, информиране на малцинствения език, а в кантоните и местата, където те са една трета или една пета от населението, правото на образование на малцинствения език и всички образователни дейности се финансират от бюджетните средства. Законът определя участието на националните малцинства в органите на властта, пропорционално на процента на тяхното участие в населението според последното преброяване в БиХ. Парламентарната скупщина на БиХ е създала Съвет за националните малцинства като специален консултативен орган.

В *България*, Конституцията на Република България (текст на документа на английски: <http://www.parliament.bg/?page=const&lng=en>) определя Република България като единна държава с регулирано местно самоуправление и не позволява формирането на автономни провинции. Конституцията утвърждава правната равнопоставеност на всички хора и забранява привилегиите или ограниченията въз основа на материално положение и имовно състояние, образование, социална, политическа, расова, религиозна, национална принадлежност, както и правото на всеки да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност. В допълнение към принципа на недискриминация, Конституцията на България съдържа и разпоредба,

гарантираща на всички граждани правото да развиват собствената си култура в съответствие с етническото си самоопределение.

В съответствие с тези конституционни разпоредби в България няма специфична законодателна рамка, която да регулира правата на лицата, принадлежащи към националните малцинства.

Конституцията на България забранява формирането на политически партии на етническа, расова или религиозна основа. Рестриктивното прилагане на процедурите за регистрация на сдружения и политически партии, както и правилата, уреждащи правото на мирни събрания, съгласно становището на Консултативния комитет за България, значително ограничават възможностите за участие на националните малцинства в представителните органи в качеството на представители на националните малцинства, но в съответствие с общия принцип за равно третиране на всички български граждани националните малцинства могат да участват единствено като кандидати в мнозинствените кандидатски листи. Разпоредбата на българския Избирателен закон, която предвижда, че кампанията може да се провежда изключително на български език, също се отразява отрицателно върху възможностите за малцинствено участие.

Етническа структура на населението в Република България според преброяването от 2011 година:

българи	5.664.624
турци	588.318
роми	325.343
арменци	6.552
евреи	1.162
власи	3.684
каракачани	2.556
руснаци	9.978
гърци	1.379
македонци	1.654
румънци	891
украинци	1.789
други	19.659

За да се осигури участието на малцинствата чрез консултации и координация, е сформиран Национален съвет за сътрудничество по етническите въпроси и интеграцията, председателстван от вицепремиера и министър на правосъдието.

Основните дейности на Съвета са насочени към осигуряване на равни възможности и равно третиране, превенция на расизма, ксенофобията и дискриминацията на основата на етническата принадлежност, подобряване на достъпа до социални права с акцент върху най-уязвимите граждани в социално-икономическо отношение, запазване и развитие на културната, религиозната и езиковата идентичност на малцинствените общности. Такива съвети са създадени и на областно ниво (в 28-те области на България). В Съвета са представени организациите на гражданското общество, които застъпват интересите на арменското, еврейското, каракачанското, ромското, турското и влашкото малцинства, докато има проблеми с членството на останалите национални малцинства.

Конституцията на *Република Унгария* постановява, че националните и етнически малцинства, живеещи в Унгария, са съставна част от държавата и участват в упражняването на суверенната власт на народа. По този начин Унгария се грижи за защитата на националните и етническите малцинства и осигурява колективното им участие в обществения живот, насърчава развитието на малцинствените култури и използването на езиците на малцинствата.

Конституцията гарантира правото на националните малцинства да формират малцинствен национален съвет. Унгарското правителство е длъжно да се консултира със съветите на националните малцинства във връзка с предложените закони, засягащи тяхното положение, с право на ограничено вето. Например през 2007 година в Унгария са избрани 2045 малцинствени съвета, които се занимават главно с въпросите на културната автономия (източник на данни: неправителствена организация *Minority Rights Group International*; <https://minorityrights.org/>).

Освен това, в съответствие с Конституцията на Унгария е създадена институцията Омбудсман за правата на националните и етническите малцинства, който по препоръка на президента на Републиката се избира от парламента.

Законите на Република Унгария гарантират представителството на националните и етническите малцинства, живеещи в страната - те имат право на формиране на местни и национални органи на самоуправление, които да представляват техните интереси, а Законът за правата на националните и

етническите малцинства е установил правото на националните и етническите малцинства да създават организации за развитие на културни и образователни дейности.

Разпоредбите на Конституцията на *Република Хърватия* гарантират равенството на националните малцинства, свободата на изразяване на националната принадлежност, използването на малцинствения език и културната автономия, а осъществяването на отделните права и свободи на националните малцинства по-конкретно е регулирано от Конституционния закон за правата на националните малцинства. Този закон изброява правата на националните малцинства, които се защитават от Република Хърватия, включително, наред с другото, правото на самоорганизация и сдружаване с цел постигане на общи интереси, правото на представителство в представителните органи на местно и държавно равнище, както и в съдебните и административните органи, правото на участие на представители на националните малцинства в обществения живот и управлението на местните работи чрез съвети и представители на националните малцинства. Той също така регулира пропорционалното представителство на националните малцинства в хърватския парламент, гарантира представителството на националните малцинства в органите на местното самоуправление, процедурата за създаване и регистрация на съвет на националното малцинство и работата на Съвета за националните малцинства, чиито членове се назначават от правителството на Република Хърватия, а сред тях има и членове на хърватския парламент, представляващи националните малцинства.

Конституцията на *Черна гора* определя специални права на малцинствата и гарантира правото на автентично представителство в парламента на Черна гора и в скупщините на местните самоуправления, в които определено малцинство е значителна част от населението, както и правото на пропорционално представителство в публичните служби, държавните органи и местното самоуправление.

Черна гора е приела специален Закон за правата и свободите на малцинствата, в който е уточнено положението на етническите малцинства, малцинствените народи и националните малцинства в Черна гора, както и правото на малцинствата да изразяват свободно своята особеност, да изтъкват своите символи, да използват собствения си език, да създават медийни къщи и пр.

Всяко малцинство в Черна гора има право да създаде свой малцинствен съвет, чиято работа се финансира от държавния бюджет. Освен това, за насърчаване на опазването на малцинствените особености Скупщината (парламентът) на

Черна гора е създадала Фонд за малцинствата, който се финансира от държавния бюджет и други източници.

Въпреки факта, че Рамковата конвенция за защита на националните малцинства задължава ратифициралите я държави да създадат необходимите условия за ефективно участие на националните малцинства в културния, социалния и икономическия живот и по-специално в свързаните с тях обществени отношения, някои европейски страни все още имат различни подходи от гледна точка на положението на своите граждани, които принадлежат към националните малцинства. Така например австрийското законодателство е избрало термина етническа група, считайки, че понятието „национално малцинство“ носи белег на дискриминация, докато в законодателствата на Белгия, Великобритания, Гърция и Франция терминът „национално малцинство“ няма правно значение и дори не се използва, като антидискриминационните им закони са общовалидни и еднакво защитават правата на всички терхни граждани.

3.3. Междуетническа толерантност

В съвременния свят междунационалните, междуетническите и междурелигиозните отношения и конфликти със сигурност представляват значителен социален проблем. Освен това те имат множество нива и аспекти - национална политика по националния въпрос, междунационални отношения, свобода, солидарност и развитие, възпитателна дейност в училището, семейството и други фактори. Всеки ден сме свидетели на обезпокояващото появяване на междунационална, етническа и религиозна нетърпимост, шовинизъм, расизъм, омраза, антисемитизъм и ксенофобия.

Налице е често срещаното несъответствие между официалната политика и законодателството, които признават и зачитат международните норми и стандарти, от една страна, и ежедневните реалности, от друга страна, а причините за междунационалните проблеми са сложни, многобройни и разнообразни. Сред най-важните причини са икономическите, социално-културните, историческите, политическите, религиозните и други антагонизми.

В ситуациите, в които липсва реално и обективно тълкуване на историческите събития и съвременните отношения между отделните страни, народи, религии и култури, доста лесно се пропагират идеите и възприятията, които изострят недоразуменията, страха, омразата и враждебността, а ключовата роля в това отношение играят някои политически партии, които манипулират националните, етническите и религиозните чувства на своите поддръжници и потенциални гласоподаватели. Всичко това води до недоразумения,

предразсъдъци, недоверие и враждебност към онези, които не принадлежат към една и съща национална, етническа или религиозна общност и до голяма степен затрудняват доверието, сътрудничеството, уважението, толерантността, приятелството и приемането на многообразието.

Затова в многобройните документи на ООН, ЮНЕСКО и Европейския съвет призивите за международен мир, сътрудничество, солидарност, разбирателство, развитие и толерантност отразяват стремежите и идеалите на съвременния свят.

Въпреки това остава фактът, че на световно ниво все още няма достатъчно ефективни практически решения за укрепване на международното и междурелигиозното доверие, за разбирателство, толерантност и сътрудничество, т.е. за преодоляване на междуетническото и междурелигиозното недоверие, антагонизми и конфликти. В това отношение етническите и религиозните стереотипи често са изпълнени с предразсъдъци, опростени, неточни, трудно променими, широко разпространени и до голяма степен негативни представи и възприятия за други народи и религии.

Поради тези причини културата на международното сътрудничество трябва да се разбира като общо взаимоотношение между хората, което предполага зачитане на човешкото достойнство, толерантност, щедрост и чувство за мярка в комуникацията с други хора, правилно отношение към езика, културата, традициите и обичаите на другите, както и утвърждаване на моралните норми със силата на личния пример. Още повече, че е много трудно да се изгради доверие в среди, обременени от спомени за събития, в които етническите групи са имали конфликти в миналото и техните членове са се борили едни срещу други.

Когато става дума за междуетническата толерантност във вътрешното законодателство, разпоредбата на чл. 81 от Конституцията на Република Сърбия задължава Република Сърбия в областта на образованието, културата и информирането да насърчава духа на толерантност и межкултурен диалог и да предприема ефективни мерки за насърчаване на взаимното уважение, разбирателство и сътрудничество между всички хора, живеещи на нейната територия, независимо от тяхната етническа, културна, езикова или религиозна идентичност.

Въпреки че процесите, които водят до стабилност на една общност и нейния просперитет често са бавни и болезнени, факт е, че техният успех е възможен само ако тези процеси са базирани на искрената воля на членовете на

етническите общности да се изправят лице в лице както с грешките, извършени от техните предци или от самите тях, така и с причинените им неправдини.

3.4. Национална правна рамка в областта на правата на националните малцинства

Положението на националните малцинства в Република Сърбия е регулирано от редица правни разпоредби, като по този начин тя се числи към държавите с разработена специална система за защита на правата на националните малцинства.

Правата на националните малцинства в Република Сърбия са регламентирани с редица нормативни актове: Конституция на Република Сърбия („Служебен вестник на Република Сърбия" № 98/06); Закон за защита на правата и свободите на националните малцинства („Служебен вестник на СРЮ" № 11/02 и „Служебен вестник на РС“ № 72/09 - друг закон, 97/13 - Решение на Конституционния съд на РС и 47/18); Закон за избиране на народни представители („Служебен вестник на РС" № 35/00, 57/03 – Решение на КС на РС, 72/03 - друг закон, 18/04, 85/05 - друг закон, 101/05 - 104/09 - друг закон, 28/11 - Решение на КС на РС, 36/11); Закон за местните избори („Служебен вестник на РС" № 129/07, 34/10 - Решение на КС на РС и 54/11); Статут на АП Войводина; Решение на покрайнинската скупщина за избор на депутати в Скупщината на Автономна покрайнина Войводина; Закон за местното самоуправление („Служебен вестник на РС" № 129/07, 83/14 - друг закон, 101/16 - друг закон и 47/18) и Закон за националните съвети на националните малцинства („Служебен вестник на РС" № 72/09, 20/14 - Решение на КС на РС, 55/14 и 47/18).

Законите и подзаконовите нормативни актове, които също имат голямо значение за правата на националните малцинства и които по посредствен начин регулират тази област в Република Сърбия са: Закон за служебната употреба на езиците и писмата („Служебен вестник на РС" № 45/91, 53) / 93 - друг закон, 67/93 - друг закон, 48/94 - друг закон, 30/10, 101/05 - друг закон, 47/18 и 48/18 - поправка); Закон за гражданските регистри („Служебен вестник на РС № 20/09, 145/14 и 47/18); Семейен закон („Служебен вестник на РС" № 18/05, 72/11 - друг закон и 6/15); Закон за личната карта („Служебен вестник на РС № 62/06 и 36/11); Закон за основното образование и възпитание („Служебен вестник на РС" № 55/13, 101/17 и 27/18), Закон за средното образование и възпитание („Служебен вестник на РС" № 55/13, 101/17) и 27/18); Закон за висшето образование („Служебен вестник на РС" № 88/17, 27/18 - друг закон и 73/18), Закон за общото административно производство („Служебен вестник на РС" № 18/16); Закон за гражданското съдопроизводство („Служебен вестник на РС" №

72/11, 49/13 – Решение на КС на РС, 74/13 - Решение на КС на РС, 55/14 и 87/18); Наказателно-процесуален кодекс („Служебен вестник на РС" № 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14); Закон за нарушенията („Служебен вестник на РС" № 65/13, 13/16 и 98/16 - Решение на КС на РС), Закон за организацията на съдилищата („Служебен вестник на РС" № 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 - друг закон, 78/11 - друг закон, 101/11, 101/13, 40/15 - друг закон, 106/15, 13/16, 108/16, 113/17, 65 / 18 – Решение на КС на РС, 87/18 и 88/18 - Решение на КС на РС); Правилник за личната карта („Служебен вестник на РС" № 11/07, 9/07, 85/14 и 112/17 - Решение на КС на РС) и Правилник за формите на актовете в административното производство („Служебен вестник на СРЮ" № 8/99 и 9/99).

Член 1 от *Конституцията на Република Сърбия* („Служебен вестник на РС" № 98/06), дефинира Република Сърбия като държава на сръбския народ и всички граждани, живеещи в нея, основана на върховенството на закона и социалната справедливост, принципите на гражданската демокрация, правата и свободите на човека и малцинствата и привързаността към европейските принципи и ценности. В член 14 от Конституцията се посочва, че Република Сърбия защитава правата на националните малцинства и че държавата гарантира специална защита на националните малцинства с цел постигане на пълно равенство и опазване на тяхната идентичност. Забелязва се, че в целия текст на Конституцията на Република Сърбия се използва понятието човешки и малцинствени права, а част II от Конституцията е изцяло посветена на човешките права и правата на малцинствата.

От особено значение е член 20 от Конституцията, който изрично постановява, че "постигнатото равнище на човешките права и правата на малцинствата не може да бъде намалено", т.е. гарантираните от Конституцията права на човека и малцинствата „могат да бъдат ограничавани със закон, ако ограничението е позволено от Конституцията за целите, за които Конституцията го позволява до степента, необходима за постигане на конституционната цел на ограничението в демократичното общество и без да се засяга същността на гарантираното право", а „при ограничаването на правата на човека и малцинствата всички държавни органи и по-специално съдилищата са длъжни да вземат предвид същността на правото, което се ограничава, значението на целта на ограничението, естеството и степента на ограничението, отношението между ограничението и целта на ограничението и дали има начин целта на ограничението да се постигне с по-малко ограничение на правото“. По принцип това трябва да означава, че правата, които са постигнати, не могат да бъдат намалени, т.е. членовете на националните малцинства „завинаги" притежават

не само правата, но и нивото на тяхното развитие в момента на приемането на закони или други актове, регулиращи социалната или друга област.

Освен това, член 75 от Конституцията на Република Сърбия гарантира на членовете на националните малцинства и допълнителни индивидуални или колективни права, като индивидуалните права се упражняват отделно, а колективните в общност с другите. Колективните права позволяват на членовете на националните малцинства да участват пряко или чрез избраните от тях представители във вземането на решения или сами да решават конкретни въпроси, свързани с тяхната култура, образование, информиране и служебна употреба на езика и писмото. В този смисъл, за да се реализира правото на самоуправление в културата, образованието, информирането и служебната употреба на езика и писмото, членовете на националните малцинства могат да избират свои *национални съвети*.

Конституцията забранява всяка форма на дискриминация срещу националните малцинства и гарантира пълното им равенство пред закона. В Конституцията се посочва, че няма да се считат за дискриминация специалните разпоредби и временни мерки, въведени с цел постигане на пълно равенство между членовете на националното малцинство и гражданите, принадлежащи към мнозинството, ако са насочени към премахване на изключително неблагоприятните условия за живот.

Конституцията постановява, че при настаняването на работа в държавните органи, публичните служби, органите на автономната покрайнина и органите на местното самоуправление трябва да се има предвид националният състав на населението и съответното представителство на членовете на националните малцинства.

Конституционните разпоредби забраняват насилствената асимилация на членовете на националните малцинства. Също така е забранено да се предприемат мерки за изкуствени промени в националния състав на населението в райони, където членовете на националните малцинства живеят традиционно и в значителен брой.

В Народната скупщина на Република Сърбия също се осигурява равенство и застъпеност на представителите на националните малцинства, а Народната скупщина с мнозинство от всички депутати гласува законите, уреждащи, между другото, индивидуалните и колективните права на членовете на националните малцинства.

Важно е да се подчертае, че Конституцията на Република Сърбия съдържа разпоредби, които представляват правна основа за организирането на мултикултурно общество. В този смисъл, освен разпоредбите за развитие на духа на толерантност, признаване на правата на националните малцинства за запазване на тяхната специфика и създаване на основа за развитие на институционалната им защита, този акт определя и качествено нов подход към организацията на социалните отношения в мултиетническите общини. В подкрепа на този подход член 180 от Конституцията задължава автономната покрайнина и общините, в които живее национално смесено население, да позволят пропорционално представителство на националните малцинства в представителните органи.

Законът за защита на правата и свободите на националните малцинства („Служебен вестник на СРЮ" № [11/02](#) и „Служебен вестник на РС" № [72/09](#) - друг закон, [97/13](#) – Решение на КС на РС и [47/18](#)) е гласуван от тогавашната Съюзна скупщина с идеята за включване на основните принципи за защита на малцинствата въз основа на европейските стандарти за защита на националните малцинства.

Този закон дефинира понятието за национално малцинство, установява основните права за запазване на особеностите на националните малцинства и въвежда института на националните съвети на националните малцинства в правния ред на Република Сърбия.

Законът съдържа разпоредби, уреждащи опазването на малцинствените особености: право на избор и използване на личното име, право на употреба на майчиния език, право на тачене на културата и традициите, право на обучение на майчин език, право на използване на национални символи и право на обществено информирание на езика на националното малцинство. Това е важен закон, който промовира нови институти - културна автономия на националните малцинства в областта на образованието, информирането, езика и културата и самоуправление на малцинствата чрез въвеждането на национални съвети на националните малцинства.

Законът за избиране на депутати („Служебен вестник на РС" № 35/00, 57/03 - Решение на КС на РС, 72/03 - друг закон, 18/04, 85/05 - друг закон, 101/05 - друг закон, 104/09 - друг закон, 28/11 - Решение на КС на РС, 36/11) и *Законът за местните избори* („Служебен вестник на РС" № 129/07, 34/10 - Решение на КС на РС и 54 / 11) предлагат пропорционална избирателна система в Република Сърбия с един избирателен район за цялата територия на държавата, избирателен праг от 5% и метода на Д`Онт за разпределение на мандатите. И за

местните и покрайнинските избори се прилагат правилата на тази избирателна система.

Законът за избиране на депутати предвижда, че политическите партии на националните малцинства и коалициите от политически партии на националните малцинства участват в разпределението на мандатите и когато получат по-малко от 5% от гласовете от общия брой гласували избиратели. Премахването на общия цензус за представителите на националните малцинства практически означава, че за получаването на един депутатски мандат е необходимо политическата партия или коалиция от партии на националното малцинство да премине т.нар. естествен избирателен праг (общ брой валидни гласове, разделен на броя на депутатите). Законът за избиране на депутати и Законът за местните избори предвиждат, че броят на подписите, които са необходими за потвърждаване на кандидатската листа е 10 000 и 30 души на съветник. В съответствие с разпоредбите на този закон, политическите партии на националните малцинства са всички партии, чиято основна цел е да застъпват интересите на националното малцинство и да защитават и подобряват правата на лицата, принадлежащи към националните малцинства, в съответствие с международните правни стандарти.

Точка 10 на чл. 20 от *Закона за местното самоуправление* („Служебен вестник на РС" № 129/07, 83/14 - друг закон, 101/16 - друг закон и 47/18) постановява, че общината чрез своите органи и в съответствие с Конституцията и законите се грижи за осъществяването, защитата и подобряването на правата на човека и малцинствата, равенството между половете и общественото информиране в общината.

Позицията, учредяването, дейността и компетенциите на Съвета за междунационални отношения и начинът за избор на членове на този орган се уреждат в чл. 98 от *Закона за местното самоуправление*. Съветът за междунационални отношения е автономен работен орган, упълномощен от скупщините на единиците на местното самоуправление с национално смесен състав на населението.

В член 97 от *Закона за местното самоуправление* се предвижда, че в единицата на местното самоуправление може да се създаде местен Защитник на гражданите (омбудсман), който е упълномощен самостоятелно и независимо да контролира спазването на правата на гражданите, да установява нарушения, извършени с актове, действия или бездействия на административните органи и обществените служби, ако с тях се нарушават разпоредбите и общите актове на местното самоуправление.

Две или повече единици на местното самоуправление могат да решат да създадат общ местен омбудсман.

Компетентните и правомощията, начинът на работа, изборът и прекратяването на функциите на местния омбудсман се уреждат от общинския статут и други общи актове.

Единиците на местното самоуправление имат дискреционно право в съответствие със собствената си преценка да решат дали да създадат този независим орган, който ще изпълнява ролята на защитник на правата на гражданите, когато те са нарушени от действията или бездействието на органите на местното самоуправление, като по този начин показват отговорност и зрялост преди всичко към гражданите, които са възложили мандатите на местните ръководители.

Законът за защита на правата и свободите на националните малцинства предвижда правителствен Съвет за националните малцинства, национални съвети на националните малцинства и Фонд за националните малцинства.

Съветът за националните малцинства, в съответствие с разпоредбите на чл. 18 от посочения закон, е създаден с цел опазване, подобряване и защита на националните, етническите, религиозните, езиковите и културните особености на националните малцинства и упражняване на правата им, като работен орган на Правителството, в който участват представители на националните съвети на националните малцинства и представители на държавните органи.

Задачите на Съвета за националните малцинства са: проследява и разглежда реализацията на правата на националните малцинства и състоянието на международните отношения в Република Сърбия; предлага мерки за достигане на пълно и ефективно равенство на членовете на националните малцинства; проследява реализацията на сътрудничество на националните съвети на националните малцинства с държавните органи, както и с органите на автономната покрайнина и единиците на местното самоуправление; разглежда условията за работа на националните съвети на националните малцинства и предлага мерки в тази област; проследява изпълнението на международните задължения на Република Сърбия в областта на правата на националните малцинства; разглежда международните споразумения относно статута на националните малцинства и защитата на малцинствените права в процеса на тяхното сключване; разглежда проекти на закони и други нормативни актове от значение за осъществяване на правата на националните малцинства и предоставя становища на Правителството и потвърждава

символите, отличията и празниците на националните малцинства по предложение на националните съвети на националните малцинства.

В съответствие с разпоредбите на чл. 19 от Закона за защита на правата и свободите на националните малцинства, членовете на националните малцинства могат да избират национални съвети на националните малцинства с цел осъществяване на гарантираното право на самоуправление в културата, образованието, информирането и служебната употреба на езика и писмото.

Националният съвет представлява националното малцинство в областта на културата, образованието, информирането и служебната употреба на езика и писмото, участва в процеса на вземане на решения или решава конкретни въпроси в тези области и създава институции в тези области.

Националните съвети са юридически лица, те се формират на принципа на доброволност, избирателност, пропорционалност и демократичност, а правомощията, процедурите за избиране, финансирането и други важни за работата на националните съвети въпроси се уреждат със специален закон.

Списък на най-важните валидни стратегически документи, закони и подзаконовни нормативни актове, които регулират областта на правата на националните малцинства в Република Сърбия (вижте повече на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/21792>):

- План за действие за реализиране на правата на националните малцинства;
- Интеграция на ромите 2020;
- Стратегия за социално включване на ромите в Република Сърбия за периода от 2016 до 2025 година;
- Закон за защита на правата и свободите на националните малцинства („Служебен вестник на СРЮ" № 11/02, „Служебен вестник на РС" № 72/09 - друг закон, 97/13 - Решение на КС на РС и 47/18);
- Закон за националните съвети на националните малцинства („Служебен вестник на РС" № 72/09, 20/14 - Решение на КС на РС, 55/14 и 47/18);
- Постановление за начина на отпускане на средства от бюджета на Република Сърбия за финансиране на работата на националните съвети на националните малцинства („Служебен вестник на РС" № 95/10 и 33/13);
- Правилник за начина на водене на специален избирателен списък на националното малцинство („Служебен вестник на РС" № 61/18);

- Правилник за начина на вписване и водене на регистър на националните съвети („Служебен вестник на РС" № 72/14 и 61/18);
- Правилник за формата и съдържанието на формуляра за събиране на подписи на избирателите, които подкрепят електорите („Служебен вестник на РС" № 72/14 и 61/18).

Списък на създадените съвети в областта на правата на националните малцинства в Република Сърбия (вижте повече на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/19956>):

- Съвет за националните малцинства към Правителството на Република Сърбия;
- Съвет за подобряване на положението на ромите и провеждане на Десетилетието на ромското включване.

4. Анализ на състоянието на защитата на правата на човека и правата на националните малцинства в Република Сърбия

Като се има предвид числеността на националните малцинства и техният дял в структурата на населението, за Република Сърбия може да се каже, че е етнически хетерогенна държава, откъдето идва и голямото значение на малцинствата и малцинствената политика за добрите междуетнически отношения, демократично развитие и просперитет на Република Сърбия. Националните малцинства със сигурност представляват мост на сътрудничеството между страните в региона, а регулирането на тяхното положение и зачитането на правата им допринасят за по-добри междудържавни отношения и стабилност на целия регион.

Националните малцинства в Република Сърбия са ясно разграничени не само от тяхната численост и териториално разпределение, но и от етническите им особености, демографското развитие, социалния статус, националната еманципация и политическата организираност.

В това отношение може да се каже, че официалните данни от преброяването играят важна роля, тъй като упражняването на правата на малцинствата често е свързано със статистическите и демографските показатели и преди всичко с тяхната численост и етническа компактност.

Резултатите от преброяването през 2011 година показват броя на членовете на националните малцинства и техния дял, пространствено разпределение и популационна динамика. Това е особено важно от гледна точка на двустранните

отношения и регионалното сътрудничество в процеса на европейската интеграция Сърбия.

В Република Сърбия почти няма общини, в които да не живеят членове на националните малцинства, но тъй като техният брой е различен, не всички общини са мултиетнически. Общият брой на мултиетническите общини в Република Сърбия е 68, а най-голям брой от тях са в АП Войводина.

5. Етническа структура на Република Сърбия и анализ на състоянието на правата на националните малцинства в Република Сърбия

Под въздействието на множество фактори, които са определяли цялостното обществено-историческо, демографско, икономическо, социално и културно развитие на балканското геопространство в дълъг исторически период, е оформено днешното етно-пространствено разпределение на населението на Република Сърбия. Процесът на формиране на определени народи и етнически групи главно поради интензивното преселване на населението през историята е довеждал до промяна на етническия състав и териториалното разпределение на населението на територията на днешна Република Сърбия. Поради тези причини почти цялото население на територията на днешна Република Сърбия е смесено, така че етническата картина не само на нашата страна, но и на цялата територия на Балканите и извън нея е променена съществено.

Като се вземе предвид специфичното географско положение, историческото наследство, политическите обстоятелства и постоянната миграция на населението, може да се разбере как се е формирала днешна Република Сърбия. Тя е многонационална и мултикултурна страна, населена с множество национални малцинства, които се ясно различават по численост, пространствено разпределение, социална кохезия, политическа организираност, национална еманципация, етнически, демографски и други особености.

Поради тези причини данните за националната принадлежност на населението на дадена страна винаги са били от голям интерес не само за научната и политическата, но и за широката общественост, което се потвърждава и от последното преброяване от 2011 година.

Преброяването на населението през 2011 година е проведено с цел точно определяне на числеността и пространственото разпределение на населението, както и на етническите, икономическите, образователните, брачните, миграционните и други социално-демографски характеристики, които формират основата за предприемане на мерки на популационната,

миграционната, образователната и други многобройни политики и стратегии, както и за изготвяне на прогнози за населението на Република Сърбия.

В съответствие с резултатите от последното преброяване на населението от 2011 година, 16,68% от жителите на Република Сърбия са декларирали, че принадлежат към националните малцинства.

Националност	Брой	Дял
сърби	5.988.093	83,32%
унгарци	253.899	3,53%
роми	147.604	2,05%
бошняци	145.278	2,02%
хървати	57.900	0,81%
словаци	52.750	0,73%
черногорци	38.527	0,54%
власи	35.330	0,49%
румънци	29.332	0,41%
югославяни	23.303	0,32%
македонци	22.755	0,32%
мюсюлмани	22.301	0,31%
българи	18.543	0,26%
буневци	16.706	0,23%
русини	14.246	0,20%
горанци	7.767	0,11%
албанци ^(непълно обхват)	5.809	0,08%
украинци	4.903	0,07%
германци	4.064	0,06%
словенци	4.033	0,06%
Останали (обобщени данни за етническите общности,	17.558	0,24%

Националност	Брой	Дял
които имат по-малко от 2000 членове)		
Регионална принадлежност	30.771	0,43%
Недекларирали се	160.346	2,23%
Неизвестна	81.740	1,14%
Общо	7.186.862	100%

От представените резултати от преброяването несъмнено може да се заключи, че в Република Сърбия живеят над двадесет етнически общности. Сърбите са мнозинствена национална общност с дял от 83,32% в общото население (източник: Преброяване на населението, домакинствата и жилищата в Република Сърбия 2011, Републикански статистически институт, <http://www.stat.gov.rs/>).

Освен сърбите, само още три етнически общности участват в общото население с повече от 1%: унгарци (3.53%), роми (2.05%) и бошняци (2.02%). Трябва обаче да се вземе предвид фактът, че албанското национално малцинство е бойкотирало преброяването през 2011 година, така че тези проценти може да се променят до известна степен.

По време на преброяването са регистрирани още 16 етнически общности с повече от 2000 членове: хървати, словаци, черногорци, власи, румънци, югославяни, македонци, мюсюлмани, българи, буневци, русини, горанци, украинци, германци, словенци, руснаци. Категорията "други" включва чехи, ашкалии, египтяни, евреи или етнически групи, чийто брой е по-малък от 2000 (вижте повече на: Преброителна книга на Републиканския статистически институт, Национална принадлежност - данни по градове и общини), страница 15, на: <http://pod2.stat.gov.rs>).

Етническите общности са най-много на територията на АП Войводина, а най-многобройни сред тях са унгарците (13% от общото население на АП Войводина), след това словациите (2,60% от общото население на АП Войводина), хърватите (2,43% от общото население на АП Войводина), ромите (2,19% от общото население на АП Войводина), румънците (1,32% от общото население на АП Войводина) и черногорците (1,15% от общото население на

АП Войводина), докато останалите национални малцинства представляват по-малко от 1% от общата структура на населението на АП Войводина.

В периода между двете преброявания, т.е. от преброяването през 2002 година до последното преброяване през 2011 година населението на Република Сърбия (без Косово и Метохия) е намаляло от 7 498 001 на 7 186 862, съответно населението на Република Сърбия е по-малко с 311 139 жители или 4,15%.

Независимо от това сведение, етническата мозайка на Република Сърбия е обогатена с въвеждането на четири нови етнически модалности: арменец, баняш, торлак и шоп. По този начин броят на класификационните единици се е увеличил от 41 на 45. Въпреки че броят на сърбите е намалял от 6 212 838 на 5 988 093, в сравнение с предишното преброяване процентът на мнозинственото население е увеличен от 82.86% на 83.32% от общото население.

Между последните две преброявания броят на сърбите, които са се декларирани като членове на някой от малцинствените народи, неклассифицирани като „останали“, е намалял от 14,38% на 13,77%, докато броят на другите, недеklarирани се, регионално декларирани се или с неизвестен етнически произход е нараснал от 2,76% до 2,91% от общото население на Република Сърбия. Също така в периода между последните две преброявания на населението при малцинствата се наблюдава спад на абсолютния брой членове, с изключение на ромите и бошняците, които отчитат положителен естествен прираст.

Що се отнася до териториалното разпределение на националните малцинства, бошняшкото национално малцинство е съсредоточено в района на Шумадия и Западна Сърбия (7.02% от общото население на района на Шумадия и Западна Сърбия), а именно в Рашки и Златиборски окръг, а освен бошняците, този регион също е населен от роми (1, 02%), мюсюлмани (0.71%) и черногорци (0.19%).

От друга страна, в региона на Южна и Източна Сърбия, най-голямо национално малцинство са ромите в южната част на Сърбия (3,66%), следвани от власите в Източна Сърбия (2,10%). Важно е също да се отбележи, че този регион е населен и от българи (0,99%) и македонци (0,23%) (вижте повече: Преброителна книга на Републиканския статистически институт на: <http://media.popis2011.stat.rs>).

В съответствие с актуалните резултати от преброяването, най-значимото по численост малцинство в Република Сърбия представляват унгарците, които са концентрирани в северната част на АП Войводина (Северен Банат и Северна

Бачка), където те са етническо мнозинство в осем общини: Канижа, Сента, Ада, Бачка Топола, Мали Иджош, Чока, Бечей и Суботица. В тези общини живеят повече от половината от общия брой унгарци на територията на АП Войводина. Важно е да се отбележи, че основната демографска характеристика на унгарското малцинство е обезлюдяването, което е пряка последица от отрицателния естествен прираст и емиграцията, които се реализират най-вече към държавата-майка Унгария.

По същите причини и хърватското национално малцинство не е в по-благоприятно положение, тъй като и то се характеризира с неблагоприятни демографски тенденции. Преброяването показва непрекъснато намаляване на техния брой, а по отношение на пространственото разпределение на това национално малцинство се забелязва, че те са най-многобройни в Суботица и Сомбор, както и в Апатин и Бач.

В сравнение с резултатите от предишното преброяване, броят на румънците в Сърбия е намалял с около 5000 главно поради неблагоприятните демографски тенденции, т.е. отрицателния естествен прираст и емиграцията към Румъния. Повечето от тях са в АП Войводина, където живеят около 25 400 румънци, а най-многобройни са в общините Вършац и Алибунар, където всеки четвърти жител е румънец, както и на територията на община Панчево.

И *българското национално малцинство* се характеризира с депопулационни тенденции, дължащи се на изключително старата възрастова структура, изселванията и промените при декларирането националната принадлежност, а членовете му (18 543 или 0,26%) живеят най-вече в общините на Южна и Източна Сърбия край границата с България. За това национално малцинство е важно регионалното разпределение, според което голямо мнозинство (83,6%) от общия брой българи в Сърбия са съсредоточени в района на Южна и Източна Сърбия, където се концентрират само в две области - в Пиротски окръг, където участват със 7,1%, а след това в Пчински окръг, където имат дял от 4.6%, докато в други райони на този регион имат много малък дял. Въз основа на наличните данни може да се заключи, че само в тези две области живеят почти 90% от членовете на българското национално малцинство, където са много хомогенни в национално отношение.

В общините Босилеград (около 5800 или около 71,8%) и Димитровград (около 5400 или 53,5%) българите са етнически компактни и са мнозинство от населението. В тези две общини са концентрирани почти три четвърти (около 72.6%) от броя на българите в този регион и над 60% от общия брой българи в цяла Сърбия.

За сравнение нека да посочим, че според резултатите от предишното преброяване, българите са имали относително мнозинство в Димитровград (49,7%), докато в Босилеград са имали абсолютна доминация (70,9%), както и през 2011 година.

Смята се, че членовете на българското национално малцинство принадлежат към много старите популации в Сърбия със средна възраст 50.9 години, което обяснява ниската раждаемост и дългогодишния отрицателен прираст на населението. Освен това, българското малцинство се характеризира с феномена, наречен етнически трансфер в друга националност, което се отразява негативно на числеността на това малцинство в Република Сърбия.

Демографските фактори, като например численост и пространствена компактност, несъмнено оказват голямо влияние върху положението и правата на националните малцинства, но те не трябва да засягат нивото на реализация на основните малцинствени права. С други думи, приложимото законодателство на Република Сърбия не прави разлика между малцинствата по отношение на тяхната численост.

В допълнение към вече анализирани закони, трябва да се подчертае, че Законът за забрана на дискриминацията („Служебн вестник на РС" № 22/09) установява цялостна система за защита на членовете на етническите малцинства срещу дискриминация.

Като се има предвид, че Република Сърбия е мултиетническа и мултиконфесионална държава, защитата на правата на малцинствата има първостепенно значение и е необходимо условие за мирното и сигурното ѝ развитие.

Законът за националните съвети на националните малцинства („Служебн вестник на РС" № 72/09, 20/14 - Решение на КС на РС, 55/14 и 47/18) предвижда множество компетенции на националните съвети на националните малцинства в областта на участието в управлението на културни институции от особено значение за опазване на културната идентичност на национално малцинство (напр. представяне на становища относно членовете на управителните съвети и директорите на културните институции и избор на един член на управителния съвет на тези институции), както и при изготвянето на стратегия за развитие на културата на националното малцинство, определянето на културни прояви от особено значение за опазване на културата на националното малцинство, определянето на културните паметници от интерес за националното малцинство и т.н.

В областта на *образованието* Законът за националните съвети на националните малцинства предоставя възможност за институционална подкрепа на националните съвети на националните малцинства с цел реализиране на малцинствените права на образование на собствения им език, като по този начин те се превръщат в незаменим участник във всички важни образователни дейности на общините, които се провеждат в съответствие със системните закони и могат да бъдат от значение за положението на националните малцинства.

Също така, в съответствие с разпоредбите на този закон, националните съвети участват във всички аспекти на управлението на *училищата*, в които образователно-възпитателният процес се осъществява на езика на националното малцинство, или в които диалектът, езикът или културата на националното малцинство се изучават като отделен учебен предмет. В тази връзка националните съвети задължително трябва да бъдат консултирани и да представят становище по предложените кандидати за директор и членове на управителния или училищния съвет, както и становище в процедурата на тяхното освобождаване от длъжност във всички училища, в които обучението се провежда на езика на националното малцинство или езикът и културата на националното малцинство се изучават като отделен предмет.

Националният съвет на националното малцинство предлага членове на управителните и училищните съвети и дава предварително съгласие за избор на директори на институциите, в които по-голяма част от образователно-възпитателния процес се провежда на езика на националното малцинство или за които се установи, че са от особено значение за националното малцинство. В противен случай всички нормативни актове, приети от органите на местното самоуправление без съответно предложение или становище на Националния съвет, са недействителни.

В областта на *информирането* националните съвети могат да създават институции и търговски дружества с цел упражняване на правото на публично информиране на езика на националното малцинство или фондация, за да се постигне общополезната цел за подобряване на публичното информиране на езика на националното малцинство в съответствие със закона.

Когато става въпрос за *правото на употреба на собствения език и писмо*, трябва да се подчертае, че то е едно от основните права на малцинствените членове, но служебната употреба на езика е по-тясно понятие от публичното използване на езика. Езикът се използва служебно в комуникацията с държавните органи и органите, които имат публични правомощия, при издаването на публични

документи, воденето на официални регистри и лични данни, в работата на представителните органи, при отпечатването на бюлетини за гласуване и избирателен материал, изписването на наименованията на местни самоуправления, населени места, улици, площади и т.н.

В съответствие с разпоредбите на Закона за националните съвети на националните малцинства Националният съвет има следните правомощия: 1) определя традиционните наименования на единици на местното самоуправление, населени места и други географски наименования на езика на националното малцинство, ако езикът на националното малцинство е в служебна употреба в единицата на местното самоуправление; определените от Националния съвет наименования стават официални наименования заедно с наименованията на сръбски език и се публикуват в „Служебен вестник на Република Сърбия“, а ако седалището на националните съвети се намира на територията на АП Войводина - в „Служебен вестник на Автономна покрайнина Войводина“. Тези наименования се публикуват и в местните служебни вестници; 2) предлага на компетентния орган изтъкване на наименованието на единиците на местното самоуправление, населените места и други географски наименования на езика на националното малцинство; 3) предлага обявяване на езика и писмото на националното малцинство за официален език и писмо в местното самоуправление; 4) предлага промени в наименованията на улици, площади, градски райони, махали, други части на населени места, както и на институции, за които е установено, че са от особено значение за националното малцинство; 5) представя становище в процедурата за определяне на наименованието на улици, площади, квартали, махали и други части от населените места, ако в единицата на местното самоуправление или населеното място езикът на националното малцинство е в служебна употреба; 6) предлага на компетентния орган да контролира служебната употреба на езика и писмото на националното малцинство; 7) инициира публикуване на най-важните закони на Република Сърбия на езика на националното малцинство, който е в служебна употреба и в съответствие с възможностите си осигурява професионална и друга помощ в процеса на превеждането им; 8) предприема мерки и действия за подобряване на служебната употреба на езика и писмото на националното малцинство.

Член 11 от Закона за защита на правата и свободите на националните малцинства определя в кои местни среди езикът на националните малцинства е в равноправна употреба. А именно, в единицата на местното самоуправление задължително ще бъдат въведени в равноправна служебна употреба езикът и писмото на националното малцинство, ако процентът на членовете на това

национално малцинство в общия брой на жителите на нейната територия достигне 15% според резултатите от последното преброяване, а в Статута на общината се определя кой език е в служебна употреба. Ако едно национално малцинство в общината е представено с най-малко 15% от общото население, общината е длъжна да въведе езика на националното малцинство като официален език на цялата територия на общината - въпреки че членовете на малцинството на практика могат да бъдат концентрирани в едно или две населени места на територията на общината. Ако общината приеме решение, въз основа на което езикът на малцинството се обяви за официален език само в местната общност или населеното място, където живее въпросното малцинство, това би попречило на малцинството да упражнява правото си на провеждане на административни процедури на своя език или да получава актове за раждане и свидетелства на собствения си език, тъй като упражняването на правата е ограничено само до тяхното населено място, в което обикновено не се намира административното седалище на общинските органи.

В съответствие със закона езикът на националното малцинство може да бъде обявен за официален за част от местното самоуправление, например за определено населено място, община, местна общност, но само ако националното малцинство е представено с по-малко от 15% от общото население на територията на общината според резултатите от последното официално преброяване на населението.

Според наличните данни, служебната употреба на езиците и писмата на някои национални малцинства в част от територията на общината или за едно или повече населени места в АП Войводина е въведена на територията на общините Апатин, Беочин, Вършац, Кикинда, Стара Пазова и Сремска Митровица,.

През 2010 година *Защитникът на гражданите (омбудсманът) на Република Сърбия* е извършил анализ на упражняването на правото на служебна употреба на езиците и писмата на националните малцинства и е установил като най-важни следните проблеми:

1. Не съществува ефективен правен механизъм, въз основа на който единиците на местното самоуправление трябва задължително да въведат езика и писмото на националното малцинство в служебна употреба на тяхната територия, ако е изпълнено законовото изискване за това, т.е. ако при последното преброяване на населението е установено, че на територията на единицата на местното самоуправление 15% от жителите принадлежат към едно национално малцинство;

2. Държавната администрация не стимулира в пълна степен, в съответствие с приетите международни стандарти и конституционно-правната система, прилагането на правото на служебна употреба на езиците и писмата на националните малцинства, т.е. многоезичието и двуезичието. Държавата не планира и не отпуска средства за прилагане на правото на служебна употреба на езиците и писмата на националните малцинства. Изучаването на езиците на националните малцинства в качеството на език на социалната среда от представителите на други етнически общности е незначително и незадължително, а изучаването на сръбския език в някои единици на местното самоуправление, в които членовете на националните малцинства са мнозинство от местното население, е на ниво, което не удовлетворява изискванията на социалната интеграция;

3. Предразсъдъците и изразената етническа дистанция в някои части на страната възпрепятстват въвеждането на езика на някои национални малцинства в служебна употреба;

4. Липса на професионален персонал за създаване на условия за наемане на граждани, които говорят сръбски език и език или езици на националните малцинства в публичния сектор и местните самоуправления;

5. Държавата не насърчава създаването на условия за безпрепятствено използване на езиците и писмата на националните малцинства в работата на държавните органи, в съответствие със закона. Също така, повечето единици на местното самоуправление нямат технически и кадров потенциал за официална комуникация в работата на органите на местното самоуправление;

6. Относно вписването на личното име на езика и писмото на националното малцинство в гражданските регистри:

- различно прилагане на законите от регистрационните служби в единиците на местното самоуправление;
- невъзможност за вписване на женските фамилни имена във феминистка форма в съответствие с традицията на езиците на националните малцинства;
- липса на двуезични формуляри на акта за раждане в централната част на Сърбия.

7. Във връзка с издаването на лични документи:

- недостатъчна информираност на гражданите от националните малцинства за предвидените от закона условия за издаване на документи с вписаното име на езика на националното малцинство;
- фактическа невъзможност за вписване на личното име в личната карта и на сръбски език и кирилица, и на езика и писмото на националното малцинство;
- невъзможност за комбинирано вписване на фамилното име на езика и писмото на националното малцинство и на сръбски език на латиница или кирилица.

8. Изписването и изтъкването на топографски означения и наименования на населени места, улици и площади е непоследователно, изтъкването на наименованията на организационните единици на републиканските органи и на републиканските публични предприятия и на езиците на националните малцинства е селективно, а в повечето единици на местното самоуправление тези наименования не се изтъкват и на езиците и писмата на националните малцинства.

9. Липса на формуляри за официална комуникация с партии, членове на национални малцинства, на собствения им език и неразвита практика на писмена комуникация между гражданите от националните малцинства и публичните власти на езиците на националните малцинства;

10. Важни закони и документи не се превеждат на езиците на националните малцинства;

11. Актовете и решенията на единиците на местното самоуправление не се публикуват последователно в служебните вестници и на езиците на националните малцинства. Този проблем е особено изразен при публикуването на актове в служебните вестници, създадени за няколко единици на местното самоуправление, в някои от които езиците на националните малцинства не са в служебна употреба;

12. Не съществува достатъчен капацитет за ефективно провеждане на административни процедури и съдебни производства на езиците на националните малцинства;

13. Недостатъчно представителство на членовете на националните малцинства или на гражданите, които говорят малцинствени езици в органите на публичната власт.

Независимо от факта, че през последните десет години е популяризирана идеята за задължителни обществени дебати в процеса на приемане на общинските решения относно бюджета и други важни планови документи, което понастоящем е задължение, установено с измененията на Закона за местното самоуправление през 2018 година, в местното самоуправление недостатъчно се разбира значението на участието на общата и професионалната общественост преди всичко като инструмент за контрол на вършенето на публична власт.

В тази връзка всички важни решения трябва да се вземат при зачитане на нуждите на жителите и задължителен *анализ на ефектите от нормативните актове*, което допринася за по-добрата работа на общинските органи и повишава доверието на гражданите в общинските власти.

Що се отнася до задължението на Република Сърбия за представяне на доклади относно прилагането на правата и свободите на националните малцинства, е важно да се отбележи, че Република Сърбия, за разлика от предходните страни кандидатки за членство в ЕС, е изправена пред допълнителни изисквания на някои държави-членки на ЕС относно правата на националните малцинства. Поради тази причина в Плана за действие на Правителството на Република Сърбия за прилагане на правата на националните малцинства, който е приет през 2016 година, са включени мерки, дейности и ресурси за осигуряване на пълно прилагане на нормативните актове и премахване на констатираните недостатъци при упражняването на правата и свободите на националните малцинства.

Постигането на напредък в изпълнението на Плана за действие на Правителството на Република Сърбия е важно за цялостния напредък в процеса на присъединяване на Сърбия към ЕС, така че Република Сърбия представя тримесечни доклади за изпълнението на поетите задължения.

Докладите се публикуват на интернет страницата на Министерството на правосъдието на Република Сърбия (вижте повече на: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/17033/izvestajbr-32017-o-sprovodjenju-akcionog-plana-za-poglavlje-23.php>).

Европейската комисия е длъжна да представя докладите по глави 23 и 24 два пъти годишно на държавите-членки. В тези доклади за Сърбия от май и ноември 2017 година, когато става дума за правата на малцинствата, Европейската комисия е изтъкнала следните въпроси: изменение на Закона за защита на правата и свободите на националните малцинства, особено от гледна точка на представителството на лицата, принадлежащи към националните

малцинства, в публичната администрация и употребата на езиците и писмата в публичната администрация; издаване на учебници за основни и средни училища на малцинствени езици; излъчване на програми на малцинствените езици в медиите в условията на приватизация; статут на църквите и религиозните общности; представителство на членовете на националните малцинства при избора на прокурори и работата на съветите за международни отношения в общините.

В най-новия доклад на Европейската комисия за напредъка на страните кандидатки (от 17.04.2018 година) по отношение на Република Сърбия се повтаря посочената по-рано оценка, че „е създадена подходяща правна и институционална рамка за защита на основните права“. Добавя се, че тази рамка все още е „непълна и нейното прилагане е неравномерно“. Ето защо е необходимо „да се осигури последователното ѝ прилагане в цялата страна, включително зачитането на правата на малцинствата“.

В частта от доклада на Европейската комисия за 2018 година относно регионалното сътрудничество и отношенията със съседите е подчертано, че Сърбия продължава да участва активно в регионалните форуми и организации в Югоизточна Европа и да поддържа конструктивни двустранни отношения със съседите си от ЕС, както и с други съседи. В тази връзка двустранните отношения с Унгария, Румъния и България са оценени като „добри“, докато отношенията с Хърватия са окачествени като „неравномерни“.

6. Роля и значение на Канцеларията за човешки и малцинствени права към Правителството на Република Сърбия в областта на упражняването на малцинствено самоуправление в Република Сърбия

Правителството на Република Сърбия с Постановление за Канцеларията за правата на човека и малцинствата („Служебен вестник на РС" № 75/12) създаде Канцелария за човешки и малцинствени права и определи нейния обхват, организация и други важни за работата ѝ въпроси. Канцеларията има статут на служба на Правителството на Република Сърбия.

Канцеларията за човешки и малцинствени права изпълнява експертни задачи за нуждите на Правителството и на компетентните министерства, свързани със: защита и подобряване на правата на човека и малцинствата; проследяване на съответствието на вътрешните нормативни актове с международните договори и други международни нормативни актове за правата на човека и малцинствата и инициране на промени в националните нормативни актове; общи въпроси за положението на членовете на националните малцинства; мониторинг на

положението на членовете на националните малцинства, живеещи на територията на Република Сърбия, и упражняването на малцинствените права; установяване на връзки между националните малцинства и техните държави майки.

7. Общински съвети за международни отношения

Създаването на Съвет за международни отношения като независим работен орган, състоящ се от представители на сръбския народ и националните малцинства в национално смесените единици на местното самоуправление, е позволено от Закона за местното самоуправление („Служебен вестник на РС" № 129/07, 83/14 – друг закон, 101/16 - друг закон и 47/18). Съветът е своеобразен вид на демократична партиципация в национално смесените единици на местното самоуправление.

Въз основа на резултатите от последното преброяване на населението през 2011 година е увеличен броят на единиците на местното самоуправление, които отговарят на законовото изискване за създаване на Съвет, като действащото законово изискване за създаване на Съвет е изпълнено от 72 единици на местното самоуправление в Република Сърбия.

Защитникът на гражданите (омбудсманът) на Република Сърбия е провел проучвания и е стигнал до заключението, че не всички единици на местното самоуправление са изпълнили законовото задължение и не са формирали Съвет, а компетентните органи на някои единици на местното самоуправление не изпълняват задълженията си и не представят проекторешенията за становище на Съвета. Нерядко съветите не провеждат заседания и в малък брой случаи инициират разглеждане на определени въпроси. Те също не предоставят очаквания обем на предложения и препоръки от техния обхват на работа.

Формирането и дейността на Съвета са били предмет на проучване и заключения не само на Омбудсмана на Република Сърбия, но и на други органи и неправителствени организации, а повечето от констатациите съдържат общото виждане, че една от причините за това е неprecизната формулировка на разпоредбите на закона и възможностите за различно тълкуване на позицията и целта на учредяването на тези органи. Недвусмисленото становище на Защитника на гражданите е, че задължението за създаване на Съвет е свързано с необходимостта да има на местно ниво орган, който да дава възможност на всички национални общности да разглеждат заедно въпросите на междуетническите отношения и упражняването на правата на националните малцинства. Създаването на такъв орган е в интерес както на гражданите, така

и на единиците на местното самоуправление, тъй като приемането на обща позиция на всички национални общности, представени в Съвета, при даването на становища и предложения допринася за качеството на взетите решения, толерантността и по-доброто състояние на човешките и малцинствените права.

Освен това, Планът за действие по преговорната глава 23 задължава Република Сърбия да изпълни тази задача, т.е. да насърчава създаването и ефективното функциониране на съветите за международни отношения на местно ниво във всички общини с етнически смесено население.

Комитетът на министрите на Съвета на Европа също е препоръчал насърчаване на създаването и ефективното функциониране на съветите (Резолюция от 2015 година CM/ResCMN относно прилагането на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства в Сърбия).

7.1. Процедура за формиране и представителство на общностите в общинските съвети за международни отношения

Членовете на Съвета за международни отношения се избират от Общинската скупщина сред видните представители на сръбския народ и на националните малцинства, в съответствие със закона и статута на общината.

Възможността да се избират членове на Съвета се основава на разпоредбите на чл. 98 от Закона за местното самоуправление, но няма задължение тази възможност да бъде предвидена в статута на местното самоуправление. Въпреки това преобладаващото становище е, че градовете или общините, които се грижат за своите граждани, ще подсилат позицията на този орган чрез специална разпоредба на статута.

С решението на скупщината на единицата на местното самоуправление, което се приема с мнозинство гласове от общия брой съветници, съгласно статута, се регламентира обхватът, съставът, изборът на членовете и начинът на работа на Съвета за международни отношения.

Законът изключва възможността член на Съвета да бъде съветник в Общинската скупщина.

Що се отнася до начина на предлагане и избиране на членове на Съвета за международни отношения, той трябва да осигури равно представителство на сръбския народ и на националните малцинства, но така, че и сръбският народ, и някои от националните малцинства да няма мнозинство от членовете на Съвета.

В случаите, когато националните малцинства имат избрани национални съвети, представителите на националните малцинства в Съвета се избират по предложение на Националния съвет, а представителите на сръбския народ се предлагат от постоянния работен орган на скупщината на местното самоуправление, който изпълнява задачи, свързани с кадрите въпроси.

Член 2 от Закона за защита на правата и свободите на националните малцинства дава правна дефиниция на понятието за национално малцинство, така че националното малцинство, по смисъла на закона, е всяка група граждани на Република Сърбия, която е достатъчно представителна по численост, макар и да представлява малцинство на територията на Република Сърбия, принадлежи към някоя от групите от населението, имащи дълготрайна и тясна връзка с територията на Република Сърбия и притежават характеристики като език, култура, национална или етническа принадлежност, произход или вероизповедание, по които се различава от мнозинственото население и чиито членове показват загриженост във връзка с опазването на общата им идентичност, включително култура, традиции, език или религия. За национални малцинства по смисъла на закона ще се считат всички групи граждани, които се наричат или определят като народи, национални и етнически общности, национални и етнически групи, националности и народности и изпълняват горепосочените условия.

Законът за местното самоуправление определя, че национално смесените единици на местното самоуправление са тези, в които членовете на едно национално малцинство представляват повече от 5% от общия брой жители или когато членовете на всички национални малцинства съставляват повече от 10% от общото население според последното преброяване в Република Сърбия. Представители в Съвета за международнационални отношения могат да имат членовете на сръбския народ и на националните малцинства с повече от 1% от общото население в единицата на местното самоуправление.

В Съвета за международнационални отношения задължително са представени членовете на национално малцинство, което на територията на местното самоуправление има най-малко 5% от населението или представители на всички национални малцинства, които имат общо 10% от населението на територията на местното самоуправление. В Съвета за международнационални отношения трябва да се осигури национален баланс между представителите на местното мнозинство и представителите на местните малцинства, така че никоя етническа група да няма мнозинство.

7.2. Избор на членове и компетентности на общинските съвети за международни отношения

Членовете на Съвета за международни отношения са винаги представители на местното мнозинство и представители на националните малцинства или представители на сръбския народ в единиците на местното самоуправление, в които те са местно малцинство. В Съвета за международни отношения са представени всички национални малцинства, които имат повече от 1% от населението в единицата на местното самоуправление.

Съветите са работни органи на скупщината на местното самоуправление. Затова мандатът им продължава колкото и мандатът на скупщината на единицата на местното самоуправление.

Новоизбраната скупщина може да избере нови членове на Съвета, а може и да потвърди мандата на членовете на Съвета, избрани от предходния състав на скупщината.

Компетентности и обхватът на работата на Съвета за международни отношения се определят от скупщината на единицата на местното самоуправление с отделно решение.

Съветът разглежда въпросите за постигане, защита и подобряване на националното равенство, в съответствие със закона и статута на единицата на местното самоуправление.

Решенията на Съвета за международни отношения се вземат с консенсус на членовете на Съвета.

Съветът уведомява за своите становища и предложения скупщината на единицата на местното самоуправление, която е длъжна да изрази позицията си по тях на първото следващо заседание и най-късно до 30 дни. Съветът представя на скупщината шестмесечен доклад за своята работа.

Скупщината и изпълнителните органи на единицата на местното самоуправление са длъжни предварително да представят на Съвета всички проекторешения, свързани с националното равенство, за да получат неговото становище.

Съгласно разпоредбите на Закона за местното самоуправление, Съветът за международни отношения има право да образува производство пред Конституционния съд за оценка на конституционността и законсъобразността на решение или друг общ акт на скупщината на единицата на местното самоуправление, ако счита, че те пряко нарушават правата на членовете на сръбския народ и на националните малцинства, които са представени в Съвета

за международни отношения, както и правото при същите условия да образува производство пред Административния съд за оценка на съответствието на решение или на друг общ акт на скупщината на единицата на местното самоуправление с нейния статут.

7.3. Досегашен опит в работата на общинските съвети за международни отношения

Досегашният опит в работата на съветите за международни отношения дава отговор на редица спорни въпроси, свързани със съдържанието на нормативните актове, регламентиращи работата на Съвета - статута на общината, решението за създаване, избор и работа на Съвета за международни отношения и правилника за работа на Съвета за международни отношения.

Въз основа на извършения анализ е установено какво не трябва да съдържат тези актове. На първо място, *тези актове не трябва да съдържат:*

- разпоредби, които нарушават или обезсмислят принципа за автономия на местното самоуправление;
- разпоредби, които припокриват компетенциите на Съвета за международни отношения с компетенциите на националните съвети на националните малцинства като органи на малцинственото самоуправление в областта на културната автономия на националното малцинство;
- разпоредби, които надхвърлят мандата на скупщината на единицата на местното самоуправление.

Като *основни пречки* пред създаването и ефективното функциониране на Съвета за международни отношения в предстоящия период, въз основа на извършените анализи са посочени:

- централизация на единиците на местното самоуправление;
- патриархални социални отношения;
- силно влияние на политическите партии върху работата на местното самоуправление;
- недостатъчен капацитет на единиците на местното самоуправление;
- липса на граждански инициативи и социална солидарност;
- недефиниран статут на националните съвети на националните малцинства;
- как да се дефинира понятието национално равенство;

- липса на интерес от страна на гражданите;
- недостатъчен капацитет на членовете на Съвета;
- недостатъчна подкрепа от местното самоуправление;
- влияние на политическите партии върху членовете на Съвета, влияние на съветници или членове на политическите партии;
- влияние на националните съвети върху членовете на Съвета, които се назначават въз основа на предложения на малцинствените самоуправления.

В съответствие с извършените анализи се открояват следните основни перспективи за бъдещото съществуване и функциониране на Съвета за международни отношения:

- Съветите за международни отношения са твърде необходими органи в единиците на местното самоуправление както поради законово определените цели и компетенции, така и за развитието на вътрешните възможности на местните самоуправления;
- задължението на единиците на местното самоуправление е да осигуряват професионална и административна подкрепа за работата на Съвета;
- ефективната подкрепа се осигурява с решението на единицата на местното самоуправление да избере местен омбудсман самостоятелно или в сътрудничество с други единици на местното самоуправление.

През 2010 година, три години след приемането на Закона за местното самоуправление, Защитникът на гражданите на Република Сърбия е идентифицирал пропуските, които се състоят в неприлагане на законната разпоредба, тъй като в голям брой единици на местното самоуправление със смесен състав на населението не са сформирани съвети или на Съвета не са представяни за становище всички проекторешения, засягащи националното равенство. Липсвали са други действия и условия, необходими за работата и целенасоченото упражняване на компетенциите на Съвета.

Предвид действителното състояние и възможните последици от това състояние, с цел премахване на пропуските и подобряване на ситуацията, Омбудсманът е изпратил препоръки до единиците на местното самоуправление с национално смесен състав на населението, ако не са го вече направили, да създадат Съвет като задължителен независим работен орган и всички органи на единицата на местното самоуправление задължително и навременно да предоставят на Съвета за становище всички проекторешения, засягащи националното равенство, и да се съобразяват със становищата на Съвета при

вземането на окончателни решения. Компетентните органи и служби на единицата на местното самоуправление ще създадат същите условия за работа на Съвета за международни отношения каквито имат други работни органи на скупщината на единицата на местното самоуправление. Също така всички органи на единицата на местното самоуправление задължително и своевременно ще предоставят на Съвета за становище всички проекторешения относно националното равенство и ще се съобразяват с това становище при вземането на окончателни решения.

(вижте

на:

http://www.pravamanjina.rs/attachments/453_SMO%20PREPORUKA.pdf).

8. Национални съвети на националните малцинства

Членовете на националните малцинства в Република Сърбия могат да избират свои национални съвети на националните малцинства, *за да упражняват правото си на самоуправление в областта на културата, образованието, информирането и служебната употреба на езика и писмото*. Ролята на Националния съвет е да представлява националното малцинство в областта на културната автономия и да бъде форма на самоорганизация на малцинствените общности. Националният съвет осигурява и институционализира малцинственото участие в процеса на вземане на решения и управление по всички въпроси в тези области.

Националните съвети са демократичен отговор на нуждите, целите и приоритетите на дадено национално малцинство и са от изключително значение за защитата, реализацията и подобряването на правата на националните малцинства. За да се постигне съществена автономия в културата, образованието, информирането и служебната употреба на езика и писмото, компетенциите на националните съвети на националните малцинства включват представяне на становища и предложения, участие в процеса на вземане на решения и в управлението, както и сътрудничество с компетентните органи на властта на всички нива във всички производства, свързани с правата на малцинствените общности.

Със Закона за защита на правата и свободите на националните малцинства от 2002 година са създадени необходимите нормативни и правни предпоставки за създаването на национални съвети като форма на упражняване на малцинствените самоуправления в Република Сърбия. Няколко години след приемането на този закон и практическата работа на националните съвети правната рамка, която регламентира компетенциите, изборителната

процедура и други въпроси, свързани с работата на националните съвети, е окончателно допълнена от Закона за националните съвети на националните малцинства, който влезе в сила на 11 септември 2009 година.

8.1. Анализ на законодателството за националните съвети на националните малцинства

Всяка държава, която се стреми да бъде демократична, трябва да гарантира, че всички нейни граждани, т.е. всички структури на обществото, които я правят, ще бъдат видими, представени и ще участват в изготвянето и вземането на решения, които засягат ежедневието на гражданите. Това означава, че националните малцинства трябва да бъдат адекватно политически представени и пропорционално застъпени в държавните органи, като по този начин държавата гарантира постигането на целта, тоест равенството на нейните граждани. Именно поради тези причини националните съвети на националните малцинства са ключовият фактор в защитата, реализацията и подобряването на правата на националните малцинства в Република Сърбия.

Националните съвети се финансират от бюджета и играят важна роля в процеса на вземане на решения, като последствията от тях често не са непременно ограничени до националните малцинства. Ето защо изборите за национални съвети на националните малцинства са добра възможност не само за преразпределение на ресурсите между определени тесни групи в сферата на ръководните позиции, например директори, редактори и служители в малцинствените институции в областта на културата, образованието и информирането, но и за реализирането на други интереси на малцинствените общности.

Основните функции на националните съвети се състоят в това, че те могат и трябва да бъдат обединяващите организации на националните общности в областта на опазването на тяхната идентичност, както и активно да работят за интегрирането на националните общности в политическия, обществен и културния живот на страната като цяло.

8.2. Компетенции на националните съвети на националните малцинства

Общите компетенции на националните съвети на националните малцинства са уредени от Закона за националните съвети на националните малцинства. Те включват самостоятелно вземане на решения по административни и финансови въпроси, които са от значение за съвета, за проектите на националните символи, отличия и празници на националните малцинства, които се потвърждават от правителствения Съвет за националните малцинства, за създаването на

институции, асоциации, фондации, търговски дружества в областите, за които са компетентни, за установяването и присъждането на признания и т.н. Освен това, сред общите компетенции специално внимание привличат разпоредбите, според които съветите инициират приемането и проследяват прилагането на закони и други нормативни актове, участват в изготвянето на нормативни актове и предлагат изменения на нормативните актове, които регулират правата на националните малцинства, и предлагат специални разпоредби и временни мерки за постигането на пълно равенство.

Специфичните компетенции на националните съвети на националните малцинства са регламентирани в областта на културата, образованието, информирането и служебната употреба на езиците и писмата и се отнасят до консултативните функции за предлагане и представяне на становища по въпроси от тези области.

Сред специфичните компетенции в областите, в които работят националните съвети, има и такива, които се състоят в създаването на институции, както и в участието на националните съвети в управлението на институции, създадени от Републиката, автономната покрайнина или местно самоуправление, по различни начини - от представяне на становища относно предложените членове на управителните съвети и кандидатите за ръководни органи, до предлагането и назначаването на определени членове. Законът за националните съвети на националните малцинства, в чл. 2, ал. 2, между другото предвижда, че Националният съвет създава институции, търговски дружества и други организации в областите, за които е компетентен.

Член 11 от Закона за националните съвети на националните малцинства предвижда възможност учредителните права върху институции в областта на образованието и културата, основани от Републиката, автономната покрайнина или местното самоуправление да бъдат изцяло или частично прехвърлени на националните съвети.

Освен участието на националните съвети в управлението на институциите и прехвърлянето на учредителните права върху тях в областта на *образованието*, Законът за националните съвети на малцинствата в чл. 13 постановява, че в областта на образованието Националният съвет има правомощия по отношение на учебните планове и програми, правомощия по отношение на учебниците и учебните помагала, както и други правомощия (например предлага един кандидат за общата кандидатска листа за избор на членове на Националния просветен съвет, предоставя становище в процедурата по приемане на акт за мрежата от предучилищни институции и основни училища в единицата на

местното самоуправление, в която езикът на националното малцинство е в служебна употреба или в която образователно-възпитателната работа се провежда на езика на националното малцинство и т.н.).

Освен участието на националните съвети в управлението на културните институции и прехвърлянето на основателските права върху тях, Законът за националните съвети на националните малцинства предвижда и други правомощия на съветите в областта на *културата* - Националният съвет определя кои институции и прояви в областта на културата са от особено значение за опазване на особеностите и националната идентичност на националното малцинство, определя стратегията за развитие на културата на националното малцинство, определя кои културни ценности са от особено значение за националното малцинство, инициира пред компетентния орган или институция процедура за определяне на статута на защитени от закона движими и недвижими културни ценности от значение за националната малцинство и т.н.

Когато става въпрос за *служебната употреба на езика и писмото*, Националният съвет, в съответствие с разпоредбите на Закона за националните съвети на националните малцинства, определя традиционните наименования на единици на местното самоуправление, населени места и други географски наименования на езика на националното малцинство, ако на територията на местното самоуправление или на населеното място езикът на националното малцинство е в служебна употреба, и тези наименования стават официални наименования, заедно с наименованията на сръбски език, и се публикуват в служебните вестници, предлага изтъкване на наименованията на единици на местното самоуправление, населени места и други географски наименования на езика на националното малцинство, предлага обявяването на езика и писмото на националното малцинство за официален език и писмо в единицата на местното самоуправление, предлага промяна на наименованията на улици, площади, градски райони, махали, други части на населени места и институции, за които е установено, че са от особено значение за националното малцинство, представя становище в процеса на определяне на наименованията на улици, площади, градски райони, махали и други части от населени места, ако на територията на единицата на местното самоуправление или населеното място езикът на националното малцинство е в служебна употреба, предлага на компетентния орган провеждане на надзор над служебната употреба на езика и писмото на националното малцинство и т.н. В тази връзка е важно да се отбележи, че действащият Закон за националните съвети на националните малцинства не съдържа ограничения или изисквания да се доказва

съществуването на традиционни наименования, така че националните съвети се възползват от пълна свобода не по отношение на установяването им, а по-скоро при определянето им.

В правната теория са включени някои препоръки за преразглеждане на действащия Закон за националните съвети на националните малцинства с цел да се установи сътрудничество с представители на всички национални малцинства и гражданското общество, за да се определят напълно компетентните на националните съвети, както и да се преразгледа приложимото законодателство за избягване на конфликти на норми.

8.3. Прозрачност в работата на националните съвети на националните малцинства

Като се има предвид, че малцинствените общности съставляват повече от 15% от общото население на Република Сърбия, тогава е ясно защо прозрачността в работата на националните съвети е в центъра на вниманието не само на членовете на националните малцинства, но и на широката общественост.

Трябва да се отбележи, че прозрачността в работата на националните съвети е съществена предпоставка за оценка на качеството на прилагане на демократичните принципи и механизми в тяхната работа. Когато се вземе предвид фактът, че най-голяма част от дейностите на съветите и тяхното функциониране се финансират от бюджета, т.е. от парите на всички граждани на Сърбия, настояването за установяване на стандарти за прозрачност в работата на националните съвети е необходимо условие и един от много важните критерии за успешното прилагане на публичните политики в областта на малцинствените права.

Проведените досега изследвания подчертават задължението на националните съвети да базират функционирането си на принципите на доброто управление, най-вече на принципа на отговорност и прозрачност при изпълнението на публични дейности, осигуряването на равенство и справедливост, повишаването на ефикасността и ефективността. Всеки състав на националните съвети, както и членовете на неговите комисии и органи следва да бъде обучен да разбере принципите на доброто управление. Също така трябва да се работи за постепенно въвеждане на стандартите за прозрачност в работата, като установяването и редовното актуализиране на уеб портал трябва да бъде стандартно задължение.

Принципите на доброто управление задължават националните съвети да разработят ясни критерии при предлагането на членове на управителните съвети на институциите, за които имат право и задължение да го направят.

Прозрачността в работата на националните съвети би била по-голяма, ако се извърши цялостна ревизия на договора за прехвърляне на учредителните права на институциите които са важни за упражняването на правата на националните малцинства в съответствие със закона. Това е особено важно от гледна точка на бюджетните задължения по отношение на финансирането на тези институции. Това ще допринесе за подобряване на взаимоотношенията между местните власти и националните съвети.

Резултатите от *изследването на Центъра за регионализъм* (вижте повече на: <https://www.centarzaregionalizam.org.rs/>) показват, че по въпроса за прозрачността на финансирането на проекти със средства от собствените бюджети националните съвети са били длъжни да дефинират във вътрешните си документи ясни критерии за финансиране на проекти, като същевременно предоставят на обществеността възможност за проверка на резултатите от конкурсите, и прозрачно информиране относно подкрепените проекти и програми, което да бъде достъпно за обществеността и преди всичко да бъдат публикувани на уебсайтовете на националните съвети.

Настоящите начини за комуникация във функционирането на националните съвети не са на задоволително ниво.

Общата препоръка е националните съвети да имат свой собствен интернет портал, който наред с другото да бъде място, където всички важни документи, свързани с работата и вземането на решения на Националния съвет, ще бъдат достъпни за обществеността, предвид нуждите от видимост на работата на националните съвети.

Това би позволило непосредствено запознаване с цялата работа на Националния съвет - от подготовката за заседания до гласуваните решения, подписаните документи и пр.

8.4. Препоръки за работата на националните съвети на националните малцинства

Националният съвет на българското национално малцинство е създаден на 10. 05. 2003 година.

През 2013 година Центърът за регионализъм от Нови Сад е провел проучване в рамките на проекта „Мониторинг на прозрачността в работата на пет национални съвета - българския, унгарския, ромския, румънския и словашкия” с цел установяване на публичността и видимостта на работата на националните съвети (вижте повече на: <https://www.centarzaregionalizam.org.rs/>).

В тази връзка, в рамките на анализа на работата на Националния съвет на българското национално малцинство са дадени някои препоръки, които според нас ще бъдат от полза за настоящата работа на Съвета:

- Статутът и Правилникът за работа регламентират подготовката и провеждането на заседанията много точно, но не са спазвани стриктно;
- На заседанията трябва да присъстват и медиите от Белград и Ниш;
- Необходимо е да се провеждат заседания най-малко четири пъти годишно в съответствие със Статута;
- На лицата, които не разбират напълно българския език, трябва да се даде възможност за участие в заседанията (чрез осигуряване на преводач или чрез изменение на член 64 от Правилника за работа);
- Да се осигури тайно гласуване по всички въпроси, тъй като допринася за качеството на процеса на вземане на решения;
- Необходимо е дневният ред и протоколите от заседанията да се поставят на уебсайта на Съвета;
- Да се обяви публичен конкурс за директор на Издателство "Братство";
- Политическото влияние върху вземането на персонални решения да се сведе до минимум;
- Да се публикуват биографиите на служителите на Съвета, на председателя на Съвета, както и на членовете на Изпълнителния и Надзорния съвет;
- Час по-скоро да се възстанови уебсайтът на Съвета;
- Да се публикуват редовно всички документи от значение за работата на Съвета;
- Да се използват популярните социални мрежи като допълнителен механизъм за връзки с обществеността;
- Да се интензифицира обръщението към републиканските власти;
- Да се преодолеят политическите разделения и да се иска подкрепа от всички партии в Скупщината (на републиканско и местно ниво);
- На сайта да се публикува всяко писмо, изпратено до властите, както и евентуалните отговори;

- Да се уточнят критериите за отпускане на средства от бюджета на Съвета;
- На уебсайта на Съвета да бъдат представени всички участници в конкурса за отпускане на средства;
- Да се публикуват редовно резултатите от конкурса и докладите, които се представят след изпълнението на проектите;
- На уебсайта на Съвета да се публикува докладът на външния одитор;
- Да се изгради стратегия за взаимоотношения с гражданите;
- Съобщенията за обществеността трябва да се превеждат на сръбски език и да се предоставят на медиите извън Димитровград,
- От публичния медиен сервиз да се поиска излъчване на предаване на български език."

8.5. Подобряване на сътрудничеството между държавните органи и националните съвети на националните малцинства

При упражняването на поверените им от държавата правомощия е напълно естествено националните съвети да сътрудничат с държавните органи на трите нива - републиканско, покрайнинско и местно ниво. Това сътрудничество главно има консултативен характер и предимно се състои в представяне на становища в процесите на изготвяне на закони, важни стратегически документи, регламенти, някои персонални решения, въпроси за финансирането, както и в процеса на двустранните междудържавни преговори. Ясно е, че ефективността и интензивността на комуникацията между националните съвети на националните малцинства и държавните органи до голяма степен зависи от институционалното развитие и професионално-техническите възможности на националните съвети.

Правилникът за регистрация и водене на регистър на националните съвети („Служебен вестник на РС” № 72/14 и 61/18) по-конкретно определя начина на вписване в Регистъра на националните съвети, начина на вписване на промени на вписаните в Регистъра данни, начина на водене на Регистъра и съдържанието и външния вид на заявката за вписване в Регистъра,.

Постановлението относно процедурата за отпускане на средства от бюджета на Република Сърбия за финансиране на работата на националните съвети на националните малцинства („Служебен вестник на РС” № 95/10 и 33/13) по-конкретно определя критериите, условията, начина и процедурата за отпускане на средства за програми и проекти в областта на културата,

образованието, информирането и служебната употреба на езиците и писмата на националните малцинства от Бюджетния фонд за националните малцинства, които средства се водят в специалната бюджетна секция на Министерството на държавната администрация и местното самоуправление. Средствата се отпускат чрез публичен конкурс, обявен от Министерството и публикуван на официалния уебсайт на Министерството, Канцеларията за правата на човека и малцинствата, Канцеларията за сътрудничество с гражданското общество и Портала за електронно управление.

Списък на националните съвети на националните малцинства в Република Сърбия (март 2018 година, вижте повече на: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/nacionalne-manjine/nacionalni-saveti>):

1.	Национален съвет на албанското национално малцинство
2.	Национален съвет на ашкалийското национално малцинство
3.	Национален съвет на българското национално малцинство
4.	Национален съвет на буневското национално малцинство
5.	Национален съвет на влашкото национално малцинство
6.	Национален съвет на гръцкото национално малцинство
7.	Национален съвет на египетското национално малцинство
8.	Национален съвет на унгарското национално малцинство
9.	Национален съвет на германското национално малцинство
10.	Национален съвет на ромското национално малцинство
11.	Национален съвет на румънското национално малцинство
12.	Национален съвет на русинското национално малцинство
13.	Национален съвет на словашкото национално малцинство
14.	Национален съвет на словенското национално малцинство
15.	Национален съвет на украинското национално малцинство
16.	Национален съвет на хърватското национално малцинство
17.	Национален съвет на чешкото национално малцинство
18.	Национален съвет на македонското национално малцинство
19.	Национален съвет на бошняшкото национално малцинство

20.	Съюз на еврейските общини в Сърбия
21.	Национален съвет на черногорското национално малцинство

9. Защитник на гражданите на Република Сърбия - роля и функции в правната система

Със Закона за Защитника на гражданите („Служебен вестник на РС" № 79/05 и 54/07) в правния ред на Република Сърбия е въведен Защитник на гражданите на Република Сърбия като независим и автономен държавен орган. Нормативно-правното му основание допълнително е утвърдено от Конституцията на Република Сърбия. Чрез конституционно-правното определение на Защитника на гражданите Република Сърбия е установила концепцията за парламентарен омбудсман от общ тип.

Защитникът на гражданите на Република Сърбия е държавен орган за контрол и подобряване на спазването на човешките и малцинствените права на гражданите. Избира се от Народната скупщина на Република Сърбия с мнозинство от гласовете на всички депутати по предложение на Комисията по конституционни въпроси. В по-малък брой страни омбудсманът от общ тип или по-често специализиран омбудсман се назначава от изпълнителната власт, т.е. от правителството.

Защитникът на гражданите отделя специално внимание на защитата на:

- правата на членовете на националните малцинства,
- правата на детето,
- правата на хората с увреждания,
- правата на лица, лишени от свобода,
- равенството между половете.

Защитникът на гражданите контролира законността и правилността на работата на административните органи по отношение на реализирането на индивидуалните и колективните права на гражданите. Контролира работата на органите на държавната администрация, на органа, отговарящ за правната защита на имуществените права и интереси на Република Сърбия - Републиканския обществен правозащитник, както и други органи и организации, предприятия и институции, притежаващи публични правомощия. Той не е упълномощен да контролира работата на Народната скупщина,

президента на Републиката, Правителството, Конституционния съд, съдилищата и прокуратурите.

Този държавен орган действа в рамките на Конституцията, законите, други нормативни актове, както и в рамките на ратифицираните международни договори и общоприетите правила на международното право. Никой няма право да оказва влияние върху работата и действията на Защитника на гражданите, той е независим и автономен при изпълнение на предвидените от закона задачи, а имунитетът, от който се възползва, му дава право на независимост и самостоятелност в работата.

И Конституцията, и Законът предвиждат Защитникът на гражданите да отговаря за работата си пред Народната скупщина.

Защитникът на гражданите проверява дали административен орган или друга организация, притежаваща публични правомощия, законно и правилно са решавали във връзка с определено право или интерес на гражданите, а ако не са, той възлага грешката да бъде поправена и предлага начин за това. Процедурата пред Защитника на гражданите е сравнително бърза и без излишни формалности.

В рамките на правомощията си Защитникът на гражданите контролира много повече от формалното спазване на закона - разглежда етиката, добросъвестността, безпристрастността, професионализма, целенасочеността, ефективността, зачитането на достойнството на страните и други характеристики, с които трябва да се отличава очакваното от гражданите добро управление.

В допълнение към установеното от закона право на инициране и провеждане на процедура, с която да се установи дали са налице пропуски в работата на администрацията, Защитникът на гражданите има право чрез предоставяне на добри услуги, посредничество между гражданите и административните органи и предоставяне на съвети и становища по въпроси от своята компетентност да действа превантивно, с цел подобряване на работата на административните органи и повишаване на защитата на човешките права и свободи. По същество, със силата на аргументите си, той трябва да увери компетентните органи в евентуалното наличие на пропуски и необходимостта от тяхното премахване чрез промени в начина на работа в бъдеще.

Освен посочените по-горе правомощия, Защитникът на гражданите има право на законодателна инициатива, което на практика означава, че той може да предлага закони в рамките на своите компетенции, да иницира изменение или

приемане на нови разпоредби, ако счита, че нарушаването на правата на гражданите се дължи на недостатъци в тях или че това е важно за реализацията и защитата на правата на гражданите.

Защитникът на гражданите е оправомощен да предоставя становища на Правителството и Скупщината на Република Сърбия във връзка с изготвяните разпоредби, като при това становищата и препоръките на Омбудсмана не са правно обвързващи, а процедурата пред Омбудсмана не е процедура за правна защита. Неговата работа не е да принуждава, а със силата на аргументите, авторитета и репутацията си да уверява, че е необходимо да се премахнат пропуските и да се промени начинът на работа.

Независимо от това, Защитникът на гражданите не е институция, с която се сътрудничи на доброволна основа, предвид факта, че административните органи имат законоустановено задължение да сътрудничат с Омбудсмана, да му позволят достъп до своите помещения и да му предоставят цялата информация, с която разполагат, независимо от степента на тайност, когато това е от интерес за провежданото производство. Възможната санкция за неспазване на тези правни задължения е иницирането на съответните дисциплинарни и други процедури.

Освен това, когато става въпрос за санкции, Омбудсманът може да препоръча сменяване на длъжностни лица, за които счита, че са отговорни за нарушаване на правата на гражданите, да инициира откриване на дисциплинарна процедура срещу служители в административните органи, да подава искане или заявление за образуване на наказателно или друго подходящо производство.

Очевидно е, че Защитникът на гражданите има значителна роля в превенцията, разкриването, предотвратяването и санкционирането на корупцията в органите на администрацията.

Случаите на нарушаване на права могат да бъдат разгледани от Защитника на гражданите по жалби на граждани или по негова собствена инициатива. В тази връзка към Омбудсмана могат да се обърнат всички, независимо дали са граждани на Република Сърбия, чужденци, лица без гражданство, бежанци, разселени лица, сдружения, юридически лица, т.е. всеки, който счита, че административните органи неправилно или некоректно прилагат или не прилагат нормативните актове на Република Сърбия.

Важно е да се отбележи, че подадената до Омбудсмана жалба е безплатна и може да бъде представена писмено или устно и записана в протокола на

Омбудсмана. За да може Омбудсманът да я разгледа, жалбата по принцип не трябва да бъде анонимна.

Основната предпоставка за действията на Омбудсмана е, че преди подаването на жалба жалбоподателят е бил длъжен да се опита да защити правата си в съответното съдебно производство. Това означава, че този държавен орган не започва процедура преди изчерпването на всички средства за правна защита. Изключения от това правило съществуват в ситуацияите, при които жалбоподателят е застрашен от непоправима вреда или когато жалбата се отнася до нарушение на принципите на доброто управление, изключително некоректно отношение към жалбоподателя, ненавременна работа или друго неетично поведение на служителите в органите на администрацията.

В рамките на процедурата се представят всички доказателства и се установяват всички факти и обстоятелства, считани от Защитника на гражданите за релевантни за приемането на правилно становище по жалбата. Той разполага с всички необходими средства, за да разговаря с всички служители в органа, чиято работа контролира, да извърши проверка в документацията на органа, да получи безпрепятствен достъп до служебните помещения, местата, където се намират лишените от свобода лица, има право да говори с тях поотделно и всичко друго, което може да доведе до всеобхватна оценка за наличието на пропуски в работата, които са довели до нарушаване на индивидуалните или колективните права на гражданите.

Когато открие пропуски в работата на орган на управление, Омбудсманът препоръчва начин на отстраняването им. Това се отнася както за конкретния случай, така и за възможните бъдещи случаи.

Омбудсманът е упълномощен да предприема мерки срещу отговорните за нарушаване на правата на гражданите. По искане на Защитника на гражданите административният орган е длъжен да уведоми Омбудсмана не по-късно от 60 дни или в по-кратък срок, ако това е поискано от Защитника на гражданите, дали е действал по препоръката и отстранил недостатъка или защо не го е направил. Той също така е оправомощен да уведоми обществеността, Скупщината и Правителството на Сърбия за липсата на действие по препоръката и може да препоръча подвеждане на ръководителите на административните органи под отговорност.

Може да се заключи, че избирайки първия си Защитник на гражданите, Република Сърбия е избрала развитието на демократични отношения между гражданите и властите.

9.1. Доклади и коментари на Защитника на гражданите на Република Сърбия

Защитникът на гражданите на Република Сърбия, посочвайки примери за открит или скрит расизъм и национална нетърпимост, пропуски в закони и подзаконовни нормативни актове и тяхното неприлагане, което води до дискриминация и фактическа неравнопоставеност на гражданите от националните малцинства, и предприемайки действия в рамките на своите компетенции, се стреми да допринесе за:

- премахването на всяка форма на расизъм, шовинизъм и дискриминация;
- приемането на нормативни актове, чието практическо прилагане позволява ефективен напредък в премахването на расизма и шовинизма и фактическото подобряване на защитата на правата на националните малцинства;
- подобряването на работата на публичната администрация в смисъл на идентифициране на проблемите на расовите, националните, етническите или религиозните малцинства, както и за създаването на капацитет за прилагане и мониторинг на правата;
- създаването на обществена атмосфера, в която расовата, националната или етническата принадлежност и религиозните убеждения не са пречка за упражняването на човешки и граждански права и причина за дискриминация, а ценност, която произтича от човешката природа като такава.

Крайната цел на институцията Защитник на гражданите е да допринесе за осъществяването на свободите и правата, принципа на равенство и защита на достойнството на всички граждани на Република Сърбия.

9.2. Препоръки и становища на Омбудсмана на Република Сърбия относно правата на националните малцинства в Република Сърбия

Някои от най-важните *препоръки и становища на Омбудсмана на Република Сърбия в областта на защитата на правата на националните малцинства в Република Сърбия* (вижте повече на: <https://www.pravamanjina.rs/>, както и на: <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-11-11-34-45>):

- *Създаване на условия за постигане на пълно равенство между членовете на националните малцинства и гражданите, принадлежащи към мнозинството*

Дирекцията на Републиканския фонд за здравно осигуряване не е определила в акта за вътрешната си организация и систематизацията на работните места,

за които се изисква познаване на езика на национално малцинство. Поради този пропуск в организационните единици, чиито седалища се намират на територията на местното самоуправление, в което езикът на малцинството е въведен в равнопоставена служебна употреба, на гражданите не е предоставено правото по съответния и ефективен начин да използват своя език и писмо в устната и писмената комуникация с органа, както и в административната процедура, е установил Защитникът на гражданите.

- *Техническите бариери в информационната система не могат да бъдат оправдание за неприлагането на закони*

Омбудсманът е констатирал, че Националната служба по заетостта - Клон в гр. Белград - не е удовлетворила законното искане на жалбоподател да получава решение и други официални актове, изготвени на сръбски език и кирилица, и продължила да ги издава на латиница под предлог, че не са създадени технически условия.

- *Необходимо е да се регулират прецизно методът, условията и критериите за провеждане на двуезично обучение*

Преди да издаде решение за организирането на двуезично обучение на сръбски и босненски език, Министерството на просветата, науката и технологичното развитие е било длъжно да уреди по законен ред метода и условията за провеждане на обучението. Също така, чрез приемането на подзаконов акт би били определени критериите за оценка и мониторинг на образованието на учениците на техния майчин език, се посочва в Становището с препоръките на Защитника на гражданите.

- *Препоръка за създаване на технически условия в Службите по кадастъра на недвижимите имоти за издаване на копие от имотния регистър и на езиците и писмата на националните малцинства, които са в служебна употреба в тези единици на местното самоуправление*

Препоръка за създаване на технически условия в Службите по кадастъра на недвижимите имоти за издаване на копие от имотния регистър и на езиците и писмата на националните малцинства, които са в служебна употреба в тези единици на местното самоуправление.

- *Препоръки към Министерството на културата, информирането и информационното общество за опазване на етнокултурната идентичност на националните малцинства*

Защитникът на гражданите е установил, че Министерството на културата, информирането и информационното общество не е създадо условия за защита на културната идентичност на албанското, бошняшкото, българското и ромското национални малцинства.

- *Препоръка на Защитника на гражданите към Община Сйеница за спазване на разпоредбите на Закона за служебната употреба на езиците и писмата*

Наименованията на органите с публични правомощия, наименованието на единиците на местното самоуправление, наименованията на населени места, площади и улици, както и други топоними в община Сйеница не са изписани и на езика на бошняшкото национално малцинство, в съответствие с разпоредбите на Закона за служебната употреба на езиците и писмата, е установил Защитникът на гражданите.

- *Препоръка на Омбудсмана към държавните органи за равноправната употреба на езиците и писмата на националните малцинства*

За да се постигне и подобри равнопоставената служебна употреба на езиците и писмата на националните малцинства, е необходимо компетентният държавен орган да предприеме мерки за регламентиране по ясен и недвусмислен законен ред на: задължително въвеждане на равнопоставена служебна употреба на езика и писмото на националното малцинство на територията на единицата на местното самоуправление, когато процентът на членовете на това национално малцинство в общия брой жители на нейна територия достига 15% според резултатите от последното преброяване на населението; задължително изписване на наименованията на органите, които упражняват публична власт, наименованието на единиците на местното самоуправление, населените места, площадите и улиците и други топоними съгласно традицията и правописа на езика на националното малцинство, който е в служебна употреба на територията на единицата на местното самоуправление.

- *Препоръки на Омбудсмана към Министерството на културата и информирането и Министерството на държавната администрация и местното самоуправление,*

които чрез взаимно хармонизирани предложения на медийния закон и закона, регулиращ дейността на националните съвети, трябва да регламентират финансирането на издателските институции, чиито учредители са националните съвети, така че средствата, необходими за запазването на поне един вестник на езика на националното малцинство, да се получават по

предназначение директно от бюджета и да предвидят ясни критерии, въз основа на които се осъществява съфинансирането на електронни медии, основани от националните съвети, когато тези медии изпълняват „ролята на местен публичен сервиз“.

– *Препоръки на Защитника на гражданите към Министерството на държавната администрация и местното самоуправление,*

което с цел унифициране на отношението на регистърските служби в Република Сърбия и гарантиране на правната сигурност на гражданите трябва допълнително да изясни процеса на вземане на решение относно искането за вписване на личното име на езика и правописа на националното малцинство, когато искането е подадено след приключването на основното вписване в гражданския регистър и подателят на искането не притежава доказателство или публичен документ, от който може да се определи формата на името и фамилията му на езика на националното малцинство.

– *Препоръки на Защитника на гражданите към Министерството на просветата,*

което трябва да обърне специално внимание на подобряването на качеството на: а) обучението по сръбски език, когато за членовете на националните малцинства обучението се провежда на майчиния им език, и б) обучението по езика на националното малцинство с елементи на националната култура в основните и средните училища с цел учениците от националните малцинства след завършване на образованието да притежават активно познаване на сръбския език, както и учениците от сръбската националност да притежават активно познаване на езика на националното малцинство като език на социалната среда.

10. Българското национално малцинство в Република Сърбия

10.1. Българите в Република Сърбия

Въз основа на досегашните анализи и наличните данни може да се направи общата оценка, че българите са едно от най-добре интегрираните национални малцинства в Република Сърбия. Това национално малцинство в Република Сърбия има и използва правото на употреба на собствения си език и писмо, правото на образование на майчин език, правото да поддържа отношения с държавата-майка, правото на опазване на културните специфичности и правото на информиране на майчин език. В това отношение може да се заключи, че почти няма дискриминация срещу българите в Република Сърбия.

Въпреки че общото впечатление е, че етническите българи в Сърбия не са дискриминирани индивидуално или в сравнение с други малцинства, факт е, че съществуват проблеми в практическата реализация на техните малцинствени права, особено в областта на образованието, информирането и културата, които са свързани преди всичко с размера на наличните средства за реализиране на тези права.

Членовете на българското национално малцинство в Република Сърбия участват във властта на почти всички нива и тяхното влияние горе-долу е пропорционално на техния брой. Те обикновено избират своите представители от централните партии, в които местните етнически българи играят важна роля. Все по-често малцинствените български партии влизат в коалиции с централни партии, за да си осигурят най-добра позиция в разделението на властта на местно ниво.

Има медии на български език - както печатни, така и електронни. Понастоящем е важно да се запази техният местен характер и да се реши въпросът за тяхното финансиране, което е във функция на запазване и поддържане на относително доброто положение на българското национално малцинство в Република Сърбия.

Когато се говори за правното положение на българското национално малцинство в Сърбия, то е такова, че позволява поддържането му в естествената демографска рамка на малцинството. Както и при повечето други народи в Западните Балкани, включително сърбите, при българите се забелязва негативна демографска тенденция, т.е. спад в броя на жителите. Освен това, лошата икономическа ситуация и недостатъчната подкрепа за образованието, културата и информирането на български език от страна на централните власти в Република Сърбия допълнително подсилва тези тенденции.

Останките от етническо напрежение и натиск от миналото, както и останките от известен междуетнически страх все още са налице в следи, поради което е необходимо да се разпространява съзнателността за малцинствените права сред етническите българи в Република Сърбия. Допълнителна причина за това са точните данни, че броят на българите в Сърбия е намалял три пъти от 1948 година и има тенденция на по-нататъшно намаляване.

За българите в Сърбия може да се каже, че те са мост към България и с оглед на положителния исторически опит и възможностите за сътрудничество, те са и двигател за преодоляване на съществуващите негативни стереотипи както в България, така и в Сърбия.

Поради факта, че България е членка на ЕС Република Сърбия ще трябва да положи допълнителни усилия през следващия период, за да убеди национално съзнателните политици в София, че ще продължи усилията си за подобряване на положението на българите в Сърбия.

10.2. Сръбско-български отношения

Сърбия и България имат дълга история на взаимоотношения и много положителни примери за сътрудничество и отношения, които трябва да се подчертават и използват за промотирането на възможно по-тясно сътрудничество между двете страни.

Наблюдавани от историческа гледна точка, сръбско-българските отношения са известни още от основаването на първата българска и сръбска държави. Исторически факт е, че точно тогава е установена изразителна културна и политическа комуникация, въпреки че от време на време двете държави са се борили за превъзходство.

Това историческо наследство се забелязва и днес. Безспорен исторически факт е, че най-великият сръбски светец свети Сава Неманич е бил високо уважаван от българите по време на неговия живот, както се вижда от факта, че след смъртта на свети Сава във Велико Търново през 1236 година българският цар Иван Асен II е отказал да предаде неговите мощи на Сърбия. Тази негова позиция е подкрепена от българската църква и благородство, и едва когато сръбският крал Владислав лично отишъл в Търново, молбата му била приета и мощите на сръбския светец са донесени в Сърбия.

Днес в София все още се намират мощите на друг член на династията Неманич - свети крал Милутин. От втората половина на 15-ти век те свидетелстват за близостта и взаимното уважение на двата народа, а от края на XIX век се намират в самия център на София, в църквата „Света Неделя“, която по сръбския крал Милутин се нарича и „Свети крал“. И днес крал Милутин е много уважаван като светец от българската църква и народ и се празнува всяка година на 30 октомври.

Официалните дипломатически отношения между Сърбия и България са установени на 18 януари 1879 година, което означава, че тогава е официално реализиран в пълен смисъл международният правен субективитет на двете държави.

През дългата история на тези отношения е имало и възходи, и падания, защото поради различните геополитически интереси и опции двете държави често са се оказвали на противоположните страни. Днес обаче Сърбия и България, освен

че имат обща държавна граница с дължина 318 km, имат стабилни политически отношения, добро двустранно сътрудничество без значителни колебания, посолства в София и Белград, а България има и Генерално консулство на Република България в Ниш.

През последното десетилетие двустранните отношения отбелязват засилен възход, а процесите на европейска интеграция с акцент върху добросъседското и регионалното сътрудничество, съвместните интереси по въпросите на сигурността и стабилността в региона играят особено важна роля.

Някои от най-важните *междудържавни споразумения, договори и конвенции, подписани от Сърбия и България*, са: Меморандум за сътрудничество в областта на европейската интеграция и Партньорството за мир между Министерството на външните работи на Република Сърбия и Министерството на външните работи на Република България от 12.05.2007 г.; Протокол за засилено тристранно сътрудничество в борбата с престъпността и по-специално трансграничната престъпност между Правителството на Република Сърбия, Правителството на Република България и Правителството на Румъния от 14.03.2008 г.; Споразумение между Правителството на Република Сърбия и Правителството на Република България за трансгранично полицейско сътрудничество от 23.10.2010 г. (вижте повече на: <http://www.parlament.gov.rs>); Закон за ратифициране на Споразумението между Република Сърбия и Република България за социално осигуряване от 26.10.2011 г.; Споразумение между Правителството на Република Сърбия и Правителството на Република България за обмен и взаимна защита на поверителна информация в областта на отбраната от 15.05.2015 г. Пълният списък на договорите, споразуменията и конвенциите е достъпен на уебсайта на Министерството на външните работи на Република Сърбия: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11425-bugarska?lang=cyr>).

България вероятно ще използва правата си въз основа на членството в ЕС в областта на националните малцинства и в този смисъл е дала на Сърбия да разбере, че не е напълно удовлетворена от реализацията на правата на българското малцинство в Източна Сърбия и че на този план има пространство за по-нататъшен диалог и напредък в отношенията. Тази официална позиция е преодоляна отчасти чрез отпечатване на учебници на български език за нуждите на българското национално малцинство за учебната 2016/2017 година, което прави България удовлетворена и глава 26 е отблокирана.

В контекста на повишаване нивото на правата на българското национално малцинство неговите представители, включително представителите на

Националният съвет на българското национално малцинство и представителите на политически партии и неправителствени организации в Сърбия са приели през 2013 година *Платформа за защита на правата на българското национално малцинство в Сърбия*. С този документ те са се обърнали към правителствата на Република Сърбия, България, Европейския съюз и международните организации, за да привлекат тяхното внимание към положението на българското национално малцинство и са дали предложения за неговото подобряване.

В рамките на тези дейности представители на българското национално малцинство са призовали правителствата на Сърбия и България да подпишат споразумение за приятелство, както и да създадат двустранна комисия или работна група, която да предложи конкретни инициативи за преодоляване на проблемите на българското национално малцинство в Сърбия, особено в социално-икономическата област. В тази връзка документът призовава правителствата на двете страни да работят по модернизацията на пътищата, железопътната инфраструктура, както и разширяването и откриването на нови гранични пунктове между двете страни.

Най-важното е, че Платформата за защита на правата на българското малцинство в Сърбия препоръчва промени в изборните закони, за да се гарантира участието на българското национално малцинство в политическия живот на Сърбия.

По отношение на сферата на образованието Платформата предлага въвеждането на българския език в образователния процес като задължителен от най-ниското ниво - от детските градини, предучилищното и училищното ниво - включително полагане на заключителен изпит на български език, търси се издаване на учебници на български език за всички класове, в които обучението се провежда на български език, както и опростяване на процедурата за внасяне на учебници и учебна литература от България в Сърбия.

В областта на информирането на майчиния език са подчертани финансовите проблеми на Издателство „Братство“, които се довели до прекратяване на издаването на вестник и списания с дългогодишна традиция. Съгласно разпоредбите на действащия Закон за националните съвети на националните малцинства, учредителните права върху Издателство „Братство“ са поети от Националният съвет на българското национално малцинство, който е наследил дългове от няколко милиона и излишък на служители. През 2016 година Националният съвет е подновил издаването на вестника, наречен "Ново Братство", както и на списанието за деца "Ново Другарче". Също така, подобно

на повечето национални малцинства, българите изискват подновяване на излъчването на телевизионно предаване на български по РТС, както и свободен обмен на информационно съдържание с България, включително разпространението на печатни издания.

Добрите двустранни отношения са подчертани и на кръглата маса на тема "Сръбско-българските двустранни отношения", организирана от Форума за етнически отношения (вижте на [Http://fer.org.rs/](http://fer.org.rs/)) в Ниш. По този повод е констатиран напредъкът на двустранните отношения, но е станало дума и за българските забележки относно положението на българското национално малцинство в Сърбия, които се отнасят предимно до областта на културата и образованието на българското национално малцинство.

Някои представители на България настояват да се осигури правото на българите в Сърбия на църковна служба на майчин език по правилата на Българската православна църква. Също така се изисква прекратяване на практиката за промяна на наименованието на религиозните обекти, които са културно-историческо наследство на българското национално малцинство, както и зачитането на правото на служебна употреба на езика и писмото и правилно езиково използване на топоними, пътепоказатели и наименования на населените места в съответствие със закона и Европейската харта за регионалните и малцинствените езици.

Платформата за защита на правата на българското национално малцинство в Сърбия призовава България и Европейския съюз да наблюдават прилагането на принципите и нормите на международното право с цел защита на културната, езиковата и религиозната идентичност на българското национално малцинство.

Когато става въпрос за официалната позиция на България в светлината на нейната ангажираност към европейската интеграция на целия регион, тя е подчертана под формата на подкрепа за интеграцията на Република Сърбия в ЕС при условието, че е получила обещанието на Сърбия да гарантира правата на българското национално малцинство и да запази и поддържа добросъседските отношения между двете страни. Отгоре на това, България е предложила подписване на споразумение за приятелство, добросъседски отношения и сътрудничество с Република Сърбия.

От друга страна, като се има предвид значението на образованието на езиците на националните малцинства, Министерството на просветата, науката и технологичното развитие, Институтът за учебници и представителите на 7 национални съвета, включително българския, са подписали анекси към Меморандума за сътрудничество в областта на издаването на учебници на

езиците на националните малцинства, като по този начин е решен проблемът с липсващите учебници за 2017 и 2018 година.

По въпроса за икономическото сътрудничество между Сърбия и България може да се каже, че то се осъществява главно чрез стокообмена, а сътрудничеството в областта на транспорта, инфраструктурата, енергетиката, туризма, както и сътрудничеството между малките и средните предприятия е от особено значение. Като сравнително предимство следва да се отбележи фактът, че двете съседни страни са свързани от два паневропейски транспортни коридора: коридор 7-Дунав и пътно-железопътен коридор 10.

В сферата на трансграничното сътрудничество е важна ролята на тристранния сръбско-българско-румънски еврорегион Видин-Калопат-Зайчар, а в последно време е особено изразено граничното сътрудничество, включващо крайграничните общини Димитровград и Босилеград. Това регионално сътрудничество и по-специално „Тройката от Крайова“ е важен и перспективен елемент на сътрудничеството, в което участват двете съседни страни в рамките на тристранното сътрудничество Румъния-България-Сърбия. Освен това, двете съседни страни си сътрудничат тясно във всички регионални механизми като Централноевропейската инициатива (ЦЕИ), Черноморското икономическо сътрудничество, Процеса на сътрудничество в Югоизточна Европа (ПСЮИЕ) и Дунавската стратегия.

Като се има предвид обемът на търговския обмен, България е един от най-важните търговски партньори на Сърбия, така че според последните налични данни на Републиканския статистически институт през 2016 година общият външнотърговски обмен с България е достигнал 713.9 млн. евро, при сръбски суфицит в търговския обмен Сърбия-България в размер на 59.6 млн. евро (източник: Стопанска камара на Сърбия <http://www.pks.rs/>).

10.3. Положението и правата на българското национално малцинство в Република Сърбия

Основни показатели, извадени от *Четвъртия периодичен доклад за прилагането на Хартата на Съвета на Европа за употребата на езиците на националните малцинствата – на българския език в Република Сърбия*:

- В съответствие със Закона за образование на възрастни, образованието за възрастни в Република Сърбия се провежда на сръбски език или на малцинствен език, ако повече от 50% от записаните лица изберат обучението на този език. Тъй като досега не е имало училище за образование на възрастни, в което поне 50% са гласували за обучение на български език, образованието за възрастни не се провежда на този език;

- При реализацията на програмата по избираемия предмет Майчин език с елементи на националната култура, училището може да формира група на ниво цикъл, т.е. група, състояща се от ученици от първи до четвърти клас (ученици от първия образователен цикъл) и / или група, съставена от ученици от пети до осми клас (ученици от втория образователен цикъл). Групата трябва да има най-малко 15 ученика, а за групи с по-малко от 15 ученика е необходимо да се получи одобрението на ресорния министър. Обучението по този избираем предмет в основното училище се финансира от бюджета на Република Сърбия, а разходите за преподаването му в средните училища и училищата за възрастни могат да се поемат от Националния съвет на националното малцинство, единици на местното самоуправление или обучението да се реализира чрез проектна дейност. Като се има предвид, че не е имало инициативи за изучаването на предмета Български език с елементи на националната култура, този избираем предмет не се преподава в училищата за възрастни;
- Програмата по предмета Светът около нас и Природата и обществото постепенно развива принципа за родния край, което означава, че учебното съдържание включва територията, в която учениците живеят. Що се отнася до предмета Култура на изобразителното изкуство, съдържанието на програмата е предназначено да осигури интегрирано тематично обучение и е свързано преди всичко със съдържанието на предмета Светът около нас, Природата и обществото и Майчин език. Одобрените учебници са преведени и на български език. Във втория цикъл на основното образование (от пети до осми клас) преподаването и изучаването на предмета История включва теми, важни за средновековната, нововековната и съвременната история и култура на малцинствените народи;
- Като се има предвид, че не съществува законово задължение за съдилищата да водят регистър на делата, в които подсъдимият използва малцинствен език, няма налични систематизирани данни за броя на наказателните дела, в които подсъдимите са използвали българския език. Тъй като липсва такъв единен регистър, по-нататък като илюстрация се представят данните за използването на българския език в наказателно производство, които са представени от някои съдилища. В Основния съд в Димитровград (в служебна употреба е и българският език) в периода, обхванат от Четвъртия доклад за прилагането на Хартата, е имало общо 19 наказателни производства, в които подсъдимите са използвали българския език;
- След приемането на решението на Конституционния съд, че някои членове на Закона за националните съвети на националните малцинства не са в

съответствие с Конституцията на Република Сърбия (2014 г.) и приемането на изменения в този закон (2014 г.), Законът за националните съвети на малцинствата е преведен на български език. Преведени са на български език и новите подзаконовни нормативни актове за прилагане на този закон: Правилник за регистрация и водене на регистър на националните съвети и Правилник за начина на водене на специалния изборителен списък на националното малцинство;

- Нормативните актове на Република Сърбия предоставят възможност за писмено и устно обръщение на гражданите към органите на държавната администрация на малцинствените им езици. Говорещите на малцинствените езици имат право да подават устни и писмени заявления до републиканските органи на тези езици и да получават отговор на този език. Например, в Пиротски административен окръг, при решаването на административни дела на първа инстанция или по жалби срещу решенията на първоинстанционните притежатели на публични правомощия, както и при упражняването на надзор върху работата на притежателите на публични правомощия и извършването на инспекционен контрол не е имало нито устни, нито писмени заявления на български език. Служителите в професионалната служба на окръга разбират българския език и могат да разглеждат жалби на този език;
- Реализацията на правото на вписване в регистъра на личното име в съответствие с малцинствения език и правопис по искане на заинтересованите е предвидено в нормативните актове за цялата територия на Република Сърбия. Правото на вписване на личното име на български език в регистъра се осъществява на практика, а формулярите на акта за раждане се отпечатват двуезично - на сръбски език и на малцинствения език, който е в служебна употреба. С цел информиране на лицата, принадлежащи към националните малцинства, относно правото на вписване на личното име на езика и писмото на националното малцинство в регистрите Министерството на държавната администрация и местното самоуправление е изпратило до органите, които изпълняват поверените задачи за водене на граждански регистри уведомление за реда на вписване на личното име на членовете на националното малцинство в гражданските регистри, което да бъде поставено на информационните табла на всички райони на градовете или общините, за които се водят регистри. В единиците на местното самоуправление, в статута на които е определено, че езикът на националното малцинство е в служебна употреба, се изисква изтъкване на уведомлението и на езика и писмото на националното малцинство;

- Канцеларията за правата на човека и малцинствата в рамките на своите компетентции проследява упражняването на правото на членовете на националните малцинства на информиране на техния език и в края на всяка календарна година представя преглед на достъпността на обществените информационни средства за членовете на националните малцинства на майчиния им език. Данните, събрани от националните съвети на националните малцинства, компетентните държавни, покрайнински и местни органи на властта, Регулаторния орган за електронните медии, редакциите на печатните медии и радио- и телевизионните оператори са систематизирани по такъв начин, че между другото осигуряват преглед на броя, вида на оператора на радиопрограмата и дължината на излъчване на програмите на малцинствени езици, включително и на български език;
- Законът за общественото информиране и медиите (2014) предвижда, че с цел създаване на условия за реализиране на правата на националните малцинства на информиране на собствения им език и на тачене на собствената им култура и идентичност Република Сърбия, автономната покрайнина или единицата на местното самоуправление осигурява част от средствата чрез съфинансиране или други условия за работата на медиите, които публикуват информация на някой от малцинствените езици. За постигане на обществения интерес в областта на общественото информиране предоставените в бюджета средства се разпределят въз основа на реализирани публични конкурси и във вид на индивидуални субсидии въз основа на принципа за предоставяне на държавна помощ и защита на конкуренцията, без дискриминация. Конкурсът е предназначен за проекти за създаване на медийно съдържание и организиране и участие в професионални, научни и други срещи, както и за подобряване на професионалните и етични стандарти в областта на общественото информиране. В края на всяка календарна година Канцеларията за правата на човека и малцинствата прави преглед на достъпа до средствата за обществено информиране за членовете на националните малцинства на техния майчин език. През 2015 година в Босилеград е излизало тримесечното списание „Бюлетин“ на български език. Финансовата подкрепа за медиите на малцинствен език се предоставя въз основа на конкурса на Министерството на културата и информирането за съфинансиране на проекти в областта на общественото информиране на езиците на националните малцинства;
- Подкрепата за малцинствените езици и култури от бюджетните средства се осъществява изключително въз основа на съфинансирането на проекти чрез

конкурси. Министерството на културата и информирането ежегодно публикува конкурси за всички области на творчеството, в които членовете на националните малцинства или говорещите на малцинствени езици имат възможност да участват със свои собствени проекти.

- Културно-художественото изразяване на членовете на националните малцинства, чрез което се утвърждава и представя творчеството на малцинствените езици, се подпомага от републиканския бюджет на територията на цялата страна. Както вече е посочено, изключително чрез конкурси на Министерството на културата и информирането се отпускат средства за съфинансиране на проекти в областта на културата. Право на участие в конкурсите имат институциите, художествените и други сдружения и организации / юридически лица, както и физически лица от територията на Република Сърбия. Нормативните актове на Република Сърбия, въз основа на които се подкрепят финансово културните дейности, не правят разлика между териториите, в които традиционно се използват малцинствените езици, и териториите, в които не се използват. В този смисъл няма ограничения за съфинансирането на проекти във всички области на културното творчество на езиците на малцинствата и техните култури;
- Съгласно споразумението за културно сътрудничество между ФНРЮ и НР България от 1956 година, през изтеклия период двете правителства са съгласували Програма за сътрудничество в областта на образованието, културата и спорта за периода 2014-2016. Междувременно, през март 2016 година, българската страна е предложила вместо програмата, която обхваща всички области на сътрудничество, да се изготви Програма за сътрудничество между Правителството на Република Сърбия и Правителството на Република България в областта на образованието и науката за периода 2016-2019 г., година, а резултатите се очакват в предстоящия период.

11. Община Босилеград

11.1. Общи данни за общината и нивото на реализация на правата на членовете на националните малцинства в община Босилеград

Територията на община Босилеград представлява ясно дефиниран район с площ от 571 км². Община Босилеград се намира в най-югоизточната част на Република Сърбия, на тримеждието на Сърбия, България и Македония. В съответствие с Териториалния план на Република Сърбия, територията на

община Босилеград е представена като неразделна част от Пчински окръг. Освен община Босилеград, Пчински окръг включва общините Буяновац, Владичин хан, Враня, Прешево, Сурдулица и Търговище. Община Босилеград обхваща приблизително 16% от територията на Пчински окръг.

Община Босилеград граничи на север с община Сурдулица, на запад с община Враня, на югозапад с община Търговище, на юг с Република Македония (дължината на границата е 9 km) и на изток и югоизток с Република България (дължината на границата е 54 km).

Територията на тази община се характеризира с ясно изразена пластичност на релефа с надморска височина от 600 до 1922 метра. Най-високият планински връх в община Босилеград е връх Бесна кобила на 1922 метра надморска височина. Изразителният планински и разчленен релеф е обусловил образуването на селищна мрежа в хипсометричния пояс от 800 до 1400 метра над морското равнище.

На територията на община Босилеград има 22 823 хектара гори, от които 9301 хектара са държавна собственост.

Във връзка с нивото на реализация на правата на членовете на националните малцинства в община Босилеград може да се посочи, че на територията на община Босилеград, в съответствие с чл. 5 от Статута на община Босилеград, в служебна употреба са сръбският език и кирилицата и българският език и кирилицата.

В общинската администрация на Община Босилеград съществуват условия за вписване на личните имена в регистъра на езика и писмото на националните малцинства, но всички актове се издават на сръбски език. На територията на община Босилеград наименованията на населените места, улиците, обществените институции и топографските наименования са двуезични.

Статутът на Община Босилеград регламентира положението, начина на избиране и компетенциите на Съвета за международни отношения (чл. 106 и 107 от Статута на общината) и на Защитника на гражданите (чл. 104 и 105 от Статута на общината). Съветът за международни отношения е създаден с решение на Общинската скупщина на 22 октомври 2009 година. Институцията на местния омбудсман не е създадена.

В Босилеград има едно основно училище, където обучението се провежда и на български език, цялата администрация в училището е на сръбски език, с изключение на свидетелството за завършено основно образование, което се

издава двуетично (източник на данните:
<https://www.pravamanjina.rs/index.php/sr/-/---/smo-g/-/112>).

11.2. История на община Босилеград

Единствената писмена информация за миналото на община Босилеград се намира в книгата „Кюстендилско Краище“ на етнолога Йордан Захариев, който е роден и израснал в Босилеград.

Като най-старо племе, обитавало този район, се споменава племето на пеонците, което е живяло между Струма и Вардар около 506 г. пр. Хр. Голяма част от пеонците били окупирани от персите през IV век пр. Хр. Пеония е била под властта на племето Дентелити (Дантелити). Воеводството на Дентелитите е заемало областта от Рила до Осогово, на север - до притоците на Тимок и Софийското воеводство.

По-късно този район е бил обитаван от траките, които са се занимавали най-вече с животновъдство и рудодобив. В тази област са намерени голям брой стари монети, които свидетелстват за присъствието на траките в нея.

За първи път българите идват в този район през 809 година, когато София е окупирана от Хан Крум. По време на управлението на цар Борис (845-884 г.) Македония до река Струма и Охрид е била под управлението на България, така че и тези краища са били част от тази територия. В продължение на около 200 години тези територии са били под византийско управление.

През 1084 година около 80 хиляди печенеги прекосяват Дунав и навлизат дълбоко във византийската държава, за да крадат. Византийската армия, подпомогната от българите, е успяла да ги разоръжи и да ги засели в околностите на днешна София. Скоро след това те са приели православната вяра и наименованието шопи, което е останало до днес.

По време на царуването на цар Калоян този район е принадлежал на България, но след смъртта на цар Иван Асен II (1247 г.) е присъединен към Византия. През 1282 година сръбският владетел крал Милутин II е завладял района около Велбъжд (днешния Кюстендил). След това този край е завладян от турците, а по време на тюрското управление Босилеградският край е бил нахия.

След освобождението на България от турците през 1878 година Босилеградският край е бил в територията на Княжество България. Седалището на тогавашното Краище е било в село Извор. След съединението на Източна Румелия и Княжество България на 6 септември 1885 година Босилеград става център на района, административното му седалище е преместен в Босилеград, а самият район е преименуван в Босилеградска община.

По време на Балканската и Междусъюзническата война (1912-1913 г.) и по време на Първата световна война (1914-1918 г.) Босилеград е част от Българското царство. След войната обаче, по силата на мирния договор от Ньой, България е принудена да предаде част от своята територия като военна репарация. Една от тези територии е и Босилеградският край. Официално на 27 ноември 1919 година Босилеградският край е присъединен към Кралството на сърбите, хърватите и словенците (от 1920 година Кралство Югославия).

Според легендата, когато турците завладели България, сегашният Босилеградски край е бил под управлението на двама войводи: крал Бус (Бусил) и крал Бранко. Крепостта на крал Бус се намирала в местността Градище на около километър от Босилеград, а крал Бранко е имал крепост на около 15 км югоизточно.

Когато турците завладели Кюстендилско Краище, двамата войводи продължили да живеят свободно още известно време поради конфигурацията на планинския терен. Но скоро турците покорили и тях. Крал Бранко бил подчинен пръв, докато крепостта на Бусил била много по-силна и устоявала на нападенията. Високите стени на крепостта, гъстите гори и стръмните скали около нея не позволявали на турците да я доближат. Затова те си послужили с хитрост, принуждавайки крал Бранко да изпрати послание до крал Бусил да напусне крепостта, тъй като вече нямало турци, и двамата да отидат за свето причастие в църквата „Възнесение Господне“ в с. Райчиловци. На излизане крал Бус заповедал на хората си да затворят крепостта и да я охраняват добре.

Когато обаче той пристигнал в църквата, турците го заловили и убили заедно с крал Бранко. След това турците опожарили Босилеград.

Според легендата укреплението на крал Бус се намирало в местността Градище, която се намира на около 1 км западно от Босилеград. Тук Лисинска река и Любатска река се вливат една в друга и образуват река Драговищица, създавайки природно укрепление, който от три страни е заобиколено от реки, а от четвъртата със стръмен склон. На това място все още има останки от старото селище, които не са археологически проучени (взето от: <http://www.bosilegrad.org/sr/Istorija.aspx>).

11.3. Населени места в община Босилеград

Член 3 от Статута на Община Босилеград ("Официален вестник на Пчинския окръг", бр. 16/08 и 20/09 и "Официален вестник на гр. Враня", № 45/13) определя зоните на населените места или районите на кадастралните общини, които влизат в състава на Босилеград като общински център, според който територията на община Босилеград включва и 36 населени места: Барйе, Белут,

Бистър, Бранковци, Бресница, Буцалево, Гложје, Голеш, Горна Лисина, Горна Любата, Горана Ръжана, Горно Тлъмино, Груинци, Доганица, Долна Лисина, Долна Любата, Долна Ръжана, Долно Тлъмино, Дукат, Жеравино, Зли Дол, Извор, Ярешник, Караманица, Милевци, Млекоминци, Мусул, Назарица, Паралово, Плоча, Радичевци, Райчиловци, Ресен, Рибарци, Рикачево и Църнощица.

11.4. Население - националната структура на община Босилеград

Според официалните данни от преброяването на населението през 2011 година Босилеград е имал 8 129 жители, което е едва 5% от общото население на Пчински окръг (източник: Преброяване на населението, домакинствата и жилищата в Република Сърбия през 2011 г., Републикански статистически институт, <http://www.stat.gov.rs>).

НАЦИОНАЛНАТА СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО В ОБЩИНА БОСИЛЕГРАД

Преброяване през 2011 година	Общо	%
Общият брой на населението на община Босилеград	8.129	100%
Българи	5.839	71,83
Сърби	895	11,00
Роми	162	2,00
Общо	6.896	84,83

МАЛЦИНСТВА, КОИТО ИМАТ ПОД 1% ОТ ОБЩИЯ БРОЙ НА НАСЕЛЕНИЕТО В ОБЩИНА БОСИЛЕГРАД, СПОРЕД БРОЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО:

Не са се декларирали и неопределени	1.110
Неизвестно	43
Македонци	38
Югославяни	20
Други	12
Регионална принадлежност	2
Черногорци	2
Русини	2
Албанци	1
Хървати	1
Словаци	1

Украинци	1
Общо	1.233 (15,17%)

Демографското развитие на община Босилеград през втората половина на ХХ век се характеризира със силно обезлюдяване, изразено от застаряването на населението и тенденции към отрицателен естествен прираст. В началото на ХХІ век негативните тенденции стават все по-изразени. Въз основа на общите демографски закони, които произтичат от дългосрочните промени във възрастовата структура на населението, може да се очаква интензивизиране и пространствено разширяване на процеса на обезлюдяване и застаряване на населението.

През последните петдесет години демографското развитие на община Босилеград бележи неблагоприятни демографски процеси. Общата депопулация, причинена от дългосрочното изселване на населението и отрицателното естествено движение, е основната характеристика на демографското развитие (взето от: *Wertheimer-Балетич, 2005*).

Въз основа на наличните данни от Републиканския статистически институт, свързани с сравнителното изследване на броя на жителите на община Босилеград в периода след Втората световна война, може да се потвърди констатацията за неблагоприятни демографски процеси в тази община. Например, през 1948 г. в община Босилеград живееха 18.816 души (1233 в самия град и 17.583 в общината), през 1953 г. броят на жителите се увеличил на 19.751, а след това постоянно намалява, през 1991 г. в общината са живеели 11.674 души, през 2002 г. – 9.931, през 2011 г. – 8.129 жители (2.624 в самия град и 5.505 в селата на общината). С изключение на периода от 1948 г. до 1953 г., когато е регистрирана положителна тенденция от + 0.97% от годишната промяна на населението, във всички последващи периоди е отчетена отрицателна тенденция от -1.44% за периода от 1991 до 2002 г., - 2,20% за периода 2002 - 2011 година и -1,74 за периода 2011 - 2016 година (източник: Статистическа служба на Република Сърбия), <http://www.stat.gov.rs/>).

Гъстотата на населението в община Босилеград (броят на жителите на км²) е 14. Процентът на живородените е 5, процентът на починалите е 22, което означава, че естественият прираст е -17. Очакваната продължителност на живота в община Босилеград на живородените (средна възраст) е 72, а средната възраст на населението на общината е 44 (виж повече на: <http://devinfo.stat.gov.rs/diSrbija/diHome.aspx>).

Движението на общия брой на жителите през първите десетилетия е било под силното влияние на миграцията, така че общото обезлюдяване до голяма степен е било повлияно от отрицателния естествен прираст. Непрекъснатата миграция нарушава възрастовата структура в нейната най-важна част (20-40 години), която се отразява не само на общото население, но и естественото движение.

Въз основа на данните от Статистическата служба на Република Сърбия за пола и възрастта на жителите на община Босилеград може да се отбележи, че средната възраст за мъжете в община Босилеград е 43,6 години, а за жените - 46,8 години. От т.нар. старостна пирамида на населението на общината, например, може да се види, че в община Босилеград има 55 мъже и 88 жени над 85 години, 114 мъже и 175 жени на възраст 80-84 и на възраст между 0 и 4 години. живеят 124 момчета и 137 момичета, или на възраст между 5 и 9 години, живеят 195 момчета и 173 момичета. На възраст от 20 до 24 години живеят 228 мъже и 224 жени (виж повече: : <http://devinfo.stat.gov.rs/di/Srbija/diHome.aspx>).

Резултатите от извършените досега анализи сочат лошата демографска перспектива на община Босилеград, като се има предвид, че споменатите процеси не са засегнати само от най-малките населени места, но и средните по големина населени места. Поради тези причини е реално да се очаква, че в следващия период ще бъдат погасени голям брой малки населени места с възрастно население, а факт е и, че 5 населени места в община Босилеград между две преброявания на населението не са регистрирали раждане.

11.5. Икономика, обществени предприятия и институции, образование, здравеопазване и спорт на община Босилеград

Стопанската, особено индустриалната експанзия на община Босилеград е продължила до 90-те години, когато започва икономическата активност и зперiod на стагнация. Някога икономическата база на общината се е състояла от индустрия, в която е работило над 50% от населението и реализирало над 70% от обществения продукт на стопанството. Този регион, като дълго неразвит район, през последните години показва тенденции към силно изостаналост. Общината активно участва в подготовката на Националната стратегия за развитие на най-слабо развитите общини в Сърбия и е представила подробни данни за развитието на естествените, стопанските и други потенциали и е предложила редица конкретни мерки и решения за използване от кръга на най-слабо развитите общини в Републиката.

В община Босилеград са заети 1.132 заети лица, а в регистъра на безработните са записани 1.424 (данните са взети от: <http://www.bosilegrad.org/sr/Privreda.aspx>).

В структурата на заетостта най-голям е броят на заетите в сферата на услугите: образование, здравеопазване, администрация, в които работят около 58,8%, в преработвателната промишленост работят 10,5%, в търговията на едро и на дребно работят 7,1%, в транспорта и складирането 3,9%, строителство 1,6%, финансово посредничество 0,5%.

Възможностите за икономическо развитие на община Босилеград се основават на близостта на държавната граница с Република България и сътрудничеството на регионално и местно ниво. Определените приоритети на икономическото развитие включват: подобряване на селскостопанското производство и адаптирането му към пазарните условия, подкрепено от подходящи мерки за икономическа и данъчна политика за формиране и развитие на животновъдни ферми; туризъм с развитието на допълнителни дейности; транспортни услуги и складово-логистични дейности (поради това, че се намира край границата); малки и средни предприятия (МСП) като генератор на развитие, конкурентоспособност и заетост, с адекватна подкрепа за микробизнес и семейни предприятия; развитие на минното дело; горско стопанство, лов и дървопреработване. Босилеград представлява ядро на производствени и преработвателни дейности и МСП, докато Бистър, Долна Любата и Лисина са селища с първоначалните форми на предприемачество и МСП. За развитието на стопанската дейност до 2021 година се планира да се активират нови населени места и пространствени модели за индустрията и МСП и други икономически дейности (индустриална зона/парк, бизнес инкубатори) в рамките на вече съществуващите и планираните центрове.

Най-често срещаните индустриални продукти са: чорапи и бельо (детска, дамска и мъжка програма), мебели, европалети и други полуфабрикати от дърво, технически изделия, дърва за огрев, конфекция. В момента са активни промишлени предприятия в отраслите дърводобив (3 предприятия), текстил (3 предприятия), производство на храни (3 предприятия) и 5 дъскорезници.

Основни производители в дървообработвателната промишленост са „Инак“ ДОО, което се занимават с първична дървопреработка и фирма „Храст“, която се занимава с производството на мебели като краен продукт. Освен посочените фирми, работят и 5 дъскорезници. (1 в Долна Лисина, 1 в Долна Люба та, 2 в Млекоминци и 1 в Радичевци. Носители на текстилната промишленост са фирмите РС "Кобос" производство на сладкарски изделия и облекла, СТПР "Анитекс" производство на чорапи и СТПР "Нагард", производство на бельо.

Хранителната промишленост е пряко свързана със селското стопанство, което ѝ доставя основни суровини. Носител на този отрасъл е предприятието „Ибер”

ЕООД, което е производител на хляб и пеяива, хладилен склад ДОО „Ана” в Райчиловци, където се извършва преработка, пакетиране и съхранение на плодове и селскостопански продукти.

Представено е производството на селскостопански продукти, промишлени растения, фураж, производство на плодове и отглеждане на добитък. Преработката и консервирането на плодове, зеленчуци и месо се извършва в преработвателната промишленост. По-малките занаятчийски производствени мощности са насочени към местния пазар.

Община Босилеград има индустриална зона от 18,4 ха, а наличната площ в рамките на съществуващата индустриална зона е 2,2 ха. Програмата на бъдещите инвестиции на зелено предвижда значително разширяване на индустриалната зона, като приоритетна дейност на местното самоуправление в предстоящия период.

Най-важният *транспортен коридор*, към който е свързан този район, е европейският коридор Х (магистрала Е-75). Транспортните връзки с коридора се осъществяват чрез държавния път Рибарци-Окрулица и държавния път Владичин Хан-Стрезимировци. Центърът на града е на 70 километра от коридора. Има и къса връзка с коридора, държавния път през Долна Любата, Криво Фея и Корбевац, но тази посока е частично непроходима. Босилеград има пряка транспортна връзка с Република България (през граничния пункт Рибарци). С Република Македония връзката се осъществява по посока Рибарци границата на Македония, с дължина 25 км. На територията на общината има 546 км пътища.

Фосфатните находища в община Босилеград са най-обещаващите в Европа, а запасите от скъпата руда на оловно и цинк в Караманица са достатъчни за следващия век. Ако правилно се използват минералните богатства, общината може да излезе от кръга на изостаналите. Прогнозите за запасите от много скъпата руда олово и цинк в Караманица, която съдържа и мед и злато, ще осигурят работа на миньорите и през следващия век.

Превозът на пътници и товари се извършва от три предприятия АТП "Тасе Тоурс" (од 2003. година) и СУПР "Тоце" (от 2011. године) от Босилеград и АД "Ласта" от Белград (взето от: <http://www.bosilegrad.org/sr/Privreda.aspx>).

За да осъществяване на своите права и задължения и за задоволяване на нуждите на местното население, общината създава обществени предприятия, които изпълняват обществени услуги със специално решение на Общинския съвет. Общинският съвет назначава членове на управителните и надзорните

съвети и директори на обществените предприятия, чийто учредител е за срок от четири години, освен ако законът не предвижда друго. Обществените предприятия, чийто учредител или мажоритарен собственик е общината, са задължени да представят на Общинския съвет одобрението на многогодишните планове за работа и развитие, както и годишната бизнес програма, най-малко веднъж годишно трябва да представят на Общинския съвет доклад за своята работа, не по-късно от 30 април през година за предходната година, освен ако законът не предвижда друго.

Основни дейности на *ЙП "Дирекция за строителни площи и пътища Босилеград"* (виж повече: www.direkcija.bosilegrad.rs) са: грижа и поддържане на местни и неклассифицирани пътища и поддържане на обществени и строителни площи. В състава на тази дирекция се намират и: погребални услуги, представителство на mt:s и жилищно строителство, пазара и проектното бюро.

Основни компетенции и дейности на ЙП Босилеград са: производство и разпределение на вода; обезвреждане на отпадъчни води; почистване на обществени места и зелените площи; събиране, отстраняване и съхраняване на отпадъци и строеж на водопровод, канализация и местни пътища.

ЙП „Ветеринарна амбулатория Босилеград“ изпълнява ветеринарни задачи, както следва: изпълнение на програмата за мерки за опазване на здравето на животните по договора за сътрудничество, сключен между амбулаторията и Министерството на селското стопанство - ветеринарната служба; лекува болните животни; извършва търговията с ветеринарни лекарства; извършва изкуствено осеменяване на крави; изпълнява и други задачи, които са й определени от закона или са й поверени по друг начинса (взето от: http://www.bosilegrad.org/sr/Javna_preduzeca.aspx).

За да упражни своите права и задължения и да посрещне нуждите на местното население, общината създава *обществените ведомства*, които изпълняват обществени услуги със специално решение на Общинския съвет. Общинският съвет назначава членове на управителните и надзорните съвети и директори на обществените ведомства, чийто учредител е за срок от четири години, освен ако законът не предвижда друго. Ведомствата, чийто основател или мажоритарен собственик е общината, са задължени да представят на Общинския съвет за одобряване на многогодишни планове за работа и развитие, както и годишни програми за дейността и най-малко веднъж годишно да представят на Общинския съвет доклад за своята работа.

Културен център "Босилеград" съществува вече повече от пет десетилетия и основната му дейност е развитието на културата в общината. В рамките на ведомството работят секции: музикална; секция по изобразително изкуство; драма; рецитаторска секция и фолклорна секция. Ведомството е най-разпознаваемо с успеха на фолклорната и музикалната секция, които участват в много местни и международни фестивали и събития, където постигат значителни успехи и резултати.

Културен център ""Босилеград" организира пленери, театрални представления, концерти и традиционен Международен фолклорен фестивал "Босилеградско краище пее и танцува", който събужда и укрепва съзнанието за културното наследство на българското национално малцинство живеещо в Сърбия, както и на близките народи на Балканите и по този начин изграждат мостове на приятелство, сътрудничество и толерантност и по този начин се дава принос за цялостното развитие на целия регион. Фестивалът продължава седем дни и се провежа в края на юли и началото на август.

Културен център също участва в отбелязването и най-важните дати в община Босилеград: - "Умни петак" - Петък преди Распети Петък, Събор в Босилеград; - 21 септември - Мала Богородица - Рождество на Пресвета Богородица, Събор в Босилеград от 2002 г. и официалният ден на града и - 3 дни от Великден - Великденски фестивал, организиран от Културно информационния център "Цариброд"".

В рамките на Културния център "Босилеград" своя програма реализира и местното ТВ станция.

Радио Беосилград е най-старият електронен медий на територията на общината, започва да излъчва програмата през 1998 година. Републиканската агенция за радиоразпръскване (РРА) на 18.08.2008 г. на Радио "Босилеград" е издала лиценз за местно излъчване на цялата програма за период от време до 18.08.2016 г. година. Мястото, от което се излъчва програмата е Кръстатото дърво, Босилеград на честотата 89.10 MHz.

Републиканската агенция за радиоразпръскване (РРА) на Телевизия Босилеград на 07.03.2008г. е дала разрешение за местно излъчване на цялата програма за период от време до 07.03.2016. година. Мястото, от което се излъчва програмата е Кръстатото дърво, Босилеград на канал 61UHF.

Община Босилеград е основател на Националната библиотека "Христо Ботев", която има над 47 000 книги с различно съдържание: научна литература, художествена литература, училищни, литература за извънкласно четене и

едновременно събира стари и редки книги за формиране на местен книжен фонд на общината. Състои се от четири отдела в селата: Горна Лисина, Долна Любата, Горна Любата и Бистър.

Центърът за социални грижи "Босилеград", като ключова и единствена институция за социална защита в местната общност, извършва различни дейности в областта на социалната политика. Центърът е натоварен с цялостната дейност на социалната политика в общината. Чрез програмната си ориентация, организацията на професионалната работа и цялостното отношение към гражданите и семействата, на които са необходими социални грижи обезпечава своевременно, ефективно, професионално и рационално изпълнение на задачите на обществената власт.

Основните задачи на дейност на Центъра са изпълнението на социалната грижи и осигуряването на социална сигурност за гражданите на община Босилеград. За всеки гражданин или семейство, което се нуждае от социално подпомагане, с цел преодоляване на материални и други трудности, е осигурено социално подпомагане (виж повече на: www.csrbosilegrad.rs) (взето от: <http://www.bosilegrad.org/sr/Ustanove.aspx>).

Образованието, основите на образованието в община Босилеград са построени чрез изграждането на църквата „Света Троица“ в село Извор 1833. В църквата се открива първото училище, а от цялото население, чийто брой тогава е бил около 16.000, само 111 са имали елементарна грамотност. В края на 19-ти век училищата в селата откриват основни училища, в които преподават учители от района на Босилеград. В началото на 1890 г. се открива първото училище в самия Босилеград, а първият учител в училището е Антон Харизанов. От 1900 г. до 1919 г. Босилеград работи Треклянската прогимназия и по този начин процента на грамотните достига 30%.

Днес в Босилеград съществува *основно училище „Георги Димитров“*, в което в момента се учат около 406 ученици. В селата Горня Лисина, Горна Любата, Долна Любата и Бистър се намират основни училища за ученици от първи до осми клас (с 64 ученика през учебната 2011/2012 година), а в 22 села работят подведомствени училища от първи до четвърти клас (с 106 ученици през учебната 2011/2012 година). Поради липса на средства за поддържане на съществуващите обекти, училищата не са в прекалено добро състояние и е необходима реконструкция на физкултурната зала на основното училище. През 2011 г. са инсталирани два нови котела на старата отоплителна система и е решен проблема с отоплението на училището. Въпреки това, с намаляването на

населението, много от училищата са затворени, а някои осемкласни училища работят с 20 ученици, а други са четирикласни с по 1 ученик.

Въз основа на заповед на българския цар Борис III започва изграждането на гимназия в Босилеград, а на 5. ноември 1941 г. за първи път се открива гимназия „Княгиня Мария-Луиза“. По-късно, след 1945 г., тя е преименувана в Гимназия „Иван Караиванов“, а от 1990 г., до днес, продължава да работи като „Гимназия“. През учебната (2011/2012 г.) в "Гимназията" се учат 212 ученици. Гимназията е от общ тип и в нея се изучават както естествени науки, така и математически предмети, както и езици. В самата сграда е поместено „Техническото училище“ от Враня, където ученици в два профилирани класа учат икономика и автоелектроника, а образованието продължава три години. Създадени са и класове на български език.

В Босилеград работи и *детска градина* „*Детска радост*“, която се състои от предучилищно ведомство, работеща в две образователни групи, с общо 82 деца. Има и детски градини в селата Райчиловци, Гложие и в други села на община Босилеград.

Поради голямото несъгласие с терена в Босилеград и селските центрове, съществуват училищни общежития с кухни за настаняване на учениците, които поради голямото разстояние не могат да се връщат в домовете си и през учебната година остават в тези обекти.

„*Ученическото общежитие*“ в Босилеград е построено през 1989 година за ученици от основното и средното училища и. Тъй като зимата в Босилеград е предимно дълга и в този период е трудно да се извършват спортни и други дейности за децата, младежите и възрастните, е построена спортна зала (взето от: <http://www.bosilegrad.org/sr/Obrazovanje.aspx>).

Здравеопазването в Босилеград и на цялата територия - област "Крайще", има дълга традиция, въпреки че районът принадлежи към един от най-неразвитите райони на Южна Сърбия. Вече десетилетия Босилеград предоставя здравни грижи на своите жители в много неблагоприятни условия, но с много усилия и работа на висококвалифициран медицински персонал от тази област и от хирургичните клиники в Белград и Скопие.

Здравен дом Босилеград е обществена служба, която предоставя здравни услуги на начално ниво. Намира се на територията на община Босилеград. Основател на Здравния дом "Босилеград" е местното самоуправление от 2007 г. насам. Територията, обхваната от Здравния дом е 571 км², а населението, на което се предоставят здравни услуги, според последното преброяване, е 8.129 души.

Новата сграда на здравния дом е построена през 1979 г. и започва да работи през 1980 година. Девет години по-късно, през 1989 г., е достроен диспансер и родилен дом. Като част от Здравния дом Босилеград като отделна част, има здравна клиника и 7 Здравни амбулатории: в Горна Лисина, построена през 1980 г.; Здравна амбулатория Горна Любата, построена през 1980 г.; Здравна амбулатория Долна Любата, построена през 1980 г.; Здравна амбулатория Дукат, построена през 1986 г.; Здравна амбулатория Назърица, построена през 1982 г.; Здравна амбулатория Долно Тлъмино е построена през 1971 г. и Здравна амбулатория Бранковци, построена през 1986 година.

В Здравния дом Босилеград с цел по-ефективно и рационално осъществяване на дейността, са образуван следните организационни звена (отдели): Звено за здравна защита на възрастните (което включва обща медицина, спешна медицинска помощ, трудова медицина, домашно лечение и стоматологични грижи); Звено за здравна защита на жените, децата, учениците, поливалентен патронаж и превантивна и детска стоматология; Звено лаборатория и рентгенова диагностика, специализирана консултантска дейност и фармацевтичната дейност; Звено за диспансерна дейност и родилен дом и Звено за правни, икономически и финансови, технически и други подобни дейности.

Училищната стоматологична амбулатория е отделно звено, което се намира в помещенията на Ученическото общежитие в близост до основното и средното училище, в която се намира Звеното за детска и превантивна стоматология със стоматологична ортопедия. Лекарските кабинети са нови и оборудвани с подходящо оборудване (взето от: <http://www.bosilegrad.org/sr/Zdravstvo.aspx>).

През 2018 г. е построена сграда на Центъра за спешна медицинска помощ "Босилеград" на стойност от около 130 000 долара с помощта на посолството на САЩ.

Когато става дума за спорта, най-голям брой спортни събития в Босилеград и околнията се организират от *Спортното дружество Младост*. Спортното дружество е основано на 29.05.2008 година. Това е и денят на дружеството. Седалището на спортното дружество е в Босилеград, Орище бб. Цветът на спортното дружество е зелено - бял, флагът е зелено - бял с емблемата на спортното дружество, а емблемата е гербът на СО Босилеград: свс зелено – бял цвят.

Спортният клуб се състои от: футболен клуб, шахматен клуб, атлетичен и волейболен клуб, както и спортни секции: секция за малък футбол, футбол на пясъка, баскетбол, волейбол, тенис, тенис на маса, волейбол, лека атлетика, бадминтон, аеробик и самозащита. Спортният клуб има управителни органи:

събрание; управителен съвет; надзорен съвет; председател на събранието и секретар на спортното дружество (взето от: <http://www.bosilegrad.org/sr/Sport.aspx>).

12. Позицията на сръбското малцинство в община Босилеград

Съгласно чл. 98 от Закона за местното самоуправление и чл. 107 от Статута на община Босилеград, Общинският съвет на Босилеград, на заседанието си от 22.10.2009 година с номер: 06-272/09 е приел *Решение за създаване на Съвет за международни отношения*.

Като се има предвид, че община Босилеград е национално смесена среда, Съветът за международни отношения е създаден като независим работен орган, съставен от представители на сръбския народ и представители на националните малцинства. Решението е в унисон със закона и в него се посочва, че представители в Съвета могат да имат представители на сръбския народ и на националните малцинства с повече от 1% от участието в общото население на общината, според последното преброяване на населението в Република Сърбия.

Съветът разглежда въпроси за осъществяването, защитата и развитието на правата на националните малцинства и националното равенство в община Босилеград, особено в областта на културата, образованието, информирането и служебната употреба на езиците и писмата, и участва в изготвянето на общински планове и програми от значение за реализирането на национални равенство.

Съветът промовира взаимното разбирателство и добрите отношения между всички общности, живеещи в община Босилеград.

Съветът за междуетнически отношения има шест членове, избрани от Общинския съвет, сред видни представители на сръбския народ и националните малцинства. Член на Общинския съвет на община Босилеград не може да бъде член на Съвета.

В съответствие със законовите разпоредби членовете на Съвета, принадлежащи към националните малцинства предлагат националните съвети на националните малцинства, а членовете на съветите, принадлежащи на сръбския народ или членове на националните малцинства, които нямат национален съвет на национално малцинство, се предлагат от Комисията за закони, кадрови и административни въпроси на Общинския съвет на Босилеград.

13. Анализ на нормативно-правната рамка на община Босилеград

13.1. Статут на община Босилеград

Член 3 от Европейската харта за местно самоуправление, която е приета от Република Сърбия като неразделна част от нейното законодателство през 2007 година, предвижда, че местното самоуправление означава правото и способността на местните власти в рамките на законните ограничения да изпълняват задачи и да управляват важна част от обществените работи под собствена отговорност и в интерес на местното население.

Законът за местното самоуправление предвижда, че статутът е най-висшият правен акт на единицата на местното самоуправление и че със статута и други общи актове общината регулира по-конкретно реда, условията и формите на упражняване на правата и задълженията от нейната компетентност.

Статутът на община Босилеград („Служебен вестник на Пчински окръг“ № 16/08 и 20/09 и „Служебен вестник на град Враня“ № 45/13) е приет от Скупщината на община Босилеград. Статутът на общината като най-висш общински нормативен акт, в съответствие със закона, регламентира правата и задълженията на община Босилеград и начина, по който те се упражняват, броя на съветниците в Общинската скупщина, организацията и работата на органите и службите, начина, по който гражданите управляват работи от компетентността на общината, учредяването и работата на местните общности и други форми на местно самоуправление, условията за подемане на граждански инициативи, както и други важни за общината въпроси.

Член 5 от Статута на община Босилеград постановява, че на територията на общината в служебна употреба са сръбският език и кирилицата и българският език и кирилицата.

В съответствие с чл. 11 от Статута и с отделно решение на Общинската скупщина общината определя наименованията на улиците, площадите, градските райони, махалите и други части от населените места на територията си, след като получи предварително съгласие от министерството, отговарящо за местното самоуправление. Ако на територията на общината се използва официално и език на национално малцинство, в процеса на промяна на наименованието на улици, площади, квартали, махали и други части на населените места се получава становището на Националния съвет на националното малцинство.

От особена важност са разпоредбите на чл. 15 от Статута, въз основа на които общината, изпълнявайки компетентностите си чрез своите органи в

съответствие с Конституцията и законите, наред с другото: „31) се грижи за осъществяването, защитата и подобряването на правата на човека и на индивидуалните и колективни права на членовете на националните малцинства и етническите групи; 32) определя езиците и писмата на националните малцинства, които са в служебна употреба на територията на общината и осигурява тяхното равноправно използване в процедурите пред общинските органи, публичните предприятия, институциите, организациите и службите, чийто основател е общината; осигурява изписването на наименованията на местата, реките, езерата и други географски наименования, наименованията на улици и площади, наименованията на общинските органи, пътните знаци, съобщенията и предупрежденията за обществеността и други обществени надписи на езика и писмото на националното малцинство, които са в служебна употреба в общината в съответствие с неговата традиция ; 33) се грижи за общественото информиране от местно значение и осигурява условия за обществено информиране на сръбски език и на езиците на националните малцинства, използвани на територията на общината, основава телевизионни и радиостанции за информиране на езиците на националните малцинства, които не са в служебна употреба, когато това информиране представлява достигнатото ниво на малцинствените права“.

За целите на съгласуването с действащото законодателство е започнал процес на изготвяне и приемане на нов Статут на община Босилеград. Чрез проверка на наличния проект на Статута на общината може да се отбележи, че той съдържа, наред с други неща, много важни разпоредби, уреждащи положението и компетенциите на местния Омбудсман и на Съвета за международни отношения (членовете от 126 до 140 от проекта на Статута на община Босилеград, 2018 г.), като по този начин се комплектува нормативната уредба в областта на защитата на местното самоуправление по законен начин.

13.2. Стратегия за развитие на община Босилеград 2013 - 2018

Стратегията за развитие на община Босилеград 2013 - 2018: *Босилеград - градът на надеждата без природни и държавни граници като център на международното трансгранично сътрудничество* определя стратегическите цели и конкретните приоритети за постигането на всяка от тях.

Стратегически цели:

- 1. Развитие на инфраструктурата с цел подобряване на икономическото развитие*

Приоритети:

- 1.1. Развитие на граничните преходи като предпоставка за развитие на инфраструктурата и икономиката;
- 1.2. Подобряване на инфраструктурата в Босилеград и Райчиловци като подкрепа за развитието на икономиката;
- 1.3. Ефективно териториално и урбанистично планиране с цел икономическо развитие;
- 1.4. Подобряване и опазване на околната среда като предпоставка за по-добър живот и работа на хората;
2. *Създаване на условия за развитие на селските райони и селата и осигуряване на по-добър живот на населението*
Приоритети:
 - 2.1. Подобряване на инфраструктурата в Босилеград и селата;
 - 2.2. Подобряване на условията за живот в селата;
3. *Създаване на условия и климат за използване на природните ресурси*
Приоритети:
 - 3.1. Подобро и рентабилно селскостопанско производство;
 - 3.2. Подобряване на пазарното представяне и промотиране на природните ресурси;
 - 3.3. Създаване на имидж на Босилеград като бъдеща туристическа дестинация;
4. *Създаване на възможности за заетост на трудоспособното население*
Приоритети:
 - 4.1. Развитие на малки и средни предприятия;
 - 4.2. Подобро производство;
5. *Създаване на по-добри условия за живот*
Приоритети:
 - 5.1. Повишаване на нивото на знания чрез подобряване на образователната система и ориентираното обучение;
 - 5.2. Създаване на по-добри условия за уязвимите групи и тяхната интеграция в обществото;

- 5.3. Подобряване на социалната инфраструктура;
- 5.4. По-добро сътрудничество на местната власт с публичните институции
- 5.5. Религиозни обекти

13.3. Решение за общинската администрация на Община Босилеград и Правилник за вътрешната организация и систематизация на работните места в общинската администрация на Община Босилеград

Решението за общинската администрация на Община Босилеград („Служебен вестник на град Враня“ № 20/17) (<http://www.vranje.org.rs/dokumenta.php?id=8459>) е прието под номер: 06-189 / 2017 от Скупщината на община Босилеград на 22 август 2017 година. Това решение, в съответствие с приложимия Закон за местното самоуправление и Статута на общината, определя компетенциите, вътрешната организация, начина на управление, отношенията с други органи, средствата за работа и други въпроси от значение за работата и организацията на общинската администрация на Община Босилеград.

Общинската администрация на община Босилеград е образувана като единен орган, който изпълнява задачи от първоначалните и възложени компетенции въз основа и в рамките на Конституцията, законите, Статута и други актове на общината. Съгласно чл. 18 от Решението, общинската администрация действа в съответствие с правилата на професията, безпристрастно и политически неутрално и е длъжна да осигурява еднаква защита на всеки гражданин при упражняването на права, задължения и законни интереси. Общинската администрация е длъжна да даде възможност на гражданите бързо и ефективно да реализират своите права и законни интереси, да предоставя на гражданите необходимите данни и информация и да предоставя правна помощ, както и да сътрудничи с гражданите и да зачита личността и достойнството на гражданите.

Решението за общинската администрация на община Босилеград не съдържа конкретни разпоредби, свързани с правата на малцинствата.

В съответствие с правомощията от Решението за общинската администрация, Общинският съвет на Община Босилеград на заседание, проведено на 27.07.2018 година, е приел *Правилник за вътрешната организация и систематизацията на работните места в общинската администрация, общинското правозащитничество, професионалните служби и специалните организации на Община Босилеград* номер: 06-226 / 2018.

В съответствие с новите правни решения от Закона за служителите в автономните покрайнини и единиците на местното самоуправление („Служебен вестник на РС” номер 21/16, 113/17, 113/2017-I - друг закон и 95/18), Правилникът регламентира вътрешната организация на общинската администрация и определя обхвата на работата и управлението на организационните единици, както и систематизацията - наименованията и описанието на работните места, званията, в които са класифицирани работните места, необходимия брой служители за всяко работно място, вид и степен на необходимото образование, изисквания опит и други условия за работа на всяко работно място в общинската администрация на Община Босилеград.

Въз основа на този Правилник в рамките на общинската администрация са формирани три отдела като основни организационни звена, в рамките на които работят секции като тесни организационни единици. Като отделна организационна единица в рамките на общинската администрация е формиран Кабинет на председателя (кмета) на общината.

Забелязва се, че в частта на Правилника, определяща условията за изпълнение на задачите на работното място на постоянен или временно зает служител, включително постове на длъжностните лица, не се изисква като отделно условие познаване на езика на националното малцинство. Освен това, документът не съдържа специални разпоредби, свързани с правата на малцинствата.

13.4. Реализирани и текущи проекти в Община Босилеград

Община Босилеград, заедно със Съвета на Европа и в партньорство с УГ „Гражданска инициатива за бъдещето”, е реализирала в периода от февруари 2015 г. до февруари 2016 г. проекта *„Изграждане на капацитет на местното самоуправление в Босилеград за изпълнение на международните и националните стандарти за защита на малцинствата”*.

Основната цел на този проект е да се повиши човешкият потенциал на местното самоуправление за прилагане на правата на човека и малцинствата, а неговите специфични цели са: а) повишаване на видимостта на проблемите на гражданите на Босилеград по отношение на упражняването на правата на човека и малцинствата; б) създаване на база за непрекъсната комуникация между гражданите, местните власти и органите на държавната администрация.

Целите на проекта се основават на оценките, че гражданите на Босилеград не упражняват правата на човека и малцинствата в съответствие с възможностите, предвидени в правната система на Република Сърбия. Причините за това са липсата на познания за признатите права, за органите, които прилагат и

защитават тези права, както и лошата организация на работата на служителите в местното самоуправление относно реализацията на правата на националните малцинства.

Проектът идентифицира основните проблеми, които пречат на пълното реализиране на правата на националните малцинства и подчертава потребностите и дейностите, които трябва да се предприемат за подобряване на състоянието: обучение на служителите на общинската администрация и установяване на постоянен канал за комуникация с общинската администрация на Ковачица, в която има изградена система за реализиране на правата на малцинствата; съдействие при превеждането на материали за заседанията на Общинския съвет; повишаване на видимостта пред централните органи на властта и създаване на общински център за правата на човека и малцинствата.

14. Анализ на резултатите от проучването на нагласите на гражданите на община Босилеград за употребата на малцинствените езици

Проучването е проведено за нуждите на общинската администрация на Община Босилеград в рамките на проекта: „Подобряване на реализацията на правата на българското национално малцинство в Община Босилеград“.

14.1. Основна информация за проекта

Наименование на проекта: *"Подобряване на реализацията на правата на българското национално малцинство в Община Босилеград"*. Проектът се изпълнява в рамките на проекта „Подобряване на защитата на националните малцинства в Сърбия“, финансиран от Съвместната програма на Европейския съюз и Съвета на Европа „Horizontal Facility“ за Западните Балкани и Турция.

Продължителност на проекта: от 4 септември 2018 г. до 15 март 2019 година.

Изпълнителен орган: Община Босилеград

Описание на проекта: Проектът включва реализирането на редица дейности, насочени към подобряване на положението на членовете на българското малцинство в Босилеград: поставяне на двуезични табла с наименованията на улиците, държавните органи, публичните предприятия, населените места, реките, изготвяне на листовки за правата на малцинствата с акцент върху използването на малцинствения език и листовки за междуетническата и межкултурната толерантност, провеждане на семинари за служителите в общината и гражданите с цел подобряване на реализацията на правата по отношение на използването на малцинствения език, анкетиране на гражданите

и издаване на публикация за правата на малцинствата въз основа на резултатите от анкетата.

Целеви групи на проекта: граждани на Община Босилеград - представители на различни етнически групи, живеещи в Община Босилеград.

14.2. Използвана методология

Вид на проучването:

Теренно проучване, директни разговори с жители въз основа на предварително изготвен въпросник, приложен върху представителната извадка от граждани (общо 300 респонденти, представляващи 3,76% от общото население).

Място на провеждане:

Въпреки че характеристиките на община Босилеград като малка среда не позволяват стриктно разграничаване на градското, крайградското и селското население поради икономическата свързаност, трудовата ангажираност на населението и ежедневните миграции, при провеждането на проучването са положени усилия за осигуряване на равнопоставеност на анкетираните от селските и градските райони.

Техника/инструмент:

Структурирано интервю лице-в-лице с граждани въз основа на предварително подготвен въпросник. Въпросите са затворен тип. Структурираният въпросник съдържа 14 въпроса.

Вид на извадката:

Случайна систематична извадка по методологията SRSWOR; три нива на подбор на извадката; лица на възраст над 18 години; разнообразна възрастова и образователна структура, при еднакво представяне на половете. Основата за подбор на извадката са данните от преброяването на населението през 2011 година.

Подбор на извадка:

В процедурата за подбор е използвана стандартната процедура за систематичен случаен подбор на респондентите (SRSWOR методология). Анкетирани са членове на домакинства, живеещи в община Босилеград. Приложени са две нива за подбор на извадката: (1) селска и градска среда, (2) метод на случайна извадка съгласно техниката на KISH. Анкетиращият тръгва от предварително определено място (извадкова единица) и влиза във всяко трето домакинство в индивидуално жилище в определено населено място, всеки трети апартамент в

жилищни сгради и два апартамента на различни етажи (KISH техника). Респондентът се избира напълно случайно. Респондентите са избрани в съответствие с предварително определени условия (напр. пол, възрастова група, образование и т.н.).

Подход:

Проучването и анкетата са проведени изцяло от членовете на екипа на УГ „ПРОДОР“ Кралево.

Термин:

Проучването е проведено на 24 и 25 октомври 2018 година.

14.3. Цел и очаквани резултати

Основната цел на проекта е да се реализират правата на българското национално малцинство в областта на служебната употреба на езика и писмото на националното малцинство, да се повиши съзнателността на местните българи за правото им да използват своя език и писмо и да се подобри използването на езика в официалната кореспонденция и топографските знаци.

Целта на проекта се основава на оценката, че гражданите на Босилеград не реализират напълно своите човешки и малцинствени права в съответствие с възможностите, които им предоставя правната рамка на Република Сърбия. В много случаи знанието на тези права е твърде ограничено. Конкретните резултати се отнасят до поставянето на топографски знаци на български език с наименованията на населените места, улиците и обществените институции на територията на община Босилеград, както и за повишаване на информираността на служителите в местното самоуправление и гражданите за законовото задължение и гражданските права, свързани с използването на малцинствените езици в Сърбия при промотиране на правата на малцинствата и толерантността.

Основното предназначение на изследването е първо да представи реалната картина на положението и да установи нивото на реализация на правото на националните малцинства на служебна употреба на техните езици и писма, да се получи пълна представа за нагласите на гражданите относно реализирането на техните човешки и малцинствени права на местно ниво, както и да се идентифицират релевантните обществени институции, в които следва да се подобри правото на служебна употреба на езика и писмото или където това право не може да бъде упражнено. Проучването също така дава оценка на степента, до която гражданите са запознати с основните човешки и малцинствени права, и изходните данни за нуждите на екипа и партньора по проекта за по-нататъшни дейности в рамките на проекта, като например

издаване на публикация за човешките и малцинствени права в Община Босилеград.

14.4. Обработени данни и резултати от проучването

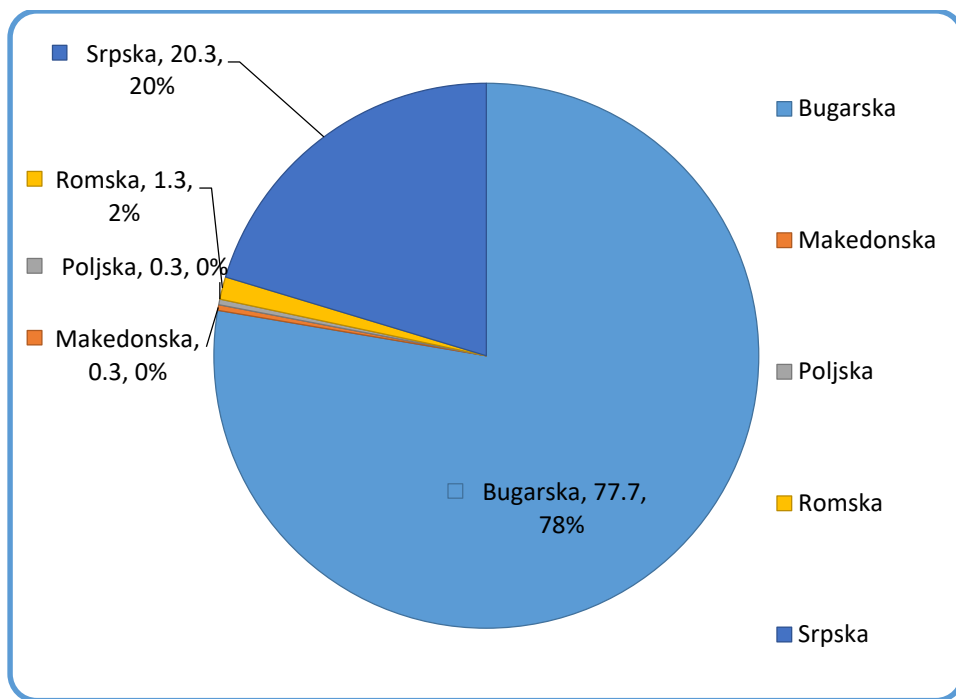
Получените резултати са представени в доклада чрез диаграми и таблици, последвани от текстови коментари. Въз основа на представените резултати и проектната документация са идентифицирани съответните заключения и препоръки, които могат да допринесат за по-успешното изпълнение на проекта.

14.4.1. Демографски данни

Проучването включва извадка от 300 респонденти от Община Босилеград. В процеса на определяне на извадката е взета под внимание структурата на респондентите по национална принадлежност (Диаграма А), както и диверсификацията според: обстоятелството дали живеят в градски или селски райони (Диаграма Б), половата структура (Диаграма В), възрастовата структура (Диаграма Г), професионалната квалификация (Диаграма Д) и работния статус (Диаграма Е). По този начин се удовлетворява необходимостта от валидност и висока представителност на извадката по отношение на общата популация.

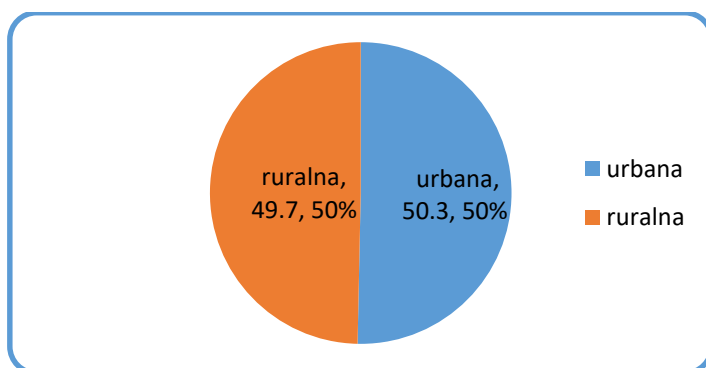
Графичните изображения на структурата на респондентите са следните:

Диаграма А: (Структура на анкетираните по национална принадлежност)

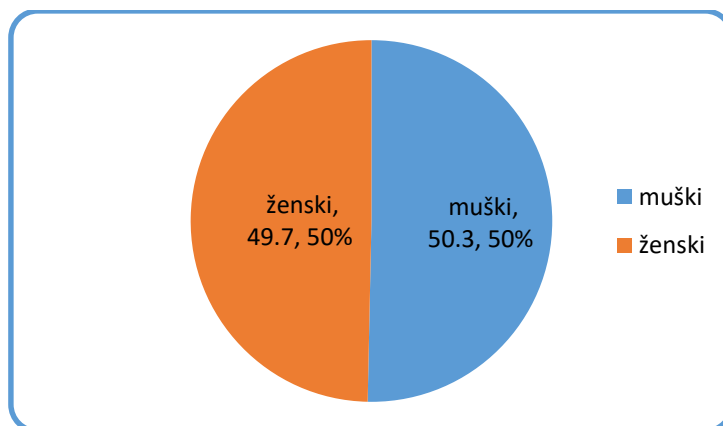
българи македонци поляци роми сърби

Диаграма Б: (Структура на анкетираните по жилищни райони - градски / селски)

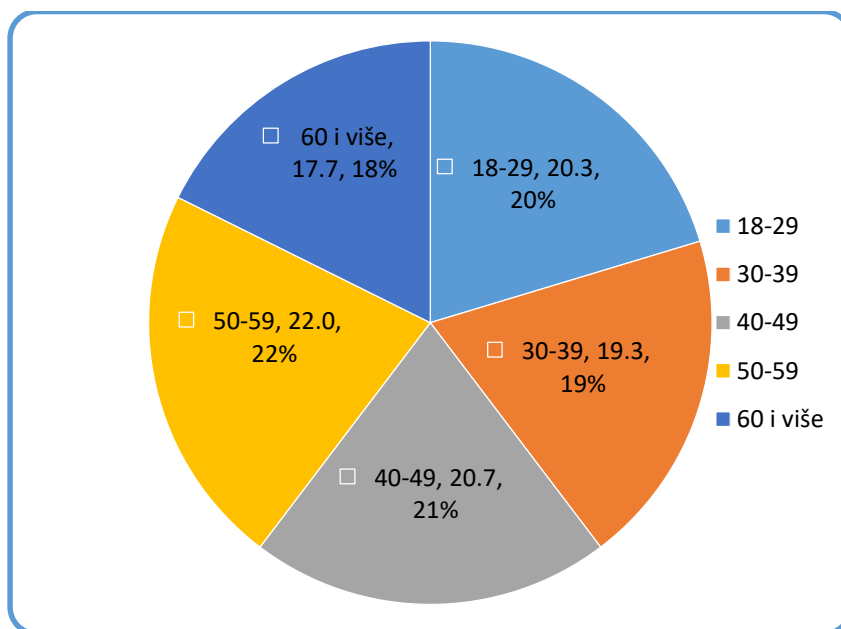
градски селски

Диаграма В: (Структура на анкетираниите по пол)

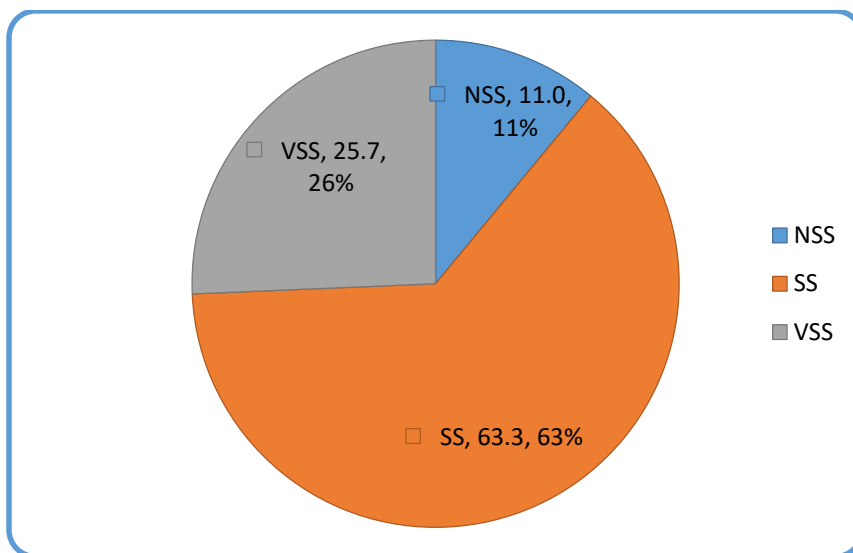
мъжки женски

Диаграма Г: (Структура на анкетираниите по възраст)

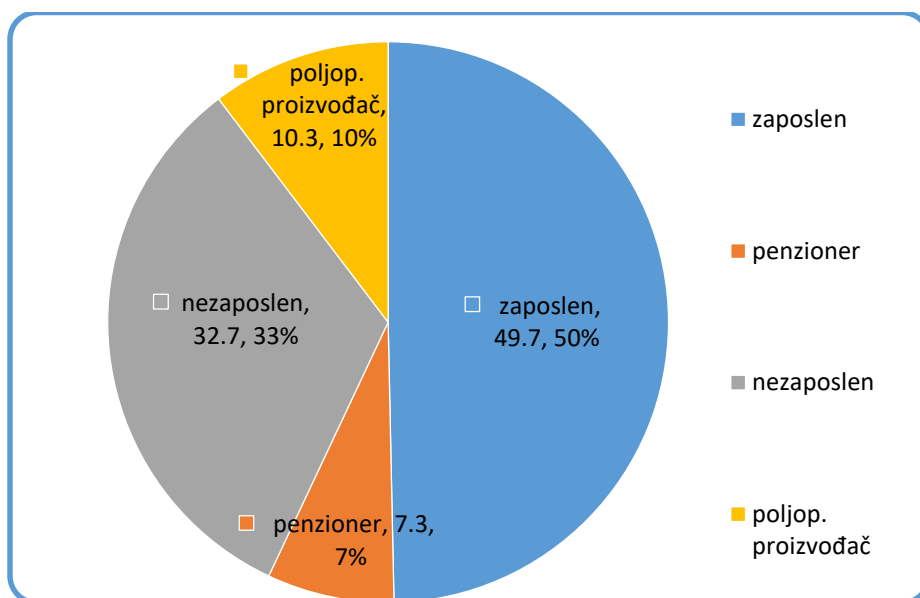

60 и повече

Диаграма Д: (Структура на анкетираните по професионална квалификация)

Диаграма Е: (Структура на анкетираните по работен статус)

зает пенсионер безработен земеделски производител

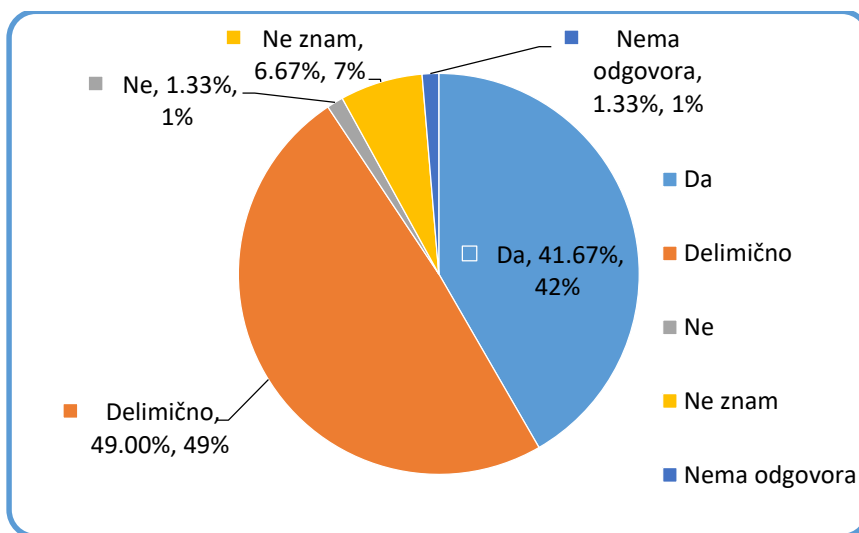
Като се вземат предвид всички разглеждани променливи, показани чрез горните диаграми, може да се заключи, че представителността на извадката за изследването отговаря на критериите за получаването на релевантни данни. По

този начин данните от това изследване могат да бъдат взети като добри указания за бъдещи дейности.

14.4.2. Оценка на знанията за правата на човека и малцинствата

1. От получените резултати (Диаграма 1) се вижда, че нагласите на респондентите в община Босилеград показват предимно добро познаване на правата на човека и малцинствата, гарантирани от Конституцията на Република Сърбия. **41,67%** от анкетираните изразяват **пълна** информираност за тези права, докато **49,2%** от анкетираните са **частично** запознати с тях, което дава общо **90,67%** от анкетираните, които са оценили положително своите знания за гарантираните човешки и малцинствени права. Ниските проценти от анкетираните, които **не знаят (6,67%)** или **не са запознати с тези права (1,33%)**, потвърждават високата степен на информираност на жителите на Босилеград в тази област.

Диаграма 1 (Въпрос 1: Запознати ли сте с човешките и малцинствените права, които са гарантирани от Конституцията на Република Сърбия?)

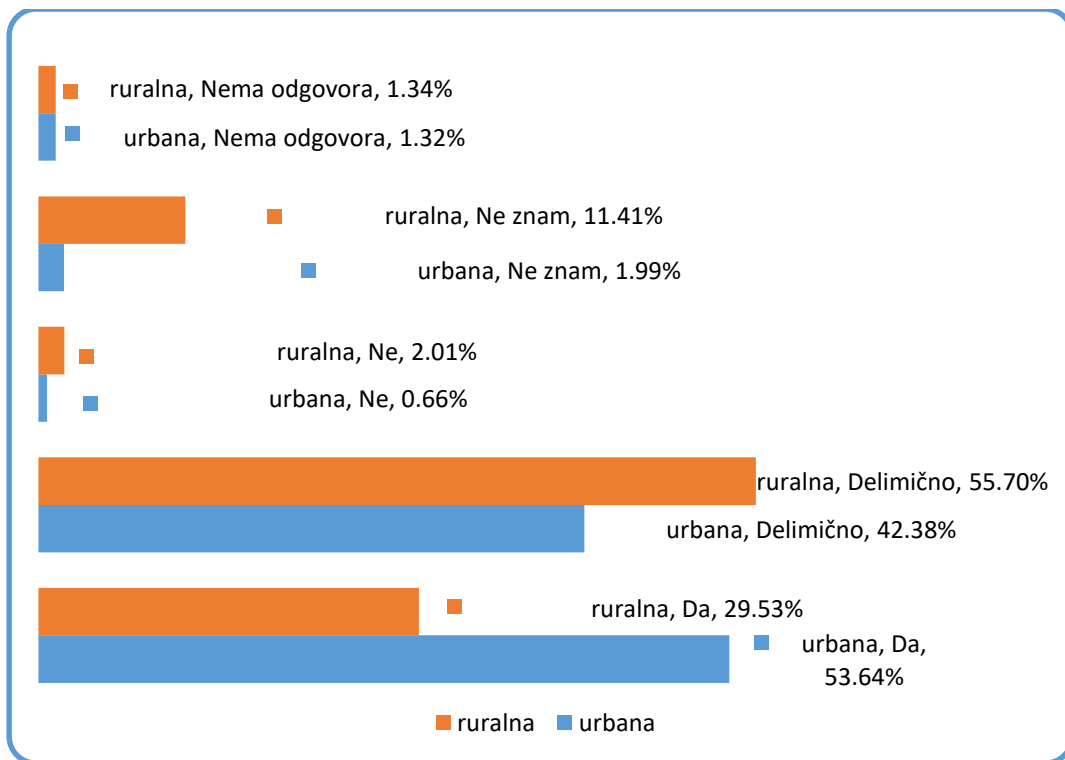

Да Частично Не Не знам Няма отговор

Като се вземат предвид данните, получени чрез сравнителен анализ (Диаграма 2), където е наблюдавана разликата в оценката на знанията за тези права между респондентите в градските и селските райони, се забелязва приближеност на нагласите на респондентите от тези райони. Най-големите отклонения са налице при оценката на пълната информираност, тъй като тя се оценява в значителен процент (53,64%) от градското население, докато жителите на

селските райони са показали знания за тези права в значително по-нисък процент (29,53%).

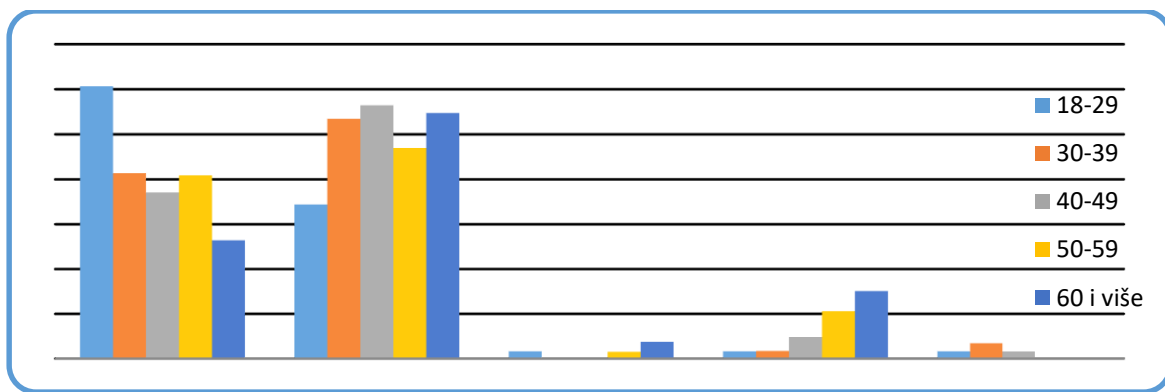
Диаграма 2

Няма отговор Не знам Не Частично Да селски градски

По-ясна картина се получава чрез анализ на резултатите от изследването по възрастови групи (Диаграма 3), където знанието за правата на човека и малцинствата в най-голям процент се оценява като пълно от анкетираните в групата 18-29 (60.66%) и като частично от респондентите в групата 40-49 (56.45%). От друга страна, непознаването на тази област е най-често срещано сред респондентите в групата 50-59 години (10.61%) и 60 години и повече (15.09%).

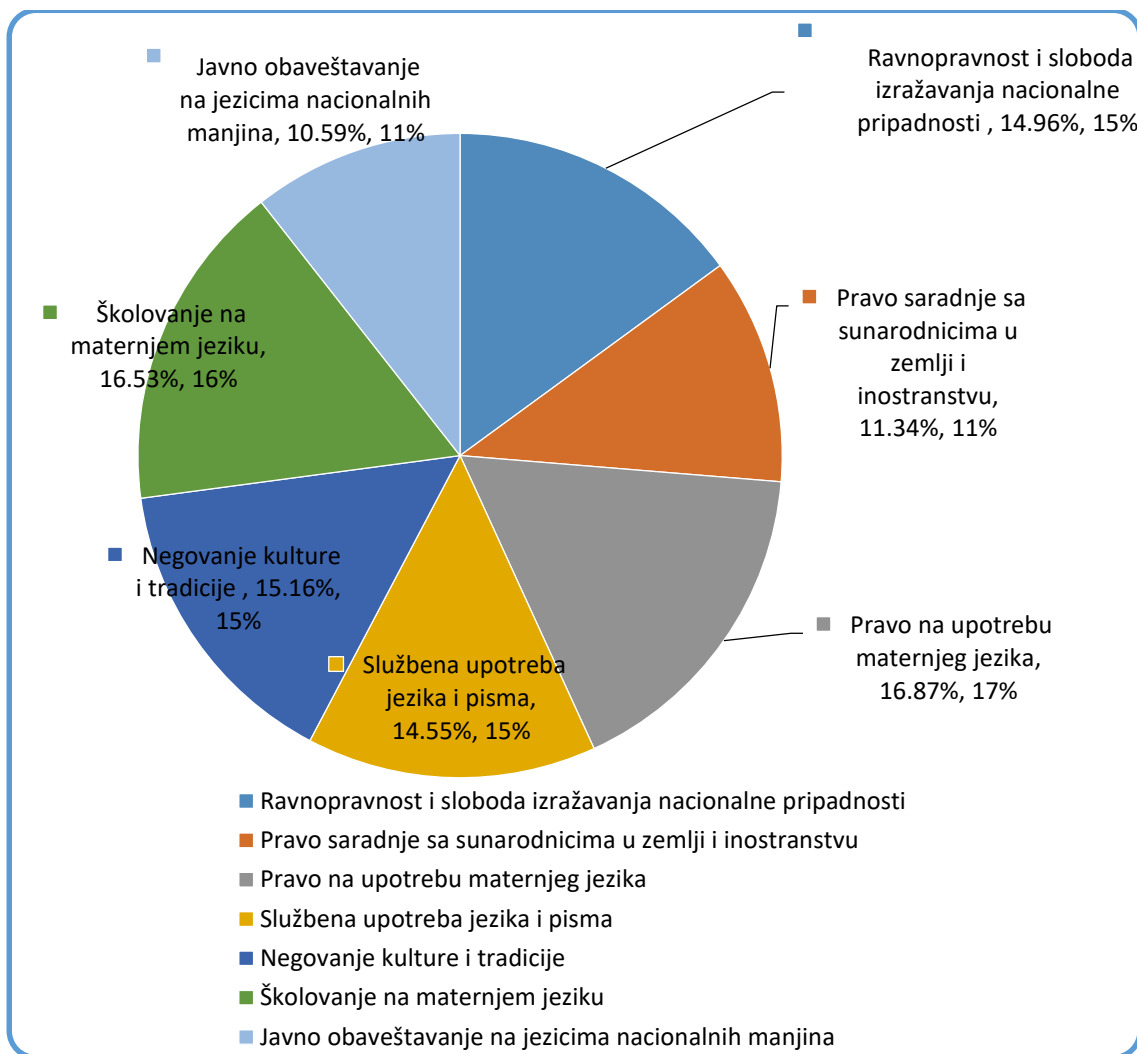
Диаграма 3

Да Частично Не Не знам Няма отговор

2. Сред най-известните човешки и малцинствени права (Диаграма 4) най-голям процент от анкетираните са посочили **правото на употреба на майчиния език** (16,87%) и **правото на образование на майчин език** (16,53%), докато познаването на останалите права е представено горе-долу в същата степен. Такива отговори са обичайни, тъй като употребата на майчиния език и правото на образование на майчин език са нещо, с което гражданите най-често се срещат.

Диаграма 4 (Въпрос 2: С кои от посочените човешки и малцинствени права сте запознати?)

- Равенство и свобода на изразяване на националната принадлежност
- Право на сътрудничество със снородниците в страната и чужбина
- Право на използване на майчиния език
- Служерна употреба на езика и писмото
- Тачене на културата и традициите
- Образование на майчин език
- Публично информиране на езика на националното малцинство

Когато се направи сравнение между факторите в градските и селските райони (Диаграма 5), познаването на определени права на човека и малцинствата се оценява като сравнително балансирано сред респондентите.

(Диаграма 5)

Публично информиране на езика на националното малцинство

Образование на майчин език

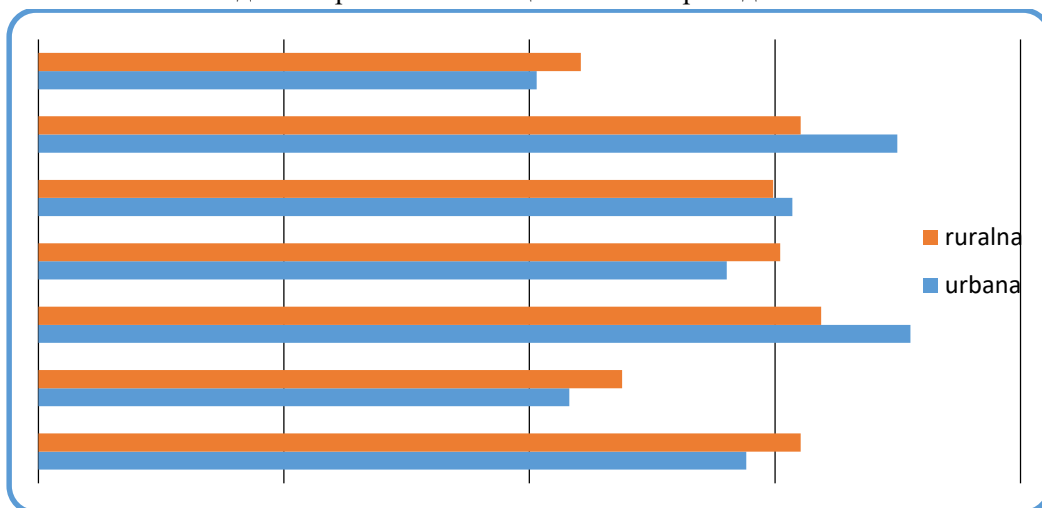
Тачене на културата и традициите

Служебна употреба на езика и писмото

Право на използване на майчиния език

Право на сътрудничество със сънародниците в страната и чужбина

Равенство и свобода на изразяване на националната принадлежност

градски

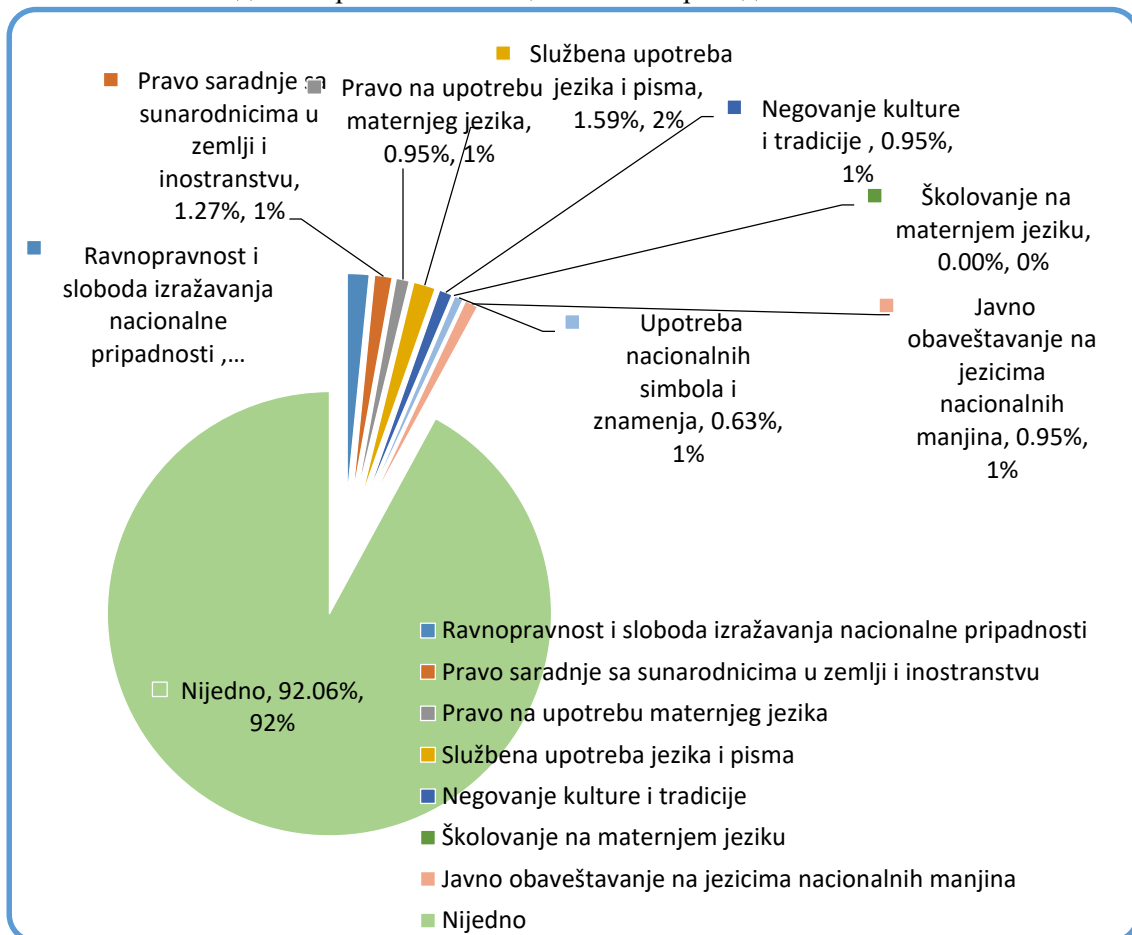
селски

3. Нагласите на респондентите във връзка с лишаването от определени права (Диаграма 6) в изключително голяма степен (92,06%) сочат, че жителите на Община Босилеград смятат, че не са лишени от нито едно право, 1,59% смятат, че не им е дадена възможност за служебна употреба на езика и писмото, докато 1,59% от тях са на мнението, че им е отнето правото на равенство и свободно изразяване на националната принадлежност. И двете права пряко въздействат върху поведението на гражданите, като при това лишаването от правото на

служебна употреба на езика и писмото действа чрез външни (обективни) фактори, а впечатлението за отнемане на правото на равенство и свободно изразяване на националната принадлежност действа въз основа на субективна оценка на поведението на околната среда към респондента и е изключително произволно, тъй като няма официално регистрирани случаи на нарушение на това право.

Диаграма 6 (Въпрос 3: Мислите ли, че някои от посочените права са Ви отнети?)

Равенство и свобода на изразяване на националната принадлежност

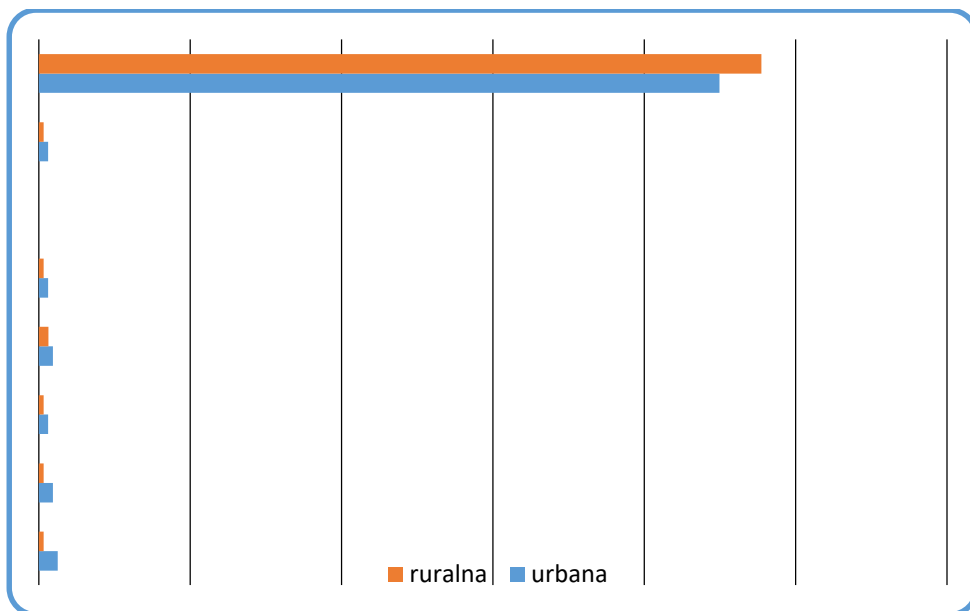

Право на сътрудничество със сънародниците в страната и чужбина
 Право на използване на майчиния език
 Служебна употреба на езика и писмото
 Тачене на културата и традициите
 Образование на майчин език
 Публично информиране на езика на националното малцинство
 Нито е

По време на интервюирането е забелязано, че предимно ромите казват, че са им „отнети“ някои права, най-често правото на равенство и свободно изразяване на националната принадлежност, използването на майчиния език, както и опазването на културната и националната идентичност чрез различни видове културни институции, които евентуално трябва да бъдат основани.

От сравнението на отговорите на респондентите от градските и селските райони се вижда, че и в двата района респондентите категорично подкрепят мнението, че не им е отнето нито едно човешко и малцинствено право (Диаграма 7). Трябва да се подчертае, че в селските райони тази нагласа е представена в почти абсолютен процент (95,45%).

(Диаграма 7)

Нито едно
 Публично информиране на езика на националното малцинство
 Образование на майчин език

Тачене на културата и традицията
Служебна употреба на езика и писмото
Право на използване на майчиния език
Право на сътрудничество със сънародниците в страната и чужбина

Равенство и свобода на изразяване на националната принадлежност
селски градски

От интервютата може да се заключи, че респондентите са сравнително добре запознати с темата за човешките права и правата на малцинствата и че всички отговори са получени въз основа на предварително формирани нагласи и опит. По време на интервюто е забелязано, че респондентите, които първоначално са заявили, че не са запознати с правата на човека и малцинствата, след обяснението на анкетиращия какво означава всяко от тези права, те всъщност в голяма степен знаят за тях, но не са запознати с терминологията на въпросните права. Тези отговори следва да се свържат и с отговорите на въпроси, свързани с начина на информиране по теми от обществен интерес (вижте отговорите на въпрос 12), за да се използва най-добрият начин за предаване на информация на гражданите и те да бъдат запознати по-добре с тези теми.

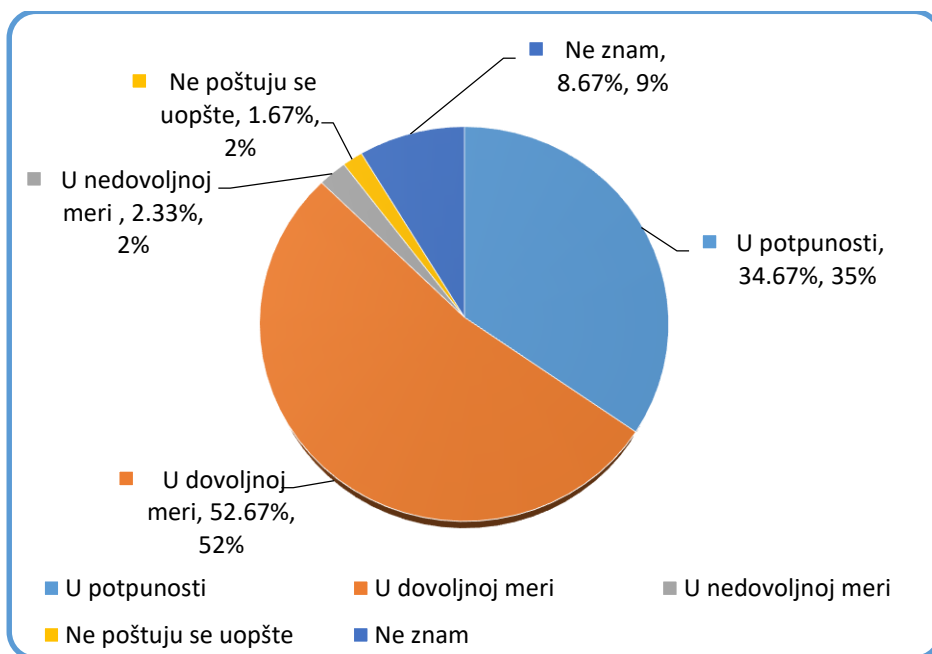
14.5. Отношение към правата на човека и малцинствата и нагласи на отделни лица към зачитане на правата на всички нива в Община Босилеград

Сърбия е една от малкото страни, която със своята Конституция признава не само индивидуалните, но и колективните права на националните малцинства. По този начин на членовете на националните малцинства се дава възможност да участват пряко или чрез свои представители в процеса на вземане на решения или самите те да решават конкретни въпроси, свързани с тяхната култура, образование, информиране и служебна употреба на езика и писмото.

4. Проучването показва, че предишният опит във връзка със зачитането на правата на човека и малцинствата в Община Босилеград като цяло се оценява положително (Диаграма 8). Трябва обаче да се добави, че определен брой респонденти нямат никакви познания от този тип. Мнението на респондентите за обхвата на зачитане на гарантираните права на човека и малцинствата е предимно положително, тъй като 34,67% от тях смятат, че правата на човека и малцинствата са напълно спазени, 52,67% са заявили, че тези права се спазват в достатъчна степен, а 2,33% от тях считат, че тези права не се спазват достатъчно или изобщо не се спазват - 1,67%. Фактът, че 8,67% от анкетираните нямат информация за степента на зачитане на човешките права и правата на

малцинствата, показва ограниченото им възприятие за тази област. Тези отговори трябва да се свържат и с отговорите на въпроси, свързани с начина на информиране по теми от обществен интерес (вижте отговорите на въпросите от Област 4), за да се използва най-добрият начин за предаване на информация на гражданите и те да бъдат запознати по-добре с тези теми.

Диаграма 8 (Въпрос 4: По Ваше мнение, в каква степен се зачитат човешките права и правата на малцинствата, които са гарантирани от Конституцията на Република Сърбия?)

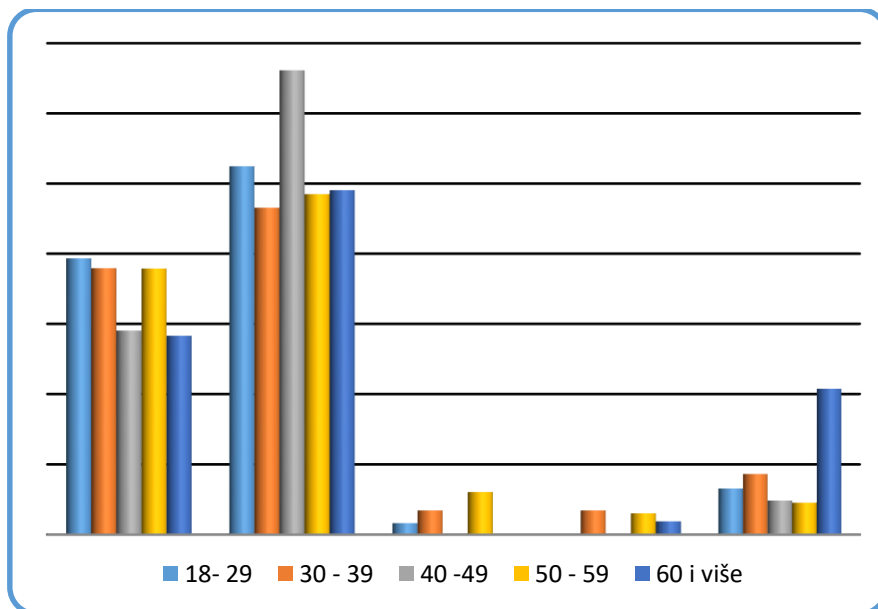

Напълно, В достатъчна степен, В недостатъчна степен, Изобщо не се спазват, Не знам

Може да се твърди, че мнозинството от населението на Босилеград смята, че е налице задоволително регулиране на защитата на малцинствените права, но се забелязва и значително присъствие на възприятието, че членовете на доминиращата малцинствена общност (българите) имат по-голям обхват на правата, отколкото членовете на други малцинствени групи (ромите). Тази оценка за привилегираното положение на малцинствата в обществото е често срещана при респондентите от националните малцинства, които нямат значителен дял от населението в местните среди и / или при респондентите, които в ежедневните взаимодействия нямат преки контакти с малцинствата.

От сравнението на отговорите на респондентите в областта на жилищното настаняване (градско / селско) се вижда, че и в двете области респондентите имат идентични нагласи (Диаграма 9) и че възприятието на населението за тази област от гледна точка на възрастовата структура е почти еднакво (Диаграма 10).

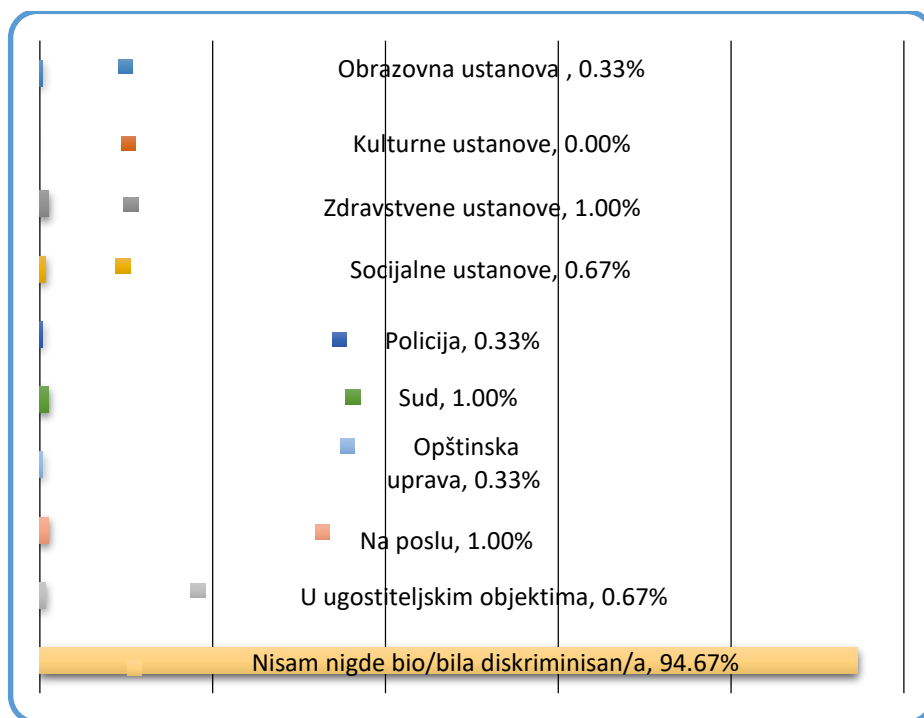
(Диаграма 9)

Напълно В достатъчна степен В недостатъчна степен Изобщо не се спазват Не знам 60 и повече

5. По мнението на респондентите етническата принадлежност не е източник на дискриминация. Трябва да се подчертае, че тази нагласа е представена в почти абсолютна стойност - 94.67% (Диаграма 11). Когато респондентите са казвали мнението си относно възможностите за дискриминация, основаваща се на националната принадлежност, „най-силната“ дискриминация е изразена в областта на заетостта (1,00%), след това в съдебната система (1,00%) и здравеопазването (1,00%).

Диаграма 11 (Въпрос 5: Смятате ли, че някога Ви е било отнето някое право поради националната Ви принадлежност и къде?)

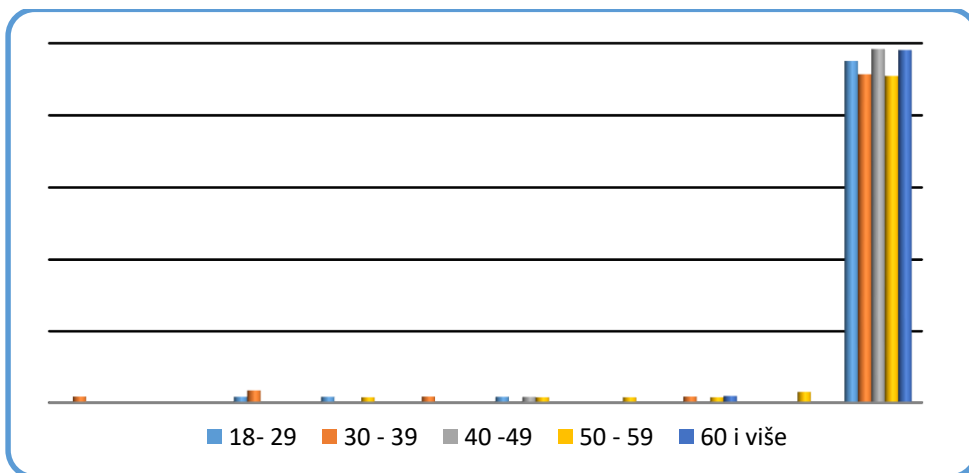

- Образователни институции
- Културни институции
- Здравни институции
- Социални институции
- Полиция
- Съдилища
- Общинска администрация
- На работа
- В ресторанти
- Никъде не съм бил/а дискриминиран/а

Когато се наблюдава възрастовата структура на респондентите, които смятат, че са лишени от някакво право поради националната им принадлежност, се забелязва, че най-висок процент от анкетираните, които са били дискриминирани на работното място, принадлежат към възрастовата група 60 и повече години - 1.89%, докато 3.45 % от анкетираните смятат, че са били

дискриминирани поради националната им принадлежност в здравните заведения (Диаграма 12).

Диаграма 12

Образователни институции Културни институции Здравни институции
Социални институции Полиция Съдилища Общинска администрация На
работа В ресторанти Никъде не съм бил/а дискриминиран/а

14.6. Нагласи относно възможностите за служебна употреба на езика в местните и държавните институции в Община Босилеград

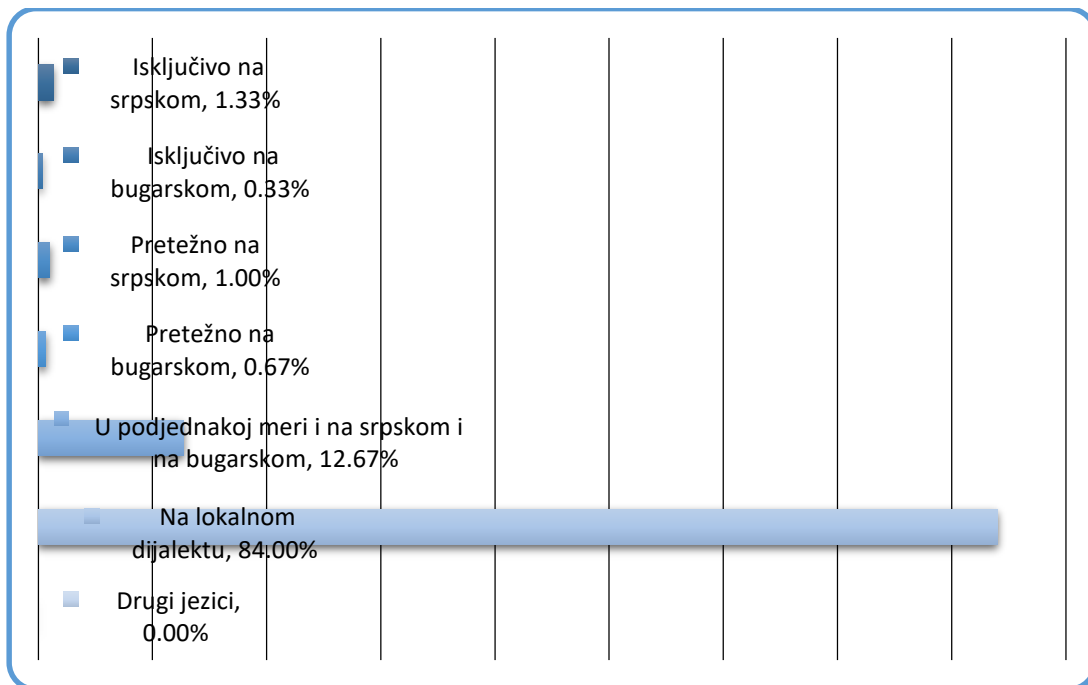
Въпросът за служебната употреба на езика и писмото е регламентиран подробно в Закона за служебната употреба на езиците и писмата. Ако даден език и писмо са в служебна употреба, това означава, че се използват от държавните и покрайнинските органи, както и от органите на местното самоуправление, а също така и от други притежатели на публични правомощия (публични предприятия и обществени служби) по време на: устна и писмена комуникация на притежателя на публичните правомощия с гражданите; провеждане на процедури за осъществяване и защита на правата, задълженията и отговорностите на гражданите; водене на предписаните регистри от общинските органи и организациите, които упражняват публични правомощия на територията на общината; издаване на публични документи, както и други документи, които представляват интерес за изпълнение на законоустановените граждански права; упражняване на права, задължения и отговорности на работещите; изписване на наименованията на места и други географски наименования, наименованията на площади и улици, наименованията на органи, организации и фирми; публикуване на публични покани, уведомления

и предупреждения за обществеността, както и при изписването на други обществени надписи.

В член 79 от Конституцията, като един от начините за опазване на спецификата и идентичността на националните малцинства, е посочено правото на лицата, принадлежащи към национални малцинства, че в средите, в които те представляват значителна част от населението, държавните органи, организациите, на които са поверени публични правомощия, органите на автономните покрайнини и на единиците на местното самоуправление провеждат процедури и на техния език и писмо, могат да използват името си на техния собствен език и че традиционните местни наименования, наименованията на улици, населени места и топографски знаци трябва да бъдат изписани и на техния език.

6. При оценката на интензивността на използването на майчиния език в ежедневната комуникация (Диаграма 13), голямо мнозинство от респондентите (84,00%) са отговорили, че със своите съграждани общуват на местния (шопски) диалект, който представлява връзка между сръбския и българския език, докато 12.67% от тях са заявили, че в еднаква степен използват и сръбския, и българския език.

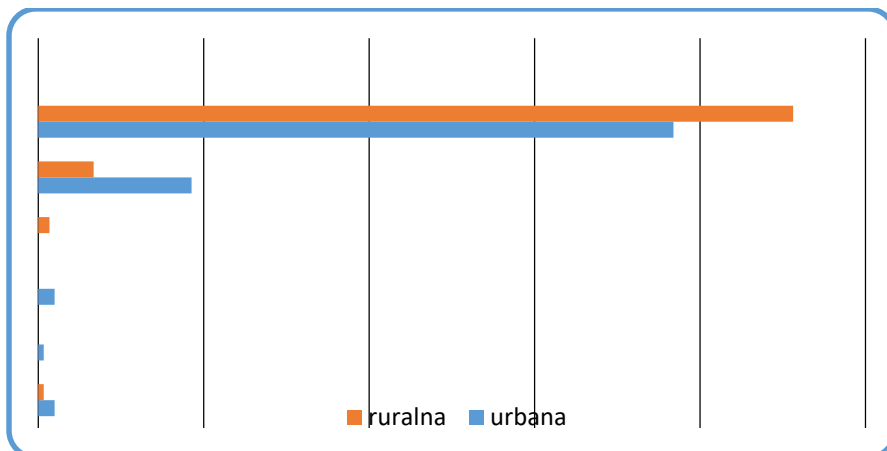
Диаграма 13 (Въпрос 6: На кой език общувате със съгражданите си в ежедневиите си контакти?)

Само на сръбски Само на български Предимно на сръбски Предимно на български В еднаква степен и на сръбски, и на български На местния диалект На други езици

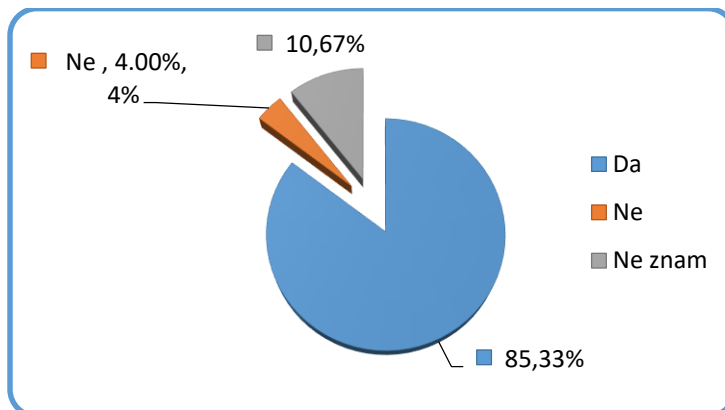
Когато се сравняват получените отговори в градските и селските райони, не се забелязва разлика в нагласите по този въпрос (Диаграма 14).

Диаграма 14

7. Обработените данни за това дали респондентите имат възможност да използват майчиния си език при упражняване на правата си в институциите показват, че членовете на националните малцинства не са изправени пред невъзможност да използват собствения си език в комуникацията с държавните органи (Диаграма 15). 85,33% от респондентите потвърждават, че им е дадено право на служебна употреба на езика, но поради опростяването на процедурите сръбският език остава преобладаващият език, който се използва в официалната комуникация. За 10,67% от респондентите, които са заявили, че не са запознати с правото на служебна употреба на езика, се предполага, че те не са имали нужда да упражняват някои права в институциите. От директните коментари на респондентите може да се заключи, че положението на членовете на ромското малцинство е специфично - а именно служебната употреба на техния език не е възможна, но те не се чувстват лишени, защото знаят и сръбския, и българския език.

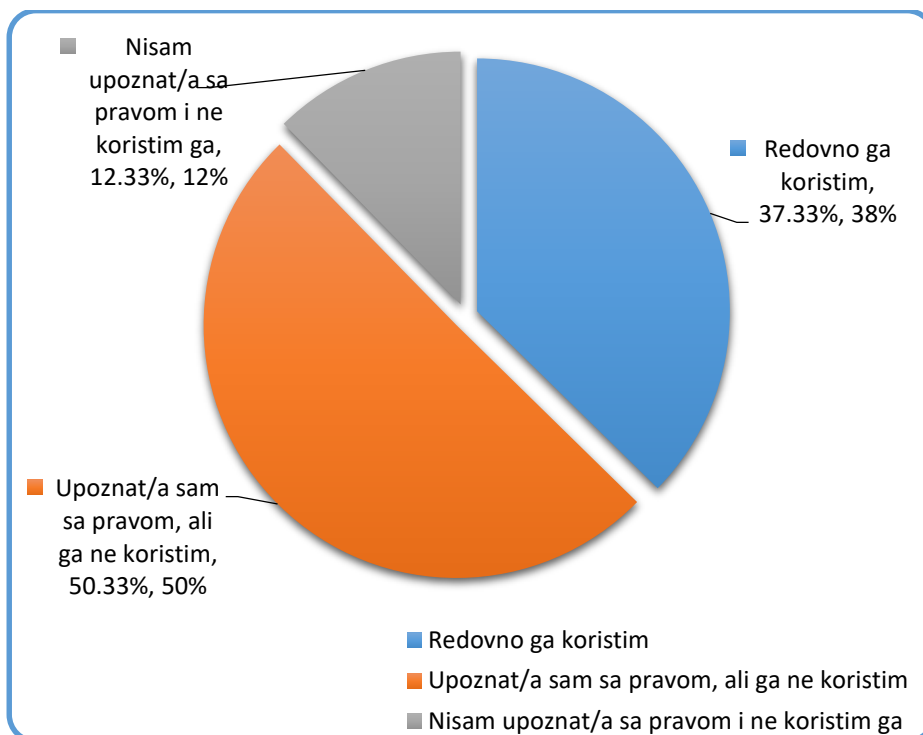
Диаграма 15 (Въпрос 7: Имате ли право на служебна употреба на езика и писмото пред публичните институции?)

Да Не Не знам

8. Отговорите на респондентите на въпроса за интензивността на използване на правото на служебна употреба на езика и писмото потвърждават резултатите от изследването и направените изводи във връзка с предходния въпрос (7) и показват висока степен на съгласуваност на нагласите. А именно, въпреки че им е дадена възможност за служебна употреба на езика и писмото - само 37,33% от респондентите редовно използват това право, докато половината от тях - 50,33% са запознати с това право, но не го използват. 12,34% от анкетираните са заявили, че не са запознати с това право и поради това не го използват (Диаграма 16). Липсата на познаване на правото на служебна употреба на езика и писмото може да окаже неблагоприятно въздействие върху информираността на жителите за техните гарантирани права във връзка със опазването на основните характеристики на националната идентичност и ползването на културната автономия. Поради тази причина е необходимо да се обмисли всеобхватно образование на гражданите, за да се балансира равнището на реализация на правата на различните национални малцинства, да се подобри качеството на предоставяните от публичната администрация услуги и в крайна сметка да се намали произволът, да се увеличи правната сигурност и да се укрепи върховенството на закона.

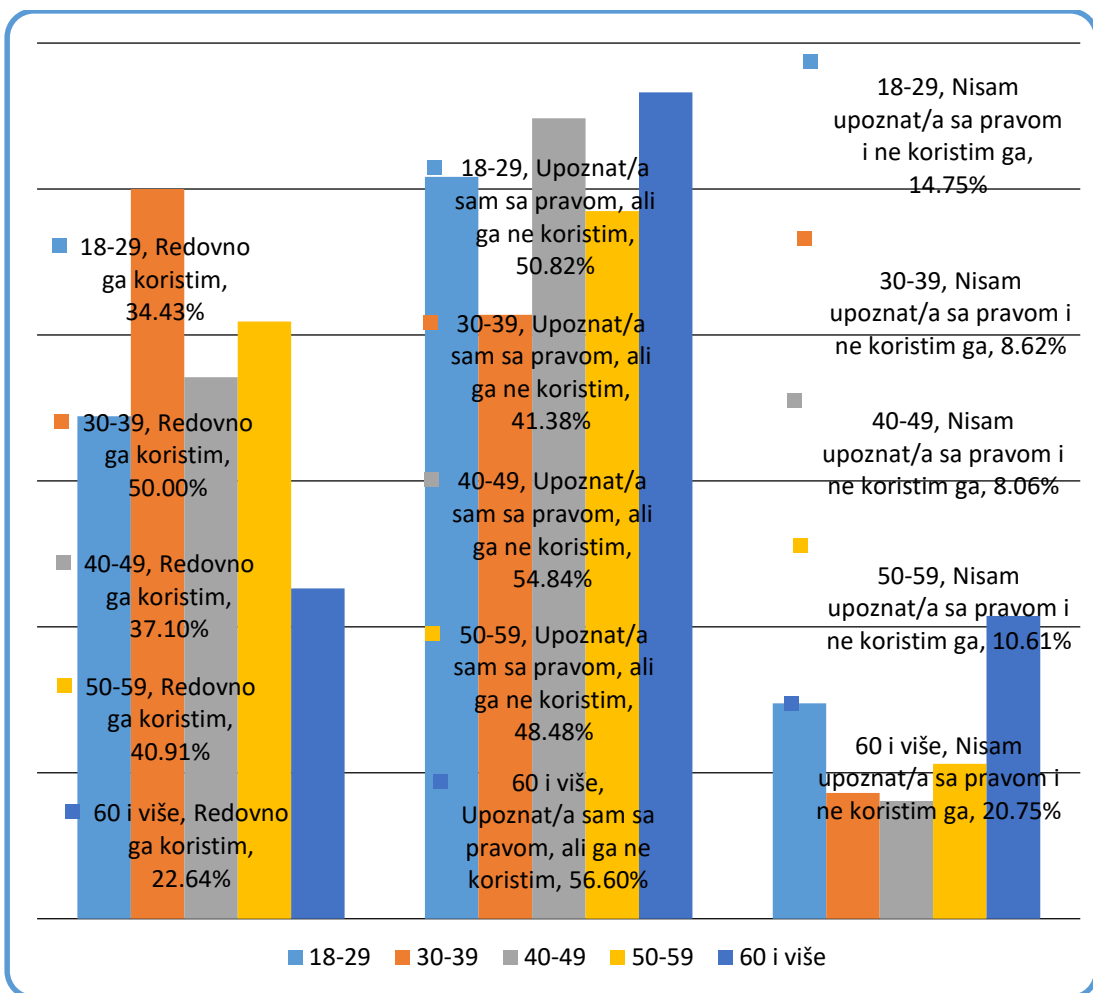
Диаграма 16 (Въпрос 8: Използвали ли сте някога правото на служебна употреба на езика и писмото?)

Използвам го редовно, Запознат/а съм с правото, но не го използвам, Не съм запознат/а с правото и не го използвам

Когато този въпрос се разглежда от гледна точка на възрастовите групи (Диаграма 17), се оказва, че макар и да са запознати с него, това право не се използва от граждани във възрастовата група 60 и повече години (56.60%), докато представителите на останалите възрастови групи се различават незначително от тях (от 40-49 години - 54.84%, от 18-29 години - 50.825%). 50% от членовете на възрастовата група 30-39 години използват това право редовно, а най-голям процент от групата на незапознатите - 20,75% се отнася до възрастовата група 60 години и повече.

Диаграма 17

Използвам го редовно Запознат/а съм с правото, но не го използвам Не съм запознат/а с правото и не го използвам

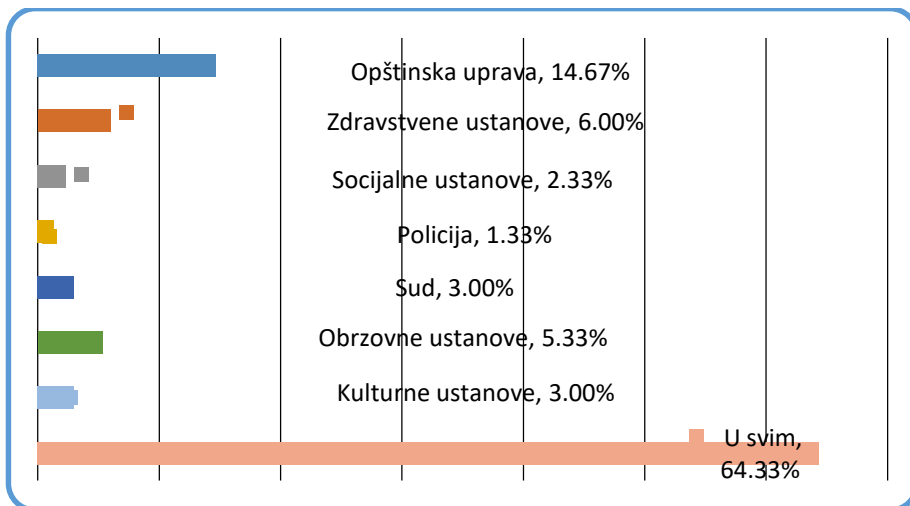
9. Служебната употреба на езика на националното малцинство се отнася до използването на този език в комуникацията с органите на публичната власт. От самата държава, т.е. от ратифицираните международни договори и нивото на защита в нейното вътрешно законодателство ще зависи обхватът на защитата на правото на служебна употреба на езика, т.е. пред кои органи и в какви ситуации може да се използва езикът на националното малцинство. Служебната употреба на езика на националното малцинство предполага активна роля на

държавата, защото само с нейното активно съдействие може да се създаде възможност за използване на езика на националното малцинство.

Осъществяването на правото на служебна употреба на езика на националното малцинство е най-силно свързано с местното ниво, тъй като комуникацията на гражданите с органите на публичната власт се осъществява предимно на местно ниво, в местната среда.

Въпросът за развитието и ефективността на комуникацията между гражданите и публичните служби в голяма степен е показател за удовлетвореност, качество и възможно подобрене, както и за заинтересованост, лична отговорност и доверие в компетентните органи. Подобряването на комуникацията води до напредък в разбирането на нуждите на гражданите и възможностите на компетентните служби за адекватен отговор. Ето защо част от анкетата е посветена на този въпрос. Що се отнася до ефективността на използването на малцинствения език и писмо в работата на публичните служби (Диаграма 18), 64,33% от респондентите са заявили, че това право осъществяват еднакво във всички институции, 14,67% от респондентите смятат, че това право реализират най-лесно в общинската администрация, 19.66% от тях най-лесно осъществяват правото на служебна употреба на езика на националното малцинство в: здравните заведения (6.00%), образователните институции (5.33%), съдилищата и културните институции (по 3.00% от респондентите), социалните институции (2,33%). Само 1,33% от респондентите са заявили, че могат ефективно да използват гарантираното им право на служебна употреба на езика и писмото пред този орган.

Диаграма 18 (Въпрос 9: В коя институция най-лесно упражнявате правото на служебна употреба на езика и писмото?)

Общинска администрация, Здравни ведомства, Социални институции, Полиция, Съдилища, Образователни институции, Културни институции, Във всички

Когато се сравнят получените отговори в градските и селските райони (Таблица 1), не се забелязва разлика в нагласите по този въпрос.

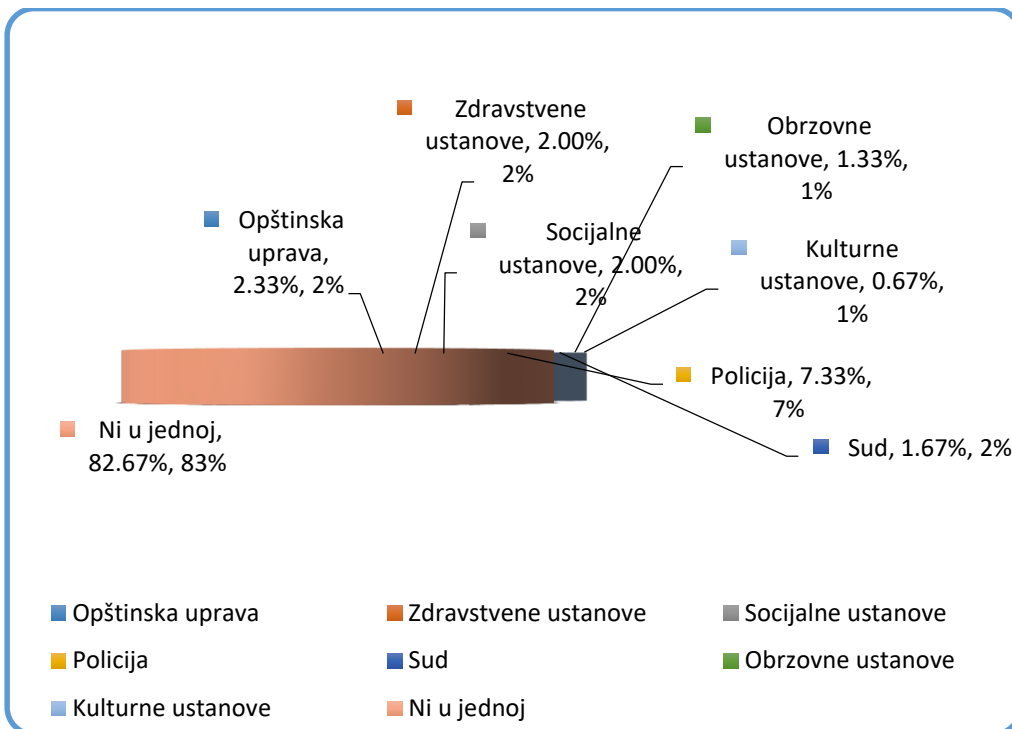
Таблица 1

		брой		процент	
		градски	селски	градски	селски
а	Общинска администрация	26	18	17,22%	12,08%
б	Здравни ведомства	10	8	6,62%	5,37%
в	Социални институции	5	2	3,31%	1,34%
г	Полиция	2	2	1,32%	1,34%
д	Съдилища	3	6	1,99%	4,03%
е	Образователни институции	12	4	7,95%	2,68%
ж	Културни институции	5	4	3,31%	2,68%
з	Във всички	88	105	58,28%	70,47%
	ОБЩО:	151	149	100,00%	100,00%

10. Посочвайки институциите, в които гражданите нямат възможност да използват майчиния си език или смятат, че тази възможност не им е напълно разрешена (Диаграма 19), респондентите са заявили, че най-трудно упражняват това право пред полицейските органи (7,33%), след това в общинската администрация (2,33%), както и в здравните и социалните институции (4,00%). Разпределението на тези отговори води до заключението, че компетенциите, процедурите и работата на определени служби и институции, отговарящи за последователното прилагане на законите, уреждащи тази област на местно ниво, не са достатъчно прозрачни.

Въпреки наличната тенденция, че 82,67% от респондентите (това е убедително мнозинство) смятат, че няма проблеми при упражняването на това право в нито една институция, фактът, че 13.66% от респондентите не са имали възможност да упражняват правото си на служебна употреба на езика и писмото говори за възможен досегашен опит, който не е бил положителен. Следователно е необходимо да се работи за изграждане на доверие в институциите и компетентните служби, което е възможно чрез тяхната прозрачна работа, както и по-ефикасно и бързо реагиране в проблемни ситуации. Предмет на понататъшното повишаване на съзнателността е ясно информиране на гражданите относно действията в случаите, когато на отделни лица не се даде възможност да упражняват правото си на служебна употреба на езика и писмото. Когато се имат предвид и неформалните комуникационни канали (вижте отговорите на въпрос № 12), ролята на тези канали не трябва да се пренебрегва.

Диаграма 19 (Въпрос 10: В коя институция най-трудно упражнявате правото на служебна употреба на езика и писмото?)

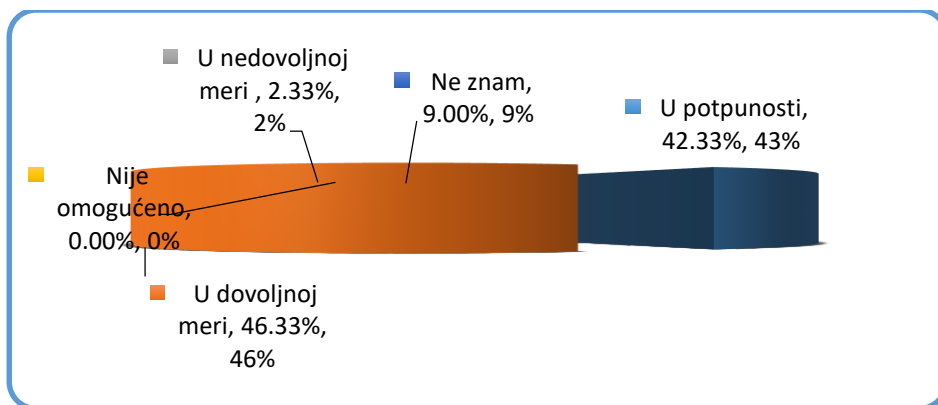
Общинска администрация Здравни ведомства Социални институции
Полиция Съдилища Образователни институции Културни институции В нито една

11. Ако има условия, членовете на националните малцинства могат да учат: или на майчиния си език, или двуезично, а в случай че обучението се провежда на сръбски език, те имат възможност да изучават майчиния си език с елементи на националната култура. За реализацията на учебния план на майчин език или двуезично в основните и средните училища е законово определен минималният брой ученици. Обхватът на упражняване на правото на членовете на българското национално малцинство на образование на български език в основните и средните училища в община Босилеград (Диаграма 20) е оценен предимно като задоволителен или в достатъчна степен (46.33%), а 42.33% от анкетираните са оценили тази възможност като напълно реализирана. 2,33% от респондентите са дали незадоволителна оценка.

Значителен коментар е записан от анкетиращите, че голям брой респонденти, които смятат, че това право е напълно упражнено, записват децата си за

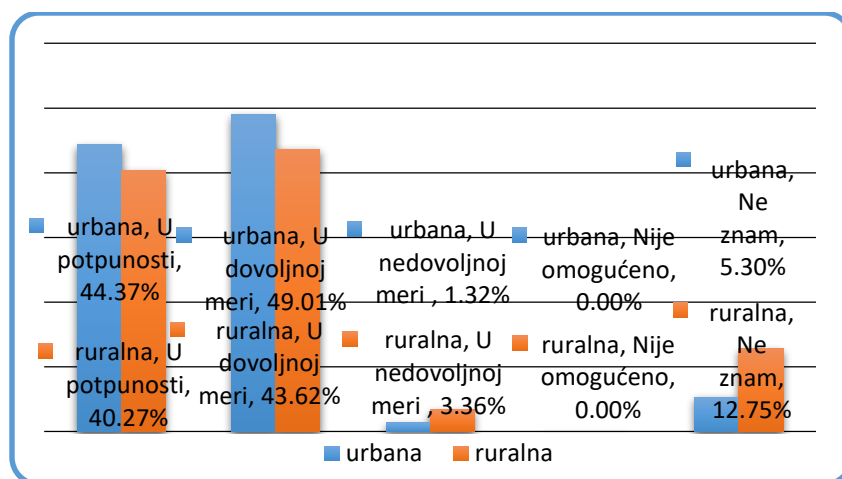
обучение на сръбски език, защото българският език вече го знаят и използват всеки ден в рамките на тяхното семейство. Като се има предвид, че 9,00% от респондентите са отговорили на този въпрос с „Не знам“, може да се предположи, че те са граждани, които принадлежат към селските райони, тъй като там е малко по-висок процентът на анкетираните -12,75% (Диаграма 21), които са заявили, че не са запознати с обхвата на това право.

Диаграма 20 (Въпрос 11: По Ваше мнение, в каква степен е създадена възможност за образование на български език в основните и средните училища във Вашата община?)

Няма възможност, В недостатъчна степен, Не знам, В пълна степен

Диаграма 21

В пълна степен В достатъчна степен В недостатъчна степен Няма възможност Не знам – градски, селски

Не се забелязва разлика в нагласите по този въпрос при сравняване на получените отговори в градските и селските райони (Таблица 2). Така например населението в градската зона смята, че това право се упражнява в достатъчна степен (49,01%), а на същото мнение са и 43,62% от населението в селските райони.

Таблица 2

		брой		процент		
		градскаи	селски	градски	селски	
а	В пълна степен	67	60	44,37%	40,27%	
	В достатъчна степен	74	65	49,01%	43,62%	
б	В недостатъчна степен	2	5	1,32%	3,36%	
в	Няма възможност	0	0	0,00%	0,00%	
г	Не знам	8	19	5,30%	12,75%	
д		ОБЩО:	151	149	100,00%	100,00%

12. Правото на информиране на членовете на националните малцинства на майчиния им език принадлежи към групата на най-важните малцинствени и политически права, тъй като това е условие за демократичен живот на обществото, условие за върховенство на закона и реализация на други основни ценности на обществото. То има още една стойност, защото това право е и елемент на интеграцията на членовете на малцинствата в националната политическа общност, следователно позволява на гражданина от малцинствената група да бъде активен и интегриран член на политическата общност и в същото време да се чувства равноправен с другите членове на тази политическа общност по отношение на използването на езика в медиите. Това право допринася за опазването и развитието на езика на националното малцинство и в крайна сметка за опазването на националната идентичност на това малцинство.

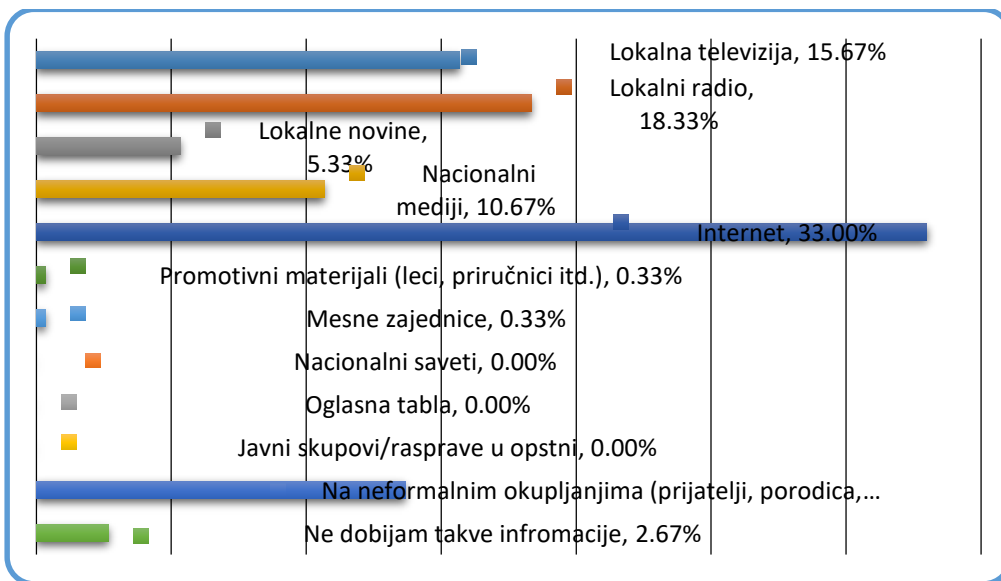
На националните малцинства в Сърбия са гарантирани права в областта на информирането. Те имат право на свободно, пълно, своевременно и безпристрастно информиране на техния собствен език. Това право включва правото на изразяване, получаване, изпращане и обмен на съобщения и идеи, както и правото на основаване на собствени информационни средства. Според действащите закони информирането на езиците на националните малцинства в

Сърбия се осъществява чрез три модела. Първият модел е информиране чрез публичните медийни сервиси, вторият чрез медии, чиито основатели са националните съвети на националните малцинства (посредствено чрез институции и търговски дружества, създадени с цел упражняване на правото на публично информиране на езиците на националните малцинства), а третият е информиране чрез частните медии (включително медиите на гражданското общество, както и медиите, които донеотдавна са били публични предприятия).

Също така е възможно медиите, които информират на езика на някое национално малцинство, да се различават според техния капацитет, т.е. според териториалния обхват (национални, покрайнински, регионални и местни), както и според разделението им на печатни, електронни, интернет медии, както и други средства за публично информиране, които чрез думи, картини или звук разпространяват идеи, информация и мнения за публично разпространение и за неопределен брой потребители. Всички те имат съществена роля да осигурят достъпност и разнообразие на информацията, т.е. при реализирането на правото на националните малцинства да бъдат информирани истинно, пълно и своевременно по въпроси от обществено значение, както и правото на свободно изразяване на мнение, публикуване и приемане на идеи.

По теми от обществена значимост респондентите се информират най-вече чрез интернет (33%) и чрез местното радио (18,33%), в неформални разговори (13,67%) и чрез местната телевизия (вероятно български канал, който улавят) (15,67%), докато други форми на информиране - публичните събрания, местните общности, промоционални материали, национални съвети и др. почти и не са споменати (Диаграма 22).

Диаграма 22 (Въпрос 12: Как получавате информация от обществено значение?)

Местна телевизия Местно радио Местни вестници Национални медии Интернет Промоционални материали (листовки, наръчници и др.) Местни общности Национални съвети Информационни табла Публични събрания/дебати в общината Не получавам такава информация

Разнообразието от начини на информиране е важен елемент, тъй като може да допринесе за разглеждане на проблема с недостатъчната служебна употреба на езика и писмото на националното малцинство от няколко аспекта. Това ще каже, че някои от медиите (телевизия, вестници, радио) могат да предоставят само еднопосочна информация, докато публичните събрания / дебатите в общината, използването на интернет (социални мрежи, блогове) или неформалните места насърчават съвещателен подход към проблема с непосредствената среда, като при това обемът и качеството на информацията се повишава значително при всички участници в процеса.

Добрата информираност и разнообразието от комуникационни начини ще допринесе за постигането на общата цел (в този случай повишаване на съзнателността за правото на ползване на малцинствения български език и писмо) и за намиране на най-ефективните начини за подобряване на служебната

употреба на езика и писмото в официалната кореспонденция и топографските знаци, както и за подемане на дейности за нейното усъвършенстване.

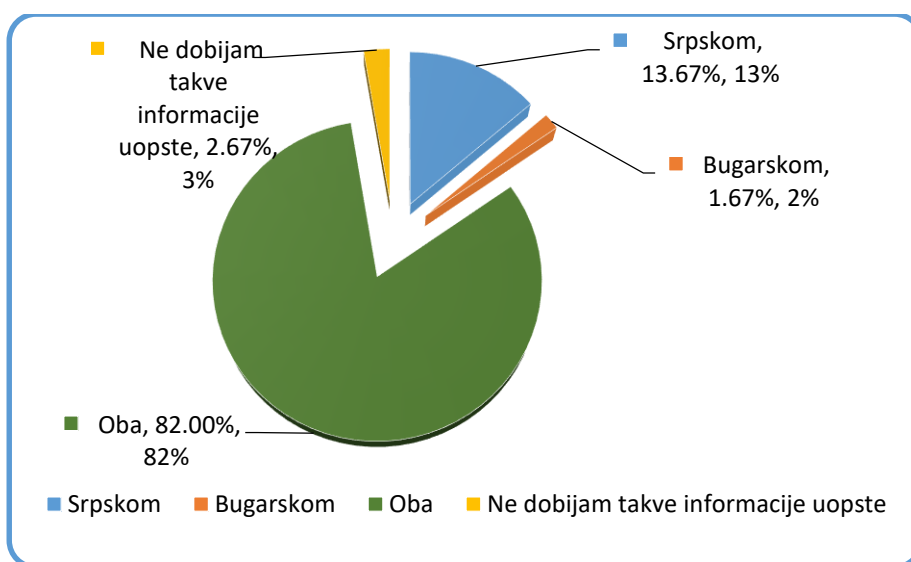
Отговорите на въпроса за начините на информиране, изследвани по възрастова структура, показват, че според оценката на всички поколения интернетът и радиото са най-важните медии. Забележимо е, че по-възрастните поколения (60 и повече години) използват местното радио (33.96%) и местната телевизия (22.64%) в по-голяма степен, докато интернет като средство за комуникация се използва само от 3.77% от това население. Интернет се използва предимно от членовете на по-младото население - от 18 до 49-годишна възраст (Таблица 3). В хода на проучването коментарите относно информирането по интернет са свързани с факта, че интернет се използва най-вече от младите хора и че най-голям процент от младите хора имат отворени профили в някоя от социалните мрежи и в голяма степен използват социални мрежи за информиране. В същото време неинформираността е най-често срещана сред населението до 29-годишна възраст (4.92%), както и сред респондентите на възраст 60 и повече години (3.77%).

Таблица 3

	Анализ по възрастови групи									
	18-29	30-39	40-49	50-59	60+	18-29	30-39	40-49	50-59	60 +
Местна телевизия	10	8	7	10	12	16,39%	13,79%	11,29%	15,15%	22,64%
Местно радио	7	8	13	9	18	11,48%	13,79%	20,97%	13,64%	33,96%
Местни вестници	3	1	2	6	4	4,92%	1,72%	3,23%	9,09%	7,55%
Национални медии	0	4	10	11	7	0,00%	6,90%	16,13%	16,67%	13,21%
Интернет	35	22	24	16	2	57,38%	37,93%	38,71%	24,24%	3,77%
Промоционални материали (листовки, наръчници и т.н.)	0	1	0	0	0	0,00%	1,72%	0,00%	0,00%	0,00%
Местни общности	0	0	0	0	1	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	1,89%
Национални съвети	0	0	0	0	0	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Информационни табла	0	0	0	0	0	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Публични събрания/дебати в общината	0	0	0	0	0	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
На неформални събирания (приятели, семейство, роднини...)	3	13	6	12	7	4,92%	22,41%	9,68%	18,18%	13,21%
Не получавам такава информация	3	1	0	2	2	4,92%	1,72%	0,00%	3,03%	3,77%
ОБЩО:	61	58	62	66	53	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

13. При възникването на необходимост от получаване на информация от обществено значение (Диаграма 23), мнозинството от респондентите (82%) получават тази информация и на сръбски, и на български език. В често срещани случаи (13.67%) има и такива, които получават такава информация изключително на сръбски. Лицата, които получават информация от обществено значение изключително на български език са значително по-малко (1,67%). Фактът, че 2,67% от респондентите, които изобщо не получават такава информация, показва необходимостта от предоставяне на допълнителна информация и подобряване на комуникацията между компетентните служби и гражданите.

Диаграма 23 (Въпрос 13: На кой език получавате информация от обществено значение?)

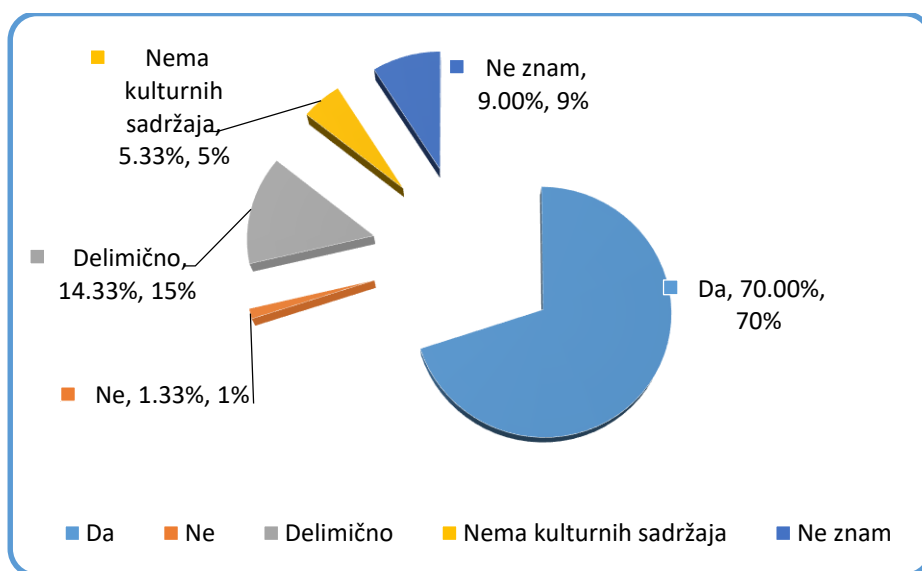
На сръбски, На български, На и двата езика, Не получавам такава информация

14. Ако националното малцинство иска отговорно да се отнася към своята култура, то тогава трябва да вземе решение за значението на понятието култура, което е съобразено с нуждите на общността. Общностите, които избират да разпространяват своите културни програми и ценности, а в същото време не инвестират в опазването на културата, рискуват след известно време тяхната култура да остане без историческа основа. По същия начин общностите, които не инвестират в развитието, рискуват да се обременят с традиционност и несъвместимост със съвременните тенденции. Ако понятието и определената от него практика не отговарят на потребностите, тогава

Националният съвет рискува да бъде неуспешен и малцинството да не запази идентичността си. Същевременно това би било неизползване на потенциалите от разбирането на културата и културните права.

Достъпността на културното съдържание на майчин език (Диаграма 24) се оказва налична в значителна степен, тъй като респондентите най-често са дали два отговора: а) да (70,00%) и в) частично (14,33%). Следователно, въпреки достъпността на културното съдържание, в 5.33% от случаите становището на анкетираните е, че няма културно съдържание, 1.33% от респондентите твърдят, че съдържанието на майчин език не е достъпно за тях, докато пълно неосведоменост се среща в 9% от случаите.

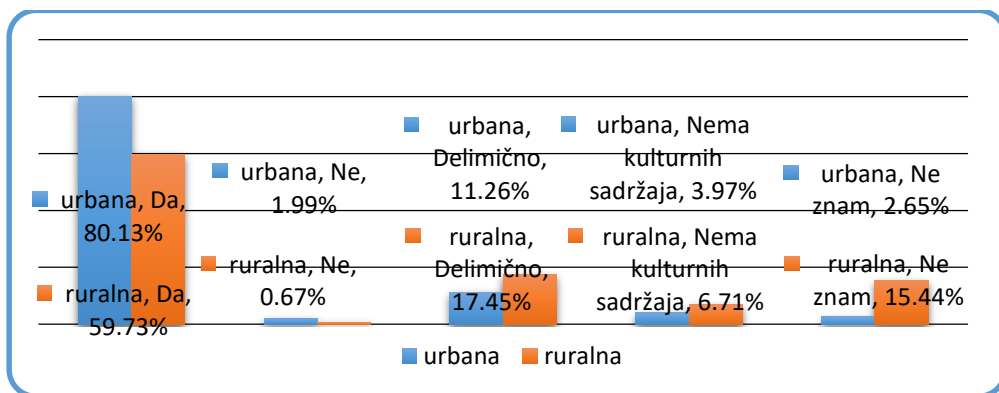
Диаграма 24 (Въпрос 14: Имате ли достъп до културно съдържание на майчиния ви език?)

Да, Не, Частично, Няма културно съдържание, Не знам

По-значителни разлики в нагласите могат да се видят чрез сравняване на резултатите, получени в градските и селските райони. Така например жителите на града твърдят, че имат достъп до културно съдържание на родния им език в 80,13% от случаите, докато в селските райони същото твърдят 59,73% от анкетираните (Диаграма 25). В същото време 2,65% от респондентите от градския район заявяват, че нямат познания за наличието на това съдържание, докато тази оценка в селските райони е налице в 15,44% от случаите.

Диаграма 25

Да Не Частично Нема културни съдржания Не знам градски селски

Разглеждайки този въпрос през призмата на възрастовата структура (Таблица 4), стигаме до заключението, че няма значителна генерационна пропаст в оценката за наличието на културно съдържание на майчин език.

Таблица 4

		Анализ по възрастови групи									
		18-29	30-39	40-49	50-59	60 +	18-29	30-39	40-49	50-59	60 +
Да		48	37	49	45	31	78,69%	63,79%	79,03%	68,18%	58,49%
Не		1	1	0	2	0	1,64%	1,72%	0,00%	3,03%	0,00%
Частично		6	10	9	8	10	9,84%	17,24%	14,52%	12,12%	18,87%
Няма културни съдържания		2	7	1	5	1	3,28%	12,07%	1,61%	7,58%	1,89%
Не знам		4	3	3	6	11	6,56%	5,17%	4,84%	9,09%	20,75%
ОБЩО:		61	58	62	66	53	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

15. Заключение и препоръки от проведеното проучване за подобряване на реализацията на правата на националните малцинства в Босилеград

- Високата степен на интерес и наличието на ясни възгледи за статута и използването на малцинствените езици в Община Босилеград показват ограничена съзнателност за правото на българското национално малцинство на използване на малцинствения език и писмо и чувствителността на местното население за подобряване на използването на езика в официалната кореспонденция и топографските знаци, така че техните граждански права да бъдат подобрили и запазени. Тази ситуация създава добри отправни точки за повишаване на съзнателността както на служителите в местното самоуправление, така и на гражданите за законното задължение и гражданските права, свързани с използването на малцинствените езици, като същевременно се популяризират малцинствените права и толерантността.
- Формираните нагласи и изградената съзнателност на гражданите относно зачитането на човешките права и правата на малцинствата може би се дължат на факта, че Националният съвет като субект с висока отговорност за опазването, популяризирането и подобряването на културната идентичност на българското национално малцинство интензивно се занимава с тази тема, тъй като този орган е компетентен за реализацията на правата в областта на образованието, културата, информирането и служебната употреба на езика и писмото на националното малцинство. По-специално, този орган трябва да се разглежда като най-важният комуникационен канал в кампанията за популяризиране на правата на малцинствата, особено в областта на служебната употреба на езика и писмото на българското национално малцинство.
- Резултатите от проведеното изследване показват, че съществуващата нормативна рамка за защита на правата на малцинствата във възприятието на мнозинството от респондентите е добре поставена, но все още съществуват значителни различия в нейното прилагане за всички малцинствени категории. Необходимо е да продължи работата по информиране на членовете и представителите на малцинствените общности за възможностите, които им позволява действащата нормативна уредба, както и работата по установяване на по-ефективни механизми за прилагане на съществуващата нормативна рамка.

- Въз основа на резултатите от изследването може да се заключи, че е необходимо да се приложи планиран и цялостен подход за повишаване на съзнателността на гражданите относно реализирането на техните човешки и малцинствени права на местно ниво. Гражданите определят като приоритетно правото на служебна употреба на езика и писмото. От друга страна, те разбират необходимостта от промени, които местните институции трябва да реализират (повишаване на прозрачността, отговорността и ефективността в работата на общинската администрация и компетентните служби за последователно прилагане на закона, ролята на местните медии като източник на информация по всички важни въпроси и т.н.).
- Във връзка с използването на малцинствените езици и писма регулаторната рамка е изправена пред няколко въпроса, чието решаване трябва да позволи по-голямо упражняване на правата на малцинствата и защита на идентичността на националните малцинства. В този контекст най-важните въпроси на правното регулиране на използването на малцинствения език в община Босилеград са подобряване на използването на малцинствените езици в отношенията между членовете на малцинствата и органите на публичната власт и изписването на топографските наименования на езиците на малцинствата.
- Опитът с използването на езика на националното малцинство в работата на местната скупщина в Босилеград показва, че съветниците дискутират на „техния“ език и няма искания за симултанен превод, а материалите се отпечатват и на сръбски, и на български език.
- Публикуването на общи актове на единицата на местното самоуправление на езиците на националните малцинства е затруднено в общините, които по финансови причини нямат общински служебен вестник, но са принудени да публикуват актовете си в други служебни вестници. Така например общите актове на община Босилеград се публикуват в служебния вестник на град Враня, но само на сръбски език и кирилица, а някои актове се отпечатват двуезично и се поставят на информационното табло.
- По въпроса за използването на езика на националното малцинство в процедурите пред органите на местното самоуправление в община Босилеград трябва да се подчертае, че процедурите се водят предимно на сръбски език, но общината има капацитет да провежда процедури и на български език по искане на гражданите, като ангажира преводач.

- Значителен проблем, с който се сблъскват членовете на българското национално малцинство, когато искат да впишат личното си име, е свързан с формата на мъжкото и женското фамилно име на български език. А именно, според правилата на този език, женската форма на фамилното име съдържа определен суфикс (обикновено -а или -ска), който го отличава от мъжката форма на същото фамилно име. Проблемът възниква, когато при сключването на брак съпругата реши да вземе фамилното име на съпруга, защото сръбското законодателство постановява, че фамилното име на съпругата трябва да има същата форма. Също така, ако съпрузите искат да запишат дъщерята си в регистрите за раждане, те могат да направят това само в тази (мъжка) форма.
- Служебната употреба на езиците на националните малцинства включва издаване на публични документи и водене на официални регистри и сборници от лични данни и на езиците на националните малцинства, както и приемането на документи, издадени на тези езици, като валидни. Изследването показва, че доскоро почти не е имало двуезични формуляри на актовете от гражданските регистри, а регистрационната служба е използвала само образци на сръбски и кирилица. След като компетентните органи на Община Босилеград са изтъкнали необходимостта от двуезични формуляри на актовете от гражданските регистри, този проблем е преодолян.
- От анализа на отговорите може да се заключи, че макар по принцип да няма проблеми с възможностите и ефективността на упражняване на правото на служебна употреба на езика и писмото, все пак се забелязват някои негативни явления, които водят до извода, че компетенциите, процедурите и работата на определени служби и институции, отговарящи за последователното прилагане на законите, които уреждат тази област на местно равнище, не са достатъчно прозрачни (непознаване на възможността за служебна употреба на езика и писмото, от кого да се иска съдействие и помощ в отделни ситуации, къде да се намери релевантната информация и т.н.).
- Нагласите и оценките за работата на местните институции в областта на упражняване на правото на служебна употреба на езика и писмото подкрепят факта, че е необходимо да се подобри нивото на комуникация между тези институции и гражданите относно възможностите, които им се предоставят при упражняването на техните малцинствени права. Съществен факт е, че неразделна част от работата на институциите трябва да бъде предоставянето на своевременна и релевантна информация на

гражданите и непрекъснатото упражняване на малцинствените им права, в съответствие със законовите и подзаконовите нормативни актове. За нуждите на проекта и реализирането на кампанията за повишаване на съзнателността е важно кампанията и инструментите, които са неразделна част от кампанията, да допринесат за информираността на гражданите за начина, по който функционират местните институции, начина на комуникация с тези институции или достъпа до определени услуги/процедури, както и възможностите за получаване на обратна връзка от местните институции (напр. всеки лифлет да съдържа телефонни номера или интернет адрес, където може да се намери повече информация, отговорна служба или лице за съдействие в конкретни ситуации, срокове за действие и други подобни).

- Резултатите от изследването показват, че в община Босилеград има силна синергия между ангажираността на местната среда за зачитане на ценностите на културното многообразие и таченето на малцинствените култури - членовете на мнозинственото население, както и членовете на малцинствата разбират ползите от мултикултурализма и го считат за неразделна част от местната идентичност, възприемайки го като част от местната традиция и начин на живот. Получените отговори потвърждават резултатите от изследването и направените изводи и говорят в полза на високата степен на интеграция на малцинствата в обществото. Поради това трябва да продължи поддържането и инвестирането в регулаторната рамка, която отразява тези модели и чрез публичните политики да ги насърчава като пример за добра практика. Тези модели изискват траен консенсус между всички местни фактори, за да се гарантира приемствеността на добрите практики.
- Преобладаващото обществено схващане, че проблемите на малцинствата се отнасят предимно до осъществяване на културни права пренебрегва факта, че определени малцинствени групи (като ромското национално малцинство например) се дискриминират предимно при упражняването на икономически, социални и граждански права. В този контекст е необходимо да се засилят механизмите, които гарантират пълната защита на тези права и интегрирането на членовете на тези групи във всички области на обществената дейност при еднакви условия. Тези модели трябва да бъдат приспособени към нуждите на самите малцинствени групи и да вземат предвид специфичния социален, политически и икономически контекст, в който се прилагат. Подходът с един модел, който да отговаря на всички малцинствени групи, без да се вземат предвид специфичните

социални предизвикателства в областите, в които се осъществява интеграцията, вероятно няма да доведе до по-голямо участие на тези общности в обществения живот.

- Чрез анализ на достъпните медии е установено, че нито регионалните, нито националните медийни сервиси излъчват програма на български език. Местните власти в Община Босилеград неколкократно са поискали от РТС да поднови излъчването на телевизионното предаване ТВ журнал на български език (поради разрушените предаватели по време на бомбардировките на НАТО излъчването на ТВ журнала е прекратено и никога не е подновено). До 2000 година РТС е излъчвал веднъж седмично половинчасово телевизионно предаване на български език, а до 2010 година Радио Ниш (в рамките на РТС) е излъчвал програма на български език. Що се отнася до печатните медии, на български език излиза двуседмичникът "Ново Братство", чийто основател е Националният съвет на българското национално малцинство в Сърбия.
- Резултатите от изследването на методите за информиране говорят за относително правилното разделение на местните медии като източници на информация, но са значителни и данните за пасивното население, което не получава информация, не проявява интерес към информация от обществено значение или за важни събития в местната среда или пък получава информация чрез неформална комуникация. Важни са и данните за използването на интернет за комуникация по теми от значение за местната среда. От казаното може да се стигне до извода, че е необходимо да се използват всички налични медии за реализирането на кампанията, тъй като различните възрастови категории са ориентирани към различни медии. Специално внимание трябва да се обърне на младите хора като целева категория и да се използва интернет като средство за комуникация и популяризиране на ново поведение и нов подход. В реализирането на тази част от кампанията трябва да се включат активно училищата. Неформалната комуникация също е съществена част от ежедневието и този стил трябва да се използва за реализирането на активна кампания, която да разпространява контролирана и подготвена информация по „неформален начин“. Ролята на местните общности и значението, което им се придава, зависи до голяма степен от мобилността и способността на ръководството на тези местни общности, което заключение е направено въз основа на коментарите на анкетираните. Във всеки случай трябва да се има предвид, че местните общности могат да бъдат важно място за информиране на гражданите.

- За да се подобри положението на членовете на българското малцинство в Босилеград, е необходимо да се реализира всеобхватна дейност, която включва: провеждане на кампания за повишаване на обществената съзнателност относно служебната употреба на езика и писмото на малцинството и за осигуряване на адекватни финансови, човешки и технически ресурси, за да се гарантира тяхното пълно прилагане; да се гарантира поставянето на всички общински знаци и съобщения на родния език на българското малцинство или на езиците в служебна употреба; да се вземе под внимание познаването на езика в областта на заетостта и да се търси подкрепа от централното равнище, така че служителите в публичната администрация да получат подходящо обучение по езика, като по този начин се гарантира предоставянето на многоезични услуги; да се осигурят адекватни финансови средства и човешки ресурси, за да се подобри преведането на всички публични събрания; да се съхраняват и публикуват на български език всички официални общински документи, включително законопроекти, за да се даде възможност и насърчи участието на всички общности в процеса на изготвяне на документи и в обществените дейности; да се гарантира, че в общината ще се формира звено за преводи, разполагащо с достатъчен брой квалифицирани кадри, както и с подходящи условия за работа като предпоставка за пълното упражняване на правото на служебна употреба на езика; да се предприемат мерки за поставяне на пътни знаци на два или повече езика, т.е. на всички официални езици в общината.
- Упражняването на правото на служебна употреба на езиците и писмата на националните малцинства е сложен процес и освен подобряване на институционалната и правна основа, изисква да се създадат и други условия за неговата реализация - обществена съзнателност за предимствата на многоезичното образование, прилагане на политиката на равни възможности, в която многоезичието е предимство и личен и обществен капитал, средства и преди всичко подходяща за обществото мултикултурна политика.
- Следователно може да се твърди, че става дума за процес, който изисква дългосрочен ангажимент, както и всеобхватна дейност, в която трябва да участват местното самоуправление, медиите, училищната система, публичните служби и всички други фактори, които би могли да допринесат за подобряване на условията за адекватна и пълна реализация на правата на човека и малцинствата.

16. Препратки и използвани източници на информация:

- Показатели за човешките права - Ръководство за измерване и приложение - Канцелария на Високия комисар на ООН по правата на човека, 2012 г.;
- Националните малцинства в отношенията на Сърбия със съседите - Статусът на националните малцинства в Сърбия и преговорите с ЕС: Ролята на съседните страни, Форум за етнически отношения, Белград, 2017;
- Българите в Сърбия и сръбско-българските отношения в светлината на европейската интеграция на Сърбия, Фондация Фридрих Еберт и Фонд ИСАК, Белград, 2013;
- Преброяване на населението, домакинствата и жилищата в Република Сърбия 2011 г., книги 20 и 2, Републикански статистически институт, stat.gov.rs;
- Стратегия за комуникация между носителите на защитата на малцинствените права и предотвратяването на конфликти в местната среда, Център за изследване на ентитетите, Белград, 2009 г.;
- Алтернативен доклад за защита на правата на националните малцинства в Република Сърбия (2017), Форум за етнически отношения, Белград, 2018 г.;
- Изпълнение на препоръките на механизмите на ООН за правата на човека - опитът на Република Сърбия;
- Реализиране на правото на служебна употреба на езиците и писмата на националните малцинства в Република Сърбия, д-р Горан Башич, д-р Любица Джорджевич, Белград, 2010 г.;
- Устойчив модел за създаването и функционирането на Съвета за международни отношения, Център за изследване на ентитетите, Белград;
- Специален доклад относно съветите за международни отношения, Защитник на гражданите, Белград, 2017;
- Анализ на законодателството за националните съвети на националните малцинства, Министерство на държавната администрация и местното самоуправление, Белград 2015. година;
- Националните съвети на националните малцинства и културата на малцинствата 2 – сборник трудове, Институт за култура на Войводина - Покрайнински омбудсман на АП Войводина, Нови Сад, 2015 г.;

- Компетентности на националните съвети на националните малцинства - Ръководство за националните съвети на националните малцинства, Мисия на ОССЕ в Сърбия;
- Мониторинг на прозрачността в работата на националните съвети на националните малцинства, Център за регионализъм, Нови Сад, 2014 г.;
- Специален доклад за информирането на езиците на националните малцинства след приватизацията на медиите, Защитник на гражданите, Белград, 2016 година.